

**”Turha odottaa nöyriä anteeksipyyntöjä ja katumus-
harjoituksia” – Julkisen anteeksipyynnön diskurssit
suomalaismedian näkökulmakirjoituksissa**

Elina Salmu
Maisterintutkielma
Suomen kieli
Humanistinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
Huhtikuu 2026

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Humanistinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Suomen kielen ja suomalais-ugrialaisten kielten ja kulttuurien maisteriohjelma	
Opintosuunta – Studieriktning – Study Track Suomen kieli			
Tekijä – Författare – Author Salmu, Elina Heini Maria			
Työn nimi – Arbetets titel – Title "Turha odottaa nöyriä anteeksipyyntöjä ja katumusharjoituksia" – Julkisen anteeksipyyntöön diskurssit suomalaismedian näkökulmakirjoituksissa			
Työn laji – Arbetets art – Level Maisterintutkielma		Aika – Datum – Month and year Huhtikuu 2026	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 74
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Julkinen anteeksipyyntö on tärkeä viestinnän ja vuorovaikutuksen työkalu, johon kohdistuva mediahuomio on kasvanut 2000-luvun kuluessa. Julkisia anteeksipyyntöjä onkin tutkittu laajasti, mutta suomalaista kielentutkimusta median ja julkisten anteeksipyyntöjen suhteesta on niukasti. Tässä tutkielmassa selvitetään, millaisia julkisen anteeksipyyntöön diskursseja suomalaisen median näkökulmateksteissä esiintyy ja millaisin kielellisin keinoin ne rakentavat anteeksipyyntöön merkityksiä. Tutkimuskysymyksiä lähestytään konstruktivistisen ja systeemifunktionaalisen kielikäsitteilyn lähtökohdista diskurssintutkimuksen keinoin. Lähtöoletus on, että kehystäänsä ja arvioidessaan julkisia anteeksipyyntöjä media käyttää myös yhteiskunnallista valtaa, sillä vallitsevat mediadiskurssit ohjaavat myös anteeksipyyntöjen tulkintaa ja vastaanottoa. Tutkimusaineisto koostuu suomalaismedian julkisia anteeksipyyntöjä käsittelevistä näkökulmakirjoituksista, joiden kieltä ja anteeksipyyntöön merkityksiä kehystäviä diskursseja tutkielmassa tarkastellaan. Tutkimusmenetelmä on laadullinen ja abduktiivinen: aineistosta tehdyt havainnot kytketään teoreettiseen viitekehukseen ja tehdään sen avulla laajempia johtopäätöksiä anteeksipyyntödiskursseista yhteiskunnassa. Anteeksipyyntöjä tarkastellaan erityisesti arvioivan kielen ja Martinin ja Whiten (2005) suhtautumisen teorian näkökulmasta.</p> <p>Analyysissa tunnistetaan kolme median anteeksipyyntöpuheen diskurssia, jotka poikkeavat toisistaan kielellisiltä piirteiltään ja merkityksiltään. <i>Moraalisessa diskurssissa</i> julkinen anteeksipyyntö nähdään väärin toimineen tahon moraalisen velvollisuutena ja media itse asettuu mielellään tuomarin rooliin. Diskurssin kielessä korostuu asteittaisuuden arviointi, ja anteeksipyyntöön onnistumista tarkastellaan suhteessa "onnistuneen" ja "aidon" anteeksipyyntöön parametreihin. <i>Performanssidiskurssissa</i> anteeksipyyntö nähdään ennen kaikkea välineenä tukalan tilanteen päättämiseen. Anteeksipyyntö ei ole velvollisuus tai hyve itsessään vaan pikemminkin kielellinen esitys, jonka merkitys määrittyy sen kautta, kuinka tehokkaasti anteeksipyyntö siirtää huomion muualle. Samalla anteeksipyyntö nähdään esteenä avoimelle keskustelulle ja korjaaville muutoksille. <i>Reflektiodiskurssissa</i> anteeksipyyntöä ei nähdä yksinomaan velvollisuutena tai välineenä vaan käännekohtana ja mahdollisuutena dialogiin. Diskurssille tyypillistä on myös kriittinen katse median omaan anteeksipyyntöpuheeseen.</p> <p>Diskursseissa ilmenevät Kampfin ja Löwenheimin (2012) esittelemät anteeksipyyntörituaalit: moraalisen diskurssissa voidaan nähdä nöyryyttämisen piirteitä, performanssidiskurssissa anteeksipyyntäjä pyrkii ensisijaisesti puhdistamaan oman maineensa, ja reflektiodiskurssissa etsitään vastavuoroisempaa sovitusta anteeksipyyntäjän ja loukatun tahon välille. Tarkasteltavissa diskursseissa anteeksipyyntöön osapuoleksi nousee myös media, joka käyttää diskursiivista valtaa vaatiessaan ja arvioidessaan julkisia anteeksipyyntöjä. Toisin kuin Pukkinen (2023) esittää, julkiset anteeksipyyntöt ja media uutisointi niiden ympärillä eivät kuitenkaan synnytä pelkästään vastakkainasetteluja. Tutkielma osoittaa, että anteeksipyyntödiskursseissaan media pystyy refleктоimaan myös omaa toimintaansa ja löytämään dialogin ja arvokeskustelun avauksia.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords anteeksipyyntö, diskurssi, diskurssintutkimus, kielentutkimus, media, suhtautumisen teoria, evaluointi			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
2	Teoreettiset lähtökohdat	3
2.1	Diskurssintutkimus	3
2.2	Julkiset anteeksipyynnöt tutkimuksessa	4
2.3	Arvioiva kieli ja suhtautumisen teoria	7
3	Aineisto ja menetelmä	10
3.1	Aineiston kuvaus ja koonti	10
3.2	Analyysimenetelmä	12
4	Analyysi	13
4.1	Kolme anteeksipyyntödiskurssia	14
4.2	Anteeksipyyntö velvollisuutena: moraalinen diskurssi	16
4.2.1	Moraalinen arviointi ja velvollisuuden ilmaukset	17
4.2.2	Asteittaisuus, aitous ja hyvän anteeksipyynnön parametrit	20
4.2.3	Media tuomarina ja muut roolit	27
4.3	Anteeksipyyntö välineenä: performanssidiskurssi	32
4.3.1	Strategisen esityksen kieli	33
4.3.2	Tyhjä rituaali nöyryytyksen näyttämönä	38
4.3.3	Affektiset ilmaukset ja mielensäpahoitusretoriikka	42
4.4	Anteeksipyyntö käännekohtana: reflektiodiskurssi	50
4.4.1	Muiden anteeksipyyntödiskurssien evaluointi	51
4.4.2	Direktiivit ja anteeksipyyntökeskustelun uusi suunta	57
5	Tulokset ja pohdinta	63
	Lähteet	68
	Aineistolähteet	68
	Kirjallisuus	71

1 Johdanto

(1) Julkiset anteeksipyynnöt ovat osoitus yhteiskunnan kasvaneesta avoimuudesta ja valtaapitävien tilivelvollisuudesta. Toisaalta niistä on tullut yhä selkeämmin median puheenaiheita. (Yle 21.12.2023)

Julkinen anteeksipyyntö on tärkeä viestinnän ja vuorovaikutuksen työkalu, johon moni organisaatio, vallankäyttäjät ja julkisuuden henkilöt turvautuu viimeistään kohun keskellä ja kriisin kynnyksellä. Viime vuosikymmenten aikana julkisten anteeksipyyntöjen määrä ja niihin kohdistuva mediahuomio ovat kasvaneet (Ogiermann 2015: 4). Samalla ovat nousseet myös odotukset ja vaatimukset, joita media anteeksipyynnöille asettaa. Kun tunnettu taho tekee virheen, media penää nopeasti anteeksipyyntöä – ja kun sellainen annetaan, sen sisältö ja muoto ovat saman tien julkisen tarkastelun alla. Oliko anteeksipyyntö ”aito”, osattiinko pahoitella ”oikein”? Esitettiinkö pahoittelu riittävän nopeasti ja suoraselkaisesti vai vasta pakon ja painostuksen edessä? Kuka anteeksipyynnön esitti, mitä pahoiteltiin ja kenelle? Julkisia anteeksipyyntöjä tarkastellessaan media käyttää myös valtaa ja ohjaa sekä julkisen keskustelun narratiiveja että anteeksipyyntöjen tulkintaa ja vastaanottoa. Lisäksi medially on keskeinen rooli julkisten anteeksipyyntöjen välittäjänä, sillä ilman sitä harva anteeksipyyntö nousisi suuren yleisön tietoisuuteen ja puheenaiheeksi. (Duguid 2015: 165–166; Pukkinen 2023: 14–15.)

Julkiin anteeksipyyntöihin liittyy kiinnostava ristiriita: niitä pidetään välttämättöminä, mutta samaan aikaan niitä myös kritisoidaan ja halveksutaan avoimesti (Pukkinen 2023: 13; MacLachlan 2015). Tutkimuksessa onkin tarkasteltu julkisten anteeksipyyntöjen merkitystä ja rakentumista sekä käsitelty niitä mediatekoina ja kriisiviestinnän työkaluina (Pukkinen 2023; Granath 2018). Kielitieteellisessä tutkimuksessa on analysoitu myös julkisten anteeksipyyntöjen argumentaatiota ja retoriikkaa (Saine 2019). Lisäksi tutkijoita on kiinnostanut tapa, jolla julkisia anteeksipyyntöjä kierretään ja käytetään vaikuttamisen ja vallankäytön keinona (ks. Lazare 2005; Kampf 2009; Eisinger 2011; Battistella 2014). Vähemmälle huomiolle on kuitenkin jäänyt median rooli anteeksipyyntönormien asettajana, arvioijana ja vartijana. Ancarno (2011) on tutkinut pragmaattisesti sitä, millaisia hyvän anteeksipyynnön ehtoja media asettaa, ja Duguid (2015) on tarkastellut leksikaalisen korpustutkimuksen avulla julkisten anteeksipyyntöjen arviointia englanninkielisessä media- ja politiikka-aineistossa. Suomessa median omaan anteeksipyyntöpuheeseen ei kuitenkaan ole pureuduttu syvemmin kielentutkimuksen kannalta. Tätä tutkimusaukkoa haluan maisterintutkielmallani paikata. Uskon, että julkisia

anteeksipyyntöjä käsittelevän mediakeskustelun tutkiminen voi tehdä näkyväksi median ja yhteiskunnan valtarakenteita, joita anteeksipyyntöihin kietoutuu. Samalla se voi lisätä ymmärrystä ja laajentaa näkökulmia julkisia anteeksipyyntöjä esittävien, vastaanottavien ja tarkastelevien tahojen keskuudessa.

1970-luvulta lähtien ja suomen kielen tutkimuksessa erityisesti 2000-luvun aikana kielenkäytön ja sosiaalisen todellisuuden yhteenkietoutumista on tutkittu diskurssintutkimuksen keinoin (van Dijk 1988: 22–23; Pälli & Lillqvist 2020: 378, 384). Vaikka kyseessä on laaja tutkimus-suuntaus, diskurssintutkimusta yhdistää näkemys siitä, että kieli ei ainoastaan heijasta todellisuutta vaan myös tuottaa sitä. Lingvistiksessä diskurssintutkimuksessa katse kohdistuu erityisesti kielellisiin valintoihin, jotka rakentavat merkityksiä. (Potinkara, Raippalinna & Turunen 2022: 330–331.) Merkityksellistäänsä todellisuutta ja rakentaessaan käsityksiämme siitä kielellä ja sen käyttäjillä on myös sosiaalista valtaa. Tämä ajatus tekee diskurssintutkimuksesta hedelmällisen lähtökohdan myös mediatekstien tutkimukselle: sen avulla tekstejä voidaan analysoida diskursseina eli vakiintuneina merkityksellistämisen tapoina, jotka muokkaavat yhteiskuntaa (ks. van Dijk 1988; Fairclough 1997; Pietikäinen & Mäntynen 2019: 30–31).

Tässä tutkielmassa tarkastelen julkisia anteeksipyyntöjä koskevaa mediakeskustelua tekstin-tutkimuksen ja lingvistisen diskurssintutkimuksen keinoin. Tutkimuskysymykseni on kaksiosainen:

- 1) Millaisia julkisen anteeksipyynnön diskursseja suomalaisen median näkökulmakirjoituksissa esiintyy?
- 2) Millaisin kielellisin keinoin nämä diskurssit rakentavat anteeksipyynnön merkityksiä?

Lähestyn tutkimuskysymyksiäni konstruktivistisen ja systeemifunktionaalisen kielikäsitteilyn lähtökohdista, joita tarkastelen luvussa 2. Samalla taustoitin myös diskurssintutkimusta ja käyn läpi aiempaa tutkimusta julkisista anteeksipyynnöistä. Lisäksi käsitteelen evaluoivaa kieltä ja Martinin & Whiten (2005) esittelemää suhtautumisen teoriaa, joita hyödynnän aineistoni analysoinnissa. Luvussa 3 kuvaan aineistoani ja sen koontia sekä käyttämäni menetelmää. Aineistoni koostuu julkisia anteeksipyyntöjä käsittelevästä mielipiteellisestä media-aineistosta, jonka kieltä ja anteeksipyynnön merkityksiä kehystäviä ja evaluoivia diskursseja analysoin tarkemmin luvussa 4. Analyysin päätteeksi koostan johtopäätökseni yhteen ja pohdin havaintojeni tieteellistä ja yhteiskunnallista merkitystä sekä jatkotutkimuksen paikkoja päätäntäluvussa 5.

2 Teoreettiset lähtökohdat

Tutkielmassani tarkastelen julkisia anteeksipyyntöjä koskevaa mediakeskustelua tekstintutkimuksen ja diskurssintutkimuksen keinoin. Työni pohjautuu Bergerin & Luckmannin (1966) muotoilemaan sosiaalisen konstruktivismin viitekehykseen, jonka mukaan todellisuutemme rakentuu sosiaalisessa, kielellisessä vuorovaikutuksessa: kielen ajatellaan rakentavan maailmaa ja merkityksiä, ja vastaavasti kieltä tutkimalla voidaan oppia jotakin olennaista ympäröivästä todellisuudesta, kulttuurista ja yhteiskunnasta (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006; Pietikäinen & Mäntynen 2019: 12–13). Taustalla on 1970-luvulla tapahtunut kielelliseksi käänteeksi kutsuttu tutkimuksen murros, jossa juuri kieli nousi humanistisen ja yhteiskunnallisen tutkimuksen keskeiseksi kohteeksi ja kysymyksenasettelun lähtökohdaksi (Kuortti, Mäntynen & Pietikäinen 2008: 25; Potinkara, Raippalinna & Turunen 2022: 330). Samalla vahvistui systeemis-funktionaalinen kielikäsitys, jonka ytimessä on ajatus siitä, että kielenkäyttö ei ole vain kielellistä vaan myös sosiaalista toimintaa ja sen merkitykset ovat aina sidoksissa kielenkäyttäjään ja kielenkäytön tilanteeseen. Kielellä on aina sekä tekstuaalinen, ideationaalinen että intersubjektivaalinen metafunktio: se jäsentää tietoa, rakentaa kokemustamme maailmasta ja järjestelelee sosiaalisia suhteita (Halliday 1994: 30; Martin & White 2005: 7). Sama perusajatus kielestä sosiaalisena toimintana on keskeistä myös diskurssintutkimuksessa, jolle sosiaalinen konstruktivismi ja systeemis-funktionaalinen kielikäsitys ovat viitoittaneet tietä (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 13–14).

2.1 Diskurssintutkimus

Diskurssintutkimus on kieli- ja yhteiskuntatieteitä yhdistävä tutkimussuuntaus, joka keskittyy tutkimaan, mitä kielellä tehdään ja miten. Se on kiinnostunut kielenkäyttötilanteista ja kielenkäytön ympäristöstä eli kontekstista ja pyrkii tutkimaan todellisten ihmisten todellista kielenkäyttöä yhteiskunnassa. Diskurssin käsite on laaja ja monitulkintainen, mutta nykytutkimuksessa sitä käytetään erityisesti kahdessa merkityksessä. Diskurssilla tarkoitetaan tyypillisesti lausetta laajempia kielenkäytön kokonaisuuksia kontekstissaan. Diskurssin tutkiminen on siis kiinteästi sidoksissa kielenkäytön kulttuuriseen, ajalliseen ja sosiaaliseen ympäristöön ja kielenkäyttötilanteeseen, ja diskursseja säätelevät sekä kieliopin että sosiaalisen kanssakäymisen normit. Toisaalta diskursseista voidaan puhua myös monikossa. Tällöin tarkoitetaan vakiintuneita kielenkäytön tapoja ja kiteytyneitä merkityksellistämisen käytänteitä, joissa asioita

tarkastellaan tietyistä näkökulmista. Rajatessaan toiset näkökulmat pois ja vakiinnuttaessaan toiset ”luonnollisiksi” diskurssit sekä heijastavat tiettyä maailmankuvaa että rakentavat sitä edelleen. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 13–31; Herneaho 2016: 15–16; Haapanen, Kääntä & Lehti 2018: 8.) Molempia diskurssin merkityksiä hyödynnän myös omassa tutkielmassani.

Diskurssintutkimus ei pysähdy pelkästään kielen ja tekstien tasolle vaan kurottaa tarkastelemaan yhteiskunnan rakenteita ja valtasuhteita, instituutioita ja toimijoita (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 26). Diskurssianalyysin keskeinen teoreetikko Michel Foucault (1980) on tuonut esiin ajatuksen diskurssin, tiedon ja vallan suhteesta: rakentaessaan sosiaalista todellisuuttamme ja esittäessään tietyn kuvauksen maailmasta totuutena ylitse muiden diskurssit käyttävät valtaa. Ne nimeävät, luokittelevat ja tekevät näkyväksi maailmaa ja sen ilmiöitä. Kielenkäyttötilanteessa on aina mahdollisuus useampaan eri diskurssiin, joiden keskinäistä hierarkiaa kuvataan *diskurssijärjestyksen* käsitteellä. Diskurssi, joka nähdään kussakin tilanteessa muita ”oikeampana” tai ”luonnollisempana”, jättää varjoonsa muut näkökulmat, ja tutkimuksessa puhutaankin diskursiivisesta vallasta. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 73–81.) Tätä valtaa käyttää myös media kuvatessaan maailmaa vakiintuneiden diskurssien kautta. Se, mistä media kirjoittaa, kuka päästetään ääneen tai mitä sanoja käytetään, on aina valinta. Siksi myös tiedotusvälineiden kieltä voi analysoida diskursseina (Fairclough 1997; van Dijk 1988).

2.2 Julkiset anteeksipyynnöt tutkimuksessa

Anteeksipyyntö on usein määritelty *puheaktiksi* eli puheessa realisoituvaksi toiminnaksi, jossa väärin toiminut taho tarjoaa hyvityksen anteeksipyynnön vastaanottajalle. Esittäessään sanallisen anteeksipyynnön puhuja on valmis nöyrytymään ja myöntämään syyllisyytensä. (Olshtain 1989: 156; Kampf 2009: 2258.) Anteeksipyynnön tärkeimpiä tehtäviä onkin oman virheen myöntäminen, katumuksen ilmaiseminen ja vastuun kantaminen: anteeksipyyntö osoittaa, että sen esittäjä tietää toimineensa väärin. Lisäksi se voi tarjota lupauksen korjaavista toimenpiteistä. (Lewicki, Polin & Lount 2016: 181, 191.) Puheaktin käsitettä lähellä on myös *performatiivi* eli lausuma, jossa toteutuu myös muu kielellinen teko kuin pelkkä kielellinen esitys. Tällainen performatiivinen voima on mahdollista vai tietyin tilanteisin ja kulttuurisin ehdoin: siihen liittyy toistuva, muotoihin kiteytynyt tilanne ja osallistujille määritetyt roolit. Nämä ehdot rajaavat myös anteeksipyyntöä, joka on tyypillinen performatiivi. (Laitinen & Rojola 1998: 9; Austin 1962.) Kun yksilö tai organisaatio tekee anteeksipyynnön näkyväksi yleisölle,

voidaan puhua julkisesta anteeksipyynnöstä. Median kautta julkiseksi siirtyy myös anteeksipyynnön tarkastelu ja arviointi. (Kadar, Ning & Ran 2018: 21; Pukkinen 2023: 9, 15.)

2000-luvulla julkiset anteeksipyynnot ovat nousseet yhteiskunnallisen huomion kohteeksi niin mediassa, politiikassa kuin tutkimuksessa, ja niiden määrä on kasvanut siinä määrin, että tutkimuksessa on puhuttu jopa ”anteeksipyyntöjen aikakaudesta” (*age of apology*) (Kampf 2009: 2257–2258; alkuperäisestä termistä ks. Brooks 1999). Tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota erityisesti siihen, että julkisissa anteeksipyynnöissä anteeksipyyntöön perinteisesti liitetty nöyrytyksen ja katumuksen tehtävät eivät aina toteudu. Kampf (2009) tarkastelee julkisia anteeksipyyntöjä ennen kaikkea keinona minimoida omaa vastuuta. Eisinger (2011) ja Battistella (2014) puolestaan käsittelevät niin sanottuja muka-anteeksipyyntöjä¹ (*non-apology*), joissa anteeksipyynnöksi verhotuissa pahoitteluissa väistetään oman vastuun ja väärin teon kielelliset ilmaukset. Samankaltaisesta ilmiöstä on kyse myös Aaron Lazaren (2005) esittelemissä pseudoanteeksipyynnöissä (*pseudo-apology*), joiden tunnusmerkkejä ovat muun muassa oman rikkeen puutteellinen tunnustaminen, oman toimijuuden häivyttäminen passiivin ja konditionaalien avulla sekä anteeksi pyytäminen väärältä taholta tai väärästä teosta. Julkiselle anteeksipyynnölle hahmottuu siis myös toinen tehtävä: se toimii keinona lopettaa kiusallinen ja vaikea keskustelu ja siirtää huomio muualle. Tutkimuksessa julkisesta anteeksipyynnöstä onkin puhuttu myös rituaalina, jonka ensisijainen tarkoitus ei ole rakentaa sovintoa väärin teon ja loukatun osapuolen välille vaan tarjota symbolinen hyvitys ja palauttaa julkinen järjestys (Kadar, Ning & Ran 2018). Kampf ja Löwenheim (2012) tunnistavat julkiselle anteeksipyynnölle kolme rituaalista tehtävää. Puhdistautumisessa (*purification*) loukkaaja esittää anteeksipyynnön puhdistukseksi menneisyytensä, muttei välttämättä tarvitse loukatun tahon hyväksyntää. Nöyryyttämisessä (*humiliation*) loukattu osapuoli puolestaan pakottaa loukkaajan osallistumaan nöyryyttävään rituaaliin. Rituaaleista ainoastaan sovitus (*settlement*) edustaa vastavuoroista tekoa, jossa molemmat osapuolet pyrkivät korjaamaan suhteet toisiinsa.

Julkisten anteeksipyyntöjen näkyväksi tekemisessä keskeinen kanava on journalistinen media, jolle anteeksipyynnot ovat dramaattisuudessaan, jännitteisyydessään ja negatiivisessa sävysään jatkuvasti kiinnostavaa ja uutisarvoista materiaalia. Mediaa kiinnostavat performatiivit, joissa jotain merkittävää tapahtuu puheen kautta, ja tässäkin suhteessa julkiset

¹ Termille *non-apology* ei ole suomenkielisessä tutkimuskirjallisuudessa vakiintunutta käännettä. Käsite voitaisiin suomentaa myös esimerkiksi epäanteeksipyynnöksi tai näennäiseksi anteeksipyynnöksi.

anteeksipyynnöt ovat houkutteleva uutisoinnin kohde. (Duguid 2015: 147, 165; Ancarno 2011: 7.) Ancarno (mt.: 12–14) on tutkinut julkisten anteeksipyyntöjen mediarepresentaatioita Britanniassa ja Ranskassa ja tarkastellut pragmatiikan näkökulmasta sitä, millaisilla edellytyksillä media arvioi anteeksipyynnöt ”onnistuneiksi”. Hänen mukaansa näitä ehtoja ovat erityisesti vilpittömyys, väärin teon tunnustaminen sekä vastuun ottaminen. Anteeksipyyntöjen vastaanottoon vaikuttavat merkittävästi median omat, eksplisiittisesti esittämät arvioinnit, ja Ancarno peräänkuuluttaa laajempaa tutkimusta julkisia anteeksipyyntöjä koskevasta mieliteollisesta mediakeskustelusta. Tähän on tarttunut Duguid (2015), joka tarkastelee leksikaalisen korpustutkimuksen avulla laajaa englanninkielistä aineistoa, joka on koostettu brittiläisistä sanoma- ja iltapäivälehdistä, tv-uutisista sekä Valkoisen talon tiedotustilaisuuksista. Duguid kiinnittää huomiota erityisesti median arvioivaan kielenkäyttöön ja tuo esiin sen ideologisen luonteen: arviointi kertoo median arvojärjestelmästä ja toimii argumentoinnin välineenä, jolla myös yleisölle tehdään selväksi, millainen toiminta nähdään hyvänä ja kunnollisena. Toisaalta Duguid toteaa, että anteeksipyyntöjä käsitellään mediassa usein myös näennäisenä esityksenä tai tietoisena strategiana, mikä asettuu vastakkain niille asetettujen spontaanisuus- ja vilpittömyysvaateiden kanssa. Media onkin keskeinen väline julkisten anteeksipyyntöjen diskursiivisissa prosesseissa. (Duguid 2015: 156, 160–165.) Näihin havaintoihin palaan myös analyysissäni.

Suomessa julkisia anteeksipyyntöjä on tutkittu erityisesti viestinnän ja maineenhallinnan keinona, ja aihetta käsittelevät julkaisut ovat pääasiassa opinnäytetöitä. Esimerkiksi Granath (2018) tarkastelee julkista anteeksipyyntöä yrityksen mainekriisin jälkeisenä toipumisstrategiana ja esittää, että julkinen anteeksipyyntö on nopea tapa yrittää korjata vahingoittunut maine tai puolustautua kritiikiltä. Saine (2019) analysoi julkisten pahoittelujen argumentaatiota ja retoriikkaa ja selvittää, millaisin keinoin julkisesti pahoittelevat tahot pyrkivät vaikuttamaan vastaanottajiinsa. Lamsijärvi (2020) puolestaan tutkii pseudoanteeksipyyntöjä ja erilaisia anteeksipyyntöstrategioita videoaineistossa. Myös median ja julkisten anteeksipyyntöjen suhdetta on tarkasteltu jo aiemmassa tutkimuksessa. Tahkokorpi (2023) käsittelee tapaa, jolla suomalainen uutismedia vaatii poliitikoilta anteeksipyyntöjä pienistäkin rikkeistä, ja toteaa, että media käyttää anteeksipyyntövaatimusten kautta myös poliittista valtaa.

Lähimmäs omaa aihettani asettuu Pukkisen (2023) viestintätieteellinen pro gradu -työ, jossa tarkastellaan julkisen anteeksipyynnön merkitystä mediaskandaalissa. Kolmen anteeksipyyntötapausten kautta Pukkisen tarkastelee julkisten anteeksipyyntöjen rakentumista ja

merkitystä yksilön, yhteisön ja mediajulkisuuden tasolla. Hänen mukaansa julkinen anteeksi-
pyyntö voi olla yksilötasolla strateginen teko, joka siirtää huomion väärinteosta anteeksi-
pyyntöön ja vähentää anteeksipyytäjän taakkaa. Yhteisöjen näkökulmasta onnistunut anteeksi-
pyyntö voi toimia tasapainottavana rituaalina, joka johtaa myös anteeksiantoon. Medialle
Pukkinen näkee anteeksipyyntöjen tarjoavan ennen kaikkea ”uutta, kiinnostavaa ja reaktioita
synnyttävää sisältöä, jonka kautta skandaalin kestoa voidaan pitkittää”. Hänen mukaansa me-
diaskandaali voi herättää myös moraalista keskustelua, joka ei kuitenkaan luo konsensusta yh-
teiskunnan arvoista: mediakeskustelu ei synnytä julkista anteeksiantoa vaan nostaa pikemmin-
kin uusia kiistan aiheita. (Pukkinen 2023: 56–58.) Pukkisenkin näkökulma on kuitenkin ensi-
sijaisesti yhteiskuntatieteellinen, eikä suomalaisen median anteeksipyyntöpuheen merkityksiä
ja diskursseja ole tarkasteltu aiemmin kielentutkimuksen keinoin. Omalla tutkielmallani ha-
luan selvittää, millaisia julkisen anteeksipyynnön merkityksiä tarkempi lingvistinen diskurs-
sintutkimus paljastaa.

2.3 Arvioiva kieli ja suhtautumisen teoria

Kuten edellisessä luvussa esitellyt määritelmät osoittavat, anteeksipyynnössä tekijä ilmaisee
tyypillisesti toimineensa väärin, tunnistavansa sen ja osoittavansa katumusta. Duguidin mu-
kaan oikean ja väärän arviointi onkin erottamaton osa anteeksipyynnön puheaktia: sen kautta
pyynnön esittäjä ikään kuin ilmaisee, että menneisyyden minä on ollut paha, mutta nykyisyy-
den ja tulevaisuuden minä on hyvä. Myös julkisten anteeksipyyntöjen käsittelemisessä pää-
määränä on usein juuri arviointi, ja arvosteluasteikolle voidaan asettaa niin pahoiteltava asia,
anteeksipyytävä henkilö kuin anteeksipyynnön laatu ja vastaanotto. (Duguid 2015: 153.)

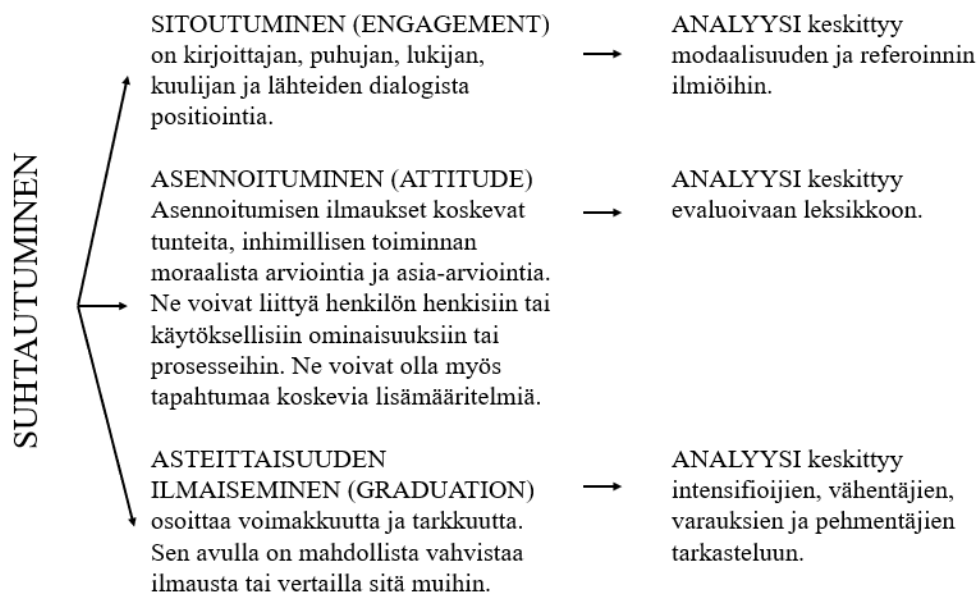
Arvioivaa eli evaluoivaa kieltä ovat tutkineet laajemmin Martin ja White, jotka esittelevät te-
oksessaan *The Language of Evaluation* (2005) niin sanotun suhtautumisen teorian (*appraisal
framework*). Suhtautumisen teoria pohjautuu systeemis-funktionaaliseen kielikäsitteeseen (ks.
Halliday 1994), jonka merkityksistä se keskittyy erityisesti intersubjektiveen eli sosiaalisen
vuorovaikutuksen tasoon. Teoria tarkastelee toisaalta vuorovaikutussuhteiden ja -roolien yllä-
pitoa, toisaalta mielipiteiden, arvojen ja tunteiden välittämistä (Martin & White 2005; Ju-
vonen 2007: 431). Bahtinin (1981) ja Vološinovin (1995) jalanjäljissä se lähestyy puhutun li-
säksi myös kirjoitettua kieltä dialogisena ja moniäänisenä: kielenkäyttö on aina suhteessa sii-
hen, mitä on sanottu aikaisemmin, ja toisaalta siihen sisältyy oletus jonkinlaisesta vastaanotta-
jasta. Tekstejä ei siis tuoteta tyhjiössä vaan suhteessa muihin ihmisiin, ja jokainen ilmaus

voidaan nähdä tavalla tai toisella asenteellisena. Asenteellisuus on läsnä erityisesti mielipiteitä esitettäessä ja perusteltaessa. (Martin & White 2005: 92–93; Juvonen 2007: 431; Mikkonen 2010: 65.)

Martinin & Whiten (2005) mukaan suhtautuminen (*appraisal*) on yksi diskurssisemanttisista alajärjestelmistä, jotka rakentavat yhdessä interpersoonaista merkitystä. Se rakentuu kolmesta toisiinsa vaikuttavasta osa-alueesta. Sitoutuminen (*engagement*) on kiinnostunut yksi- ja moniäänisyydestä, intertekstuaalisista suhteista ja siitä, millaiset eri äänet saavat tilaa arvioinnissa ja miten. Asenne (*attitude*) käsittelee tunteiden ilmaisemista (*affect*), inhimillisen toiminnan moraalista arviointia (*judgement*) sekä ei-inhimillisten asioiden ja esineiden arviointia (*appreciation*). Kolmanneksi suhtautumisen teoria on kiinnostunut asteittaisuudesta (*gradation*) eli siitä, kuinka tarkkana tai voimakkaana arviointi välittyy. Suhtautumisen teoria keskittyy kontekstissaan tulkittaviin merkityksiin, joten se ei kiinnity mihinkään tiettyyn kielipilliseen piirteeseen, vaan evaluointi voi toteutua missä tahansa kielellisessä kategoriassa ja toisaalta tietty kielenilmiö ei aina ilmaise arviointia. Tyypillisesti suhtautumisen ilmaisemista on kuitenkin tarkasteltu erityisesti affektisuuden ja modaalisuuden käsitteiden avulla. (Juvonen 2007: 431–433; Martin & White 2005: 35–43; Mikkonen 2010: 65–76).

Affektisilla ilmauksilla tarkoitetaan kielenaineiksia, joilla kirjoittaja ilmaisee suhtautumistaan tai asennoitumistaan asioihin tai henkilöihin. Affektisia keinoja ovat esimerkiksi tietyt morfosyntaktiset rakenteet ja leksikaalistuneet sanaryhmät, kuten voimasanat (*hitto, helkkari, jumalauta*), interjektiot (*hyi, oho, auts*) ja affektiset johdokset, joihin sisältyvät muun muassa deminutiivit (*kirjanen, kupponen, lapsonen*) ja deskriptiivisanat (*tumpelo, löntystä, kohista*). Myös muu leksikko voi ilmaista affektista tai evaluoivaa asennetta. Affektisuus on tilannesidonnaista, mutta ilmauksille on yhteistä puhujan asennoitumista osoittava elementti, joka ohjaa myös vastaanottajan tulkintaa. (VISK § 1707.) Modaalisuus on puolestaan semanttinen alue, jossa on kyse asiantilan todenmukaisuutta tai toteutumismahdollisuuksia koskevista arvioista (VISK § 1551). Se voidaan jakaa viiteen alakategoriaan. *Episteemisessä* modaalisuudessa on kyse puhujan tietoon tai päättelyyn perustuvista arvioista, ja yksi sen lajeista on *evidentiaalinen* modaalisuus, jolla puhuja osoittaa, mihin hänen käsityksensä perustuvat. *Dynaamisella* modaalisuudella ilmaistaan toimijan sisältä tai ulkoisista olosuhteista kumpuavaa mahdollisuutta, välttämättömyyttä tai pakkoa, ja *deonttinen* modaalisuus ilmaisee puheyhteisön normien asettamaa lupaa tai velvollisuutta. *Praktinen välttämättömyys* tarkoittaa puolestaan arkipäätelyllä selittyvää välttämättömyyttä. Modaalisuutta voidaan ilmaista monilla

leksikaalisilla ja kieliopillisilla keinoilla. Leksikaalisia keinoja ovat esimerkiksi modaaliset adjektiivit (*ilmeinen, mahdollinen, selvä*), modaali- ja performatiiviverbit (*täytyä, pitää, saada; pyytää, vaatia, ilmoittaa*) sekä modaaliset adverbit ja partikkelit (*todennäköisesti, tietenkin, näköjään; toki, kai, tuskin*). Kieliopillisesti modaalisuutta voidaan ilmaista imperatiivin, konditionaalin ja potentiaalin verbimoduksilla, verbin liittotempuksilla sekä modaalisuuden erikoistuneilla lausekonstruktioilla, kuten nesessiivi- ja mahdollisuusrakenteilla (*x:n täytyy ~ on lupa ~ pakko ~ tehdä; x on korjattavissa ~ tehtävissä*). (VISK § 1551–1557.) Suhtautumisen teoria on hyvin laaja ja ulottuu kaikkeen suhtautumista ilmaisevaan ilmaisuun (Mikkonen 2010: 66–67). Suhtautumisen eri osa-alueilla analyysi keskittyy kuitenkin erilaisiin kielellisiin painopisteisiin, kuten kuvio 1 esittää.

Kuvio 1. Martinin & Whiten (2005) suhtautumisen teorian runko Mikkosta (2010: 66) mukailen.²

Evaluoinnin tutkimuksen ytimessä on ajatus siitä, että ilmaistessaan omat asenteensa kirjoittajat eivät puhu vain omasta puolestaan vaan kutsuvat samalla myös lukijan jakamaan tunteet

² Mikkonen käyttää englannin kielen sanasta *graduation* suomennosta *intensiteetti*. Käytän kuitenkin itse samasta termistä suomennosta *asteittaisuus* mm. Juvosen (2007) mukaan. Asteittaisuuden osa-alueista käytän itse nimityksiä *voimakkuus* ja *tarkkuus* (vrt. Mikkosen *määrä* ja *intensiteetti*). Lisäksi käänän sanat *judgement* ja *appreciation* niin ikään Juvosen mukaan *inhimillisen toiminnan moraaliseksi arvioinniksi* ja *ei-inhimillisten asioiden ja esineiden arvioinniksi* siinä missä Mikkonen käyttää suomennoksia *inhimillisen toiminnan arvottaminen* ja *asia-arvottaminen*.

tai normatiiviset asenteet kanssaan (Martin & White 2005: 95). Jokainen arviointi ilmaisee ja rakentaa siis jaettua arvojärjestelmää ja tekstin tuottaneen yhteiskunnan ideologiaa (Hunston & Thompson 2000: 6). Median anteeksipyyntödiskursseja tutkiessani kiinnitän itse huomiota erityisesti affektisiin ilmauksiin, inhimillisen toiminnan moraaliseen arviointiin sekä asteittaisuutta ilmaisevaan kieleen, jotka korostuvat omassa aineistossani. Näiden kielellisten ulottuvuuksien kautta pyrin tekemään laajempia havaintoja siitä, kuinka media vaikuttaa yleisönsä ja rakentaa rooleja ja valtasuhteita.

3 Aineisto ja menetelmä

Syksyllä 2019 Helsingin Sanomissa julkaistiin pakinakirjoitus, jossa toimittaja pisteytti Ison-Britannian entisen pääministerin David Cameronin esittämät julkiset anteeksipyyntöt yksi kerrallaan ja arvioi niiden aitoutta (HS 29.9.2019). Saman syksyn aikana laajaa keskustelua herätti kansanedustaja ja näyttelijä Pirkka-Pekka Peteliuksen saamelaisille esittämä anteeksipyyntö vuosien takaisista rasistisista sketseistään. Peteliuksen anteeksipyyntöä sekä sen taustoja ja tarkoitusta käsiteltiin lukuisissa näkökulmakirjoituksissa, joissa toimittajat ottivat kärkeäkään kantaa myös toistensa ulostuloihin aiheesta. Nämä tekstit nostivat esiin kaksi näkökulmaa, joihin päätin tutkielmassani perehtyä tarkemmin: median anteeksipyyntöjä arvioivan otteen ja toisaalta median sisäisen itsereflektion ja dialogin eri anteeksipyyntödiskurssien välillä. Näiden tarkastelemiseksi lähdin tutkimaan tarkemmin median näkökulmatekstejä syksystä 2019 eteenpäin. Tässä alaluvussa kuvaan tarkemmin aineistoani ja sen koontia sekä käyttämäni tutkimusmenetelmää.

3.1 Aineiston kuvaus ja koonti

Tutkielmassani tarkastelen julkisia anteeksipyyntöjä käsittelevää mediakeskustelua Suomessa. Varsinaisten anteeksipyyntöjen sijaan suuntaan tarkasteluni median omaan anteeksipyyntöpuheeseen eli julkisia anteeksipyyntöjä käsittelevään, journalistisesti tuotettuun mielipiteelliseen aineistoon. Mielipiteellistä aineistoa ovat muun muassa pääkirjoitukset, kolumnit, analyysit, pakinat ja muut näkökulmatekstit, joissa korostuvat toimittajan ja toimituksen kollektiivina esittämät mielipiteet ja asennoitumiset. Koska haluan tarkastella nimenomaan median omiin kannanottoihin sisältyvää diskursiivista valtaa, aineistostani jäävät pois yleisönosastokirjoitukset sekä toimituksen ulkopuolisten kirjoittajien niin kutsutut vieraskynäkirjoitukset, vaikka

myös näiden tekstien julkaisu edellyttää journalistista harkintaa ja valintoja. Samoin ulkopuolelle jäävät anteeksipyyntöjä käsittelevät uutisartikkelit, joita esimerkiksi Pukkinen (2023) on tutkinut. Kuten Duguid (2015: 158, 165) kuvaa, sekä uutisartikkelit että näkökulmakirjoitukset arvioivat kriittisesti julkisia anteeksipyyntöjä, mutta artikkeleissa arviot ilmaistaan pääosin implisiittisesti ulkopuolisen lähteen suulla, kun taas näkökulmakirjoituksissa journalistit esittävät näkemyksensä eksplisiittisesti.

Martinin ja Whiten (2005) mukaan uutisartikkelit ja näkökulmakirjoitukset edustavatkin erilaisia kielellisiä sävyjä, joiden arvioiva kieli poikkeaa toisistaan. Uutisteksteissä esiin nousee ”toimittajan ääni”, jossa kirjoittajien omaa, ekplisiittistä arviointia ilmenee vain vähän tai ei ollenkaan. Uutisanalyysin tyyppisissä näkökulmakirjoituksissa näkyy ”kirjeenvaihtajan ääni”, jossa tekstin kirjoittaja esittää subjektiivisia arvioitaan kohteen sosiaalisesta arvostuksesta, kuten normaaliudesta tai kyvykkyydestä. Kolumneissa, pääkirjoituksissa ja kommenttiteksteissä puolestaan ilmenee ”kommentoijan ääni”, joka hyödyntää laajinta arvioinnin skaalaa ja ottaa kantaa myös kohteen sosiaaliseen hyväksyttävyyteen, kuten uskottavuuteen, totuudenmukaisuuteen ja soveliaisuuteen. (Martin & White 2005: 164–173.) Mielenpitoellisessa aineistossa toimittajat asettuvat siis aktiivisiksi toimijoiksi ja sanoittavat omia arvioitaan eksplisiittisemmin. Samalla näkökulmatekstit avaavat ikkunan median itsereflektioon, ja aineistoni sisältääkin myös kriittistä metakeskustelua median anteeksipyyntöuutisoinnista.

Tässä tutkielmassa olen rajannut aineistoni suomalaisiin valtakunnallisiin medioihin aikavälillä syyskuu 2019 – helmikuu 2026. Tarkastelemallani aikavälillä mediassa käytiin jatkuvaa ja aktiivista keskustelua julkisista anteeksipyyntöistä, ja ajanjaksolle mahtuu sekä huomiota herättäneiden julkisten anteeksipyyntöjen uutisointia että laajempia kommentteja ja analyyssejä, joissa media tarkastelee anteeksipyyntöjä ilmiönä. Siinä missä anteeksipyyntöjä käsitteleviä uutisartikkeleita julkaistiin varsin tiheästi, median omien näkökulmakirjoitusten määrä oli selvästi suppeampi, joten useamman vuoden tarkasteluajanjaksosta huolimatta aineistoni pysyy maisterintutkielman laajuuteen sopivassa koossa. Keskeisimmät lähteeni ovat Suomen suurin seitsemänä päivänä viikosta ilmestyvä sanomalehti Helsingin Sanomat (Sanoma 2026a), suurin iltapäivälehti Ilta-Sanomat (Sanoma 2026b) sekä valtiollinen mediayhtiö Yleisradio, joiden uutisarkistoista (Helsingin Sanomien arkisto, Ilta-Sanomien arkisto ja Yle Uutisten artikkeliaineisto) olen hakenut osumia hakusanalla ”anteeksipyyntö*”. Näistä osumista olen valinnut mukaan ne toimituksen mielenpitoelliset tekstit, jotka käsittelevät julkisia anteeksipyyntöjä. Lisäksi olen hakenut anteeksipyyntöjä käsitteleviä näkökulmatekstejä täsmähaulla

muista medioista hakukoneen kautta ja ottanut aineistooni mukaan myös MTV:n, Uuden Jutun ja Iltalehden yksittäiset julkisia anteeksipyyntöjä käsittelevät tekstit.

Näillä rajauksilla kerätty tutkimusaineistoni koostuu yhteensä 28 näkökulmatekstistä, jotka edustavat kuutta eri valtakunnallista mediaa. Jokainen aineistoon kuuluva teksti käsittelee yhtä tai useampaa tilannetta, jossa julkisuuden henkilön, poliitikon tai organisaation toiminta on johtanut julkisen anteeksipyynnön esittämiseen tai herättänyt julkisen keskustelun sen tarpeellisuudesta. Teksteissä anteeksipyyntökeskustelun laukaisevia tilanteita ovat olleet esimerkiksi rasistiset ja seksistiset ulostulot, päihde- ja seksuaalirikokset, luonnon vahingoittaminen, tekijänoikeuksien rikkominen sekä poliittiset epäonnistumiset. Osa teksteistä keskittyy yksittäisen tapahtumankulun ja siihen liittyvän anteeksipyynnön ympärille, osa käsittelee julkisia anteeksipyyntöjä ilmiönä useampien esimerkkien kautta. Ennen analysointivaihetta olen eritellyt kunkin tekstin päivämäärän, julkaisumedian, otsikon, tekstilajin, anteeksipyynnön aiheen ja toimittajan. Analyysini pohjalta olen määritellyt myös analysoitavien tekstien hallitsevat anteeksipyyntödiskurssit seuraavassa luvussa esittelemäni kolmijaon perusteella. Yhteenvedo tutkimusaineistosta löytyy tutkielman lopusta Aineistolähteet-aulukosta.

3.2 Analyysimenetelmä

Tutkielmani edustaa kvalitatiivista eli laadullista tutkimusotetta, johon useimmat diskurssintutkimuksen menetelmät perustuvat (Haapanen, Kääntä & Lehti 2018: 6; Pietikäinen & Mäntynen 2019: 210). Laadullisessa tutkimuksessa pyritään ymmärtämään tutkimuskohdetta ja sen merkityksiä, ja se soveltuu erityisesti sosiaalisen toiminnan ja kielellisten ilmiöiden tarkasteluun. Aineiston kokoa tärkeämpää on sen syvyys. (Luodonpää-Manni, Hamunen & Konstenius 2020: 13–16, 27–28.) Tutkimusotteeni on abduktiivinen eli liikun sekä aineiston että teorian välillä (ks. Luodonpää-Manni, Hamunen & Konstenius 2020: 29, 387). Oma lähestymiseni on aineistolähtöinen, mutta teoriaohjautuva: tarkastelen aineistoani ja teen siitä havaintoja, jotka kytken laajempaa teoreettiseen viitekehykseen ja laajennan päätelmiäni sen kautta kohti yleisempiä tulkintoja. Pyrin siis tekemään aineistosta tekemieni kielellisten havaintojen ja aiemman teorian pohjalta kattavampia päätelmiä median anteeksipyyntödiskurkseista ja niiden kautta myös median yhteiskunnallisesta vallankäytöstä.

Diskurssit eivät odota löytämistään vaan edellyttävät valintoja ja jatkuvaa vuoropuhelua teorian ja aineiston välillä. Myöskään diskurssintutkimuksen menetelmät eivät ole valmiita

työkaluja, jotka voisi ottaa käyttöön sellaisenaan, vaan pikemminkin kehyksiä, jotka vaativat teorioiden ja käsitteiden operationalisointia ja kirjoittajan aktiivista tulkintaa (Haapanen, Kääntä & Lehti 2018: 10–11). Tutkijat ovatkin erimielisiä siitä, onko ylipäätään mahdollista puhua diskurssianalyysistä. Kuten Pälli ja Lillqvist (2020: 375–376) kuitenkin esittävät, diskurssianalyysillä on myös yhteisiä menetelmällisiä peruspilareita, kuten kiinnostus kielen todelliseen käyttöön ja näkemys kielenkäytöstä sosiaalista todellisuutta heijastavana ja rakentavana toimintana. Kielellinen tulkinta yhdistetään sosiaalisen toiminnan tarkasteluun, ja tavoitteena on ymmärtää, mitä kielellä tehdään.

Tässä tutkielmassa pyrkimykseni on tunnistaa aineistostani toistuvia merkityksellistämisen tapoja eli diskursseja, joiden avulla media rakentaa käsityksiä ja tulkintoja julkisista anteeksipyyntöistä. Lisäksi haluan tutkia, millaiset kielelliset piirteet rakentavat ja vahvistavat näitä diskursseja. Ensimmäisessä vaiheessa olen koonnut aineistoni luvussa 3.1 kuvatulla tavalla sekä käynyt sen läpi ja tunnistanut tekstiosiot, joissa käsitellään julkisia anteeksipyyntöjä ja niiden merkitystä. Olen lukenut tekstit läpi aluksi silmäillen ja sitten tarkemmin syventyen ja kirjannut havaintoja tekstien teemoista, toistuvista kielenpiirteistä, implisiittisistä ja eksplisiittisistä merkityksistä ja kannanotoista sekä yhtäläisyyksistä ja eroavaisuuksista. Näiden havaintojen pohjalta olen tunnistanut alustavia diskurssiainehioita, joiden tunnuspiirteitä olen kirjannut ulos ja joiden valossa on käynyt läpi ja luokitellut tekstejä vielä uudestaan yksityiskohtaisemman analyysin kautta. Analyysissäni olen hyödyntänyt erityisesti Martinin & Whiten (2005) suhtautumisen teoriaa ja sen esittelemiä evaluoivan kielen piirteitä. Myös Duguidin (2015) aiempi tutkimus julkisten anteeksipyyntöjen mediauutisoinnista on auttanut tunnistamaan ja luokittelemaan eri diskursseille tyypillisiä kielellisiä elementtejä. Lopuksi olen jaotellut havaintoni diskurssikohtaisesti ja koostanut analyysini tekstiksi. Analyysistä tekemiäni johtopäätöksiä käyn vielä tarkemmin läpi päätäntäluvussa 5.

4 Analyysi

Analyysissäni tarkastelen julkisia anteeksipyyntöjä käsittelevää media-aineistoani tekstintutkimuksen ja diskurssintutkimuksen keinoin. Pyrin tunnistamaan julkisiin anteeksipyyntöihin liittyvät mediadiskurssit ja kiinnitän huomiota erityisesti evaluoivaan eli arvioivaan kieleen, joka on yksi diskurssintutkimuksen keskeisistä tutkimuskohteista (Romppainen 2022: 289–290). Hunstonin ja Thompsonin (2000: 6) mukaan arvioinnilla on kolme tehtävää: se ilmaisee

puhujan mielipiteen, pitää yllä puhujan ja kuulijan välistä suhdetta sekä järjestää diskurssia eli vaikuttaa siihen, mitä näkökulmia diskurssi tuo näkyväksi ja mitä se jättää varjoonsa. Arvioiva kielenkäyttö rakentaa siis myös median valtaa diskurssijärjestyksen ylläpitäjänä. Kun kirjoittajat ilmaisevat oman asenteensa, he ohjaavat myös tekstin vastaanottajaa jaettujen arvojen ja uskomusten piiriin (Martin & White 2005: 2, 95).

4.1 Kolme anteeksipyyntödiskurssia

Kuten Martin & White (2005: 170–173, 180) osoittavat, journalistinen media käyttää kommentoivissa näkökulmakirjoituksissaan arvioivan kielen rekistereitä varsin laajasti. Se arvioi eksplisiittisesti sekä sosiaalista arvostusta että uskottavuuden, totuudenmukaisuuden ja sopivuuden tapaisten sosiaalista hyväksyttävyyttä ilmaisevien arvojen toteutumista. Tarkoitus on usein saada myös tekstin vastaanottaja ajattelemaan tai toimimaan tietyllä tavalla. Arvioiva kieli kytkeytyy implisiittisesti myös julkisen anteeksipyyntöpuheaktiin ja sen käsittelyyn (Duguid 2015: 153). Analyysissäni tutkin sekä sitä, kuinka media arvioi julkisia anteeksipyyntöjä ja niiden esittäjiä, että sitä, kuinka se arvioi aiheen ympärillä käytävää yhteiskunnallista keskustelua ja median omia diskursseja.

Arvioivassa kielessä tutkijoita eivät kiinnosta ainoastaan keinot, joilla kirjoittajat ilmaisevat asenteitaan, vaan myös keinot, joilla he aktivoivat oman roolinsa ja ohjaavat tekstin vastaanottajan tukemaan omia arvioitaan. Tällaisia keinoja ovat Martinin & Whiten mukaan muun muassa modaalisuus, polaarisuus, evidentialisuus, intensifiointi ja attribuutiot. Suhtautumista ilmaisevien merkitysten yhteinen piirre on myös asteittaisuus: arvottava kieli ilmaisee suurempaa tai pienempää positiivista tai negatiivista suhtautumista. (Martin & White 2005: 94, 135.) Duguid (2015: 156) nostaa esiin toistuvia parametrejä, joilla media arvioi julkisia anteeksipyyntöjä. Näitä ovat esimerkiksi oikea-aikaisuus, vilpittömyys ja spontaanisuus. Duguid kiinnittää huomiota myös tapaan, jolla julkisia anteeksipyyntöjä tarkastellaan usein näytöksinä tai esityksinä. Tällöin arviointi keskittyy esimerkiksi anteeksipyyntäjän käytökseen tai esiintymiseen. Lisäksi anteeksipyyntöä voidaan arvioida strategiana, jonka tarkoitus on ennen kaikkea korottaa anteeksipyyntäjän omaa statusta. Julkisia anteeksipyyntöjä käsittelevässä media-aineistossa korostuu myös nöyryytykseen kytkeytyvä kieli: Duguid tunnistaa mediapuheesta tietynlaista vahingoniloa ja pyrkimystä nähdä anteeksipyyntöt ennen kaikkea merkkinä anteeksipyyntäjän epäonnistumisesta ja kasvojen menettämisestä. (Duguid 2015: 156–163.)

Kaikki nämä kielelliset piirteet nousevat esiin myös omassa aineistossani, mutta kuten tulen esittämään, piirteet painottuvat eri tavoin eri anteeksipyyntödiskurssien välillä. Suhtautumisen teoria on varsin laaja, ja arvioivia kieltä voidaan tarkastella hyvin monenlaisten kielellisten kategorioiden kautta (Martin & White 2005). Omassa analyysissäni en käy läpi näitä kaikkia vaan keskityn erityisesti eri diskursseissa tyypillisesti esiintyviin affektisiin ilmauksiin, modaalisuuden keinoihin, asteittaisuutta ilmaiseviin muotoiluihin ja evaluoiviin sananvalintoihin, jotka kytkeytyvät kirjoittajan suhtautumisen ilmaisemiseen ja inhimillisen toiminnan moraaliin arviointiin. Keskeinen tarkastelun kohteeni on myös mediadiskurssien välinen vuoropuhelu, joka osoittaa, että media on itsekin tietoinen arvioivasta kielestään sekä siihen liittyvistä valta-asetelmista.

Aineistosta tekemieni havaintojen pohjalta olen tunnistanut ja eritellyt kolme toisistaan poikkeavaa anteeksipyyntödiskurssia, joiden kautta tarkastelen julkisten anteeksipyyntöjen merkityksiä ja niiden kielellistä rakentumista aineistossani. Olen nimennyt nämä diskurssit *moraalisiksi diskurssiksi*, *performanssidiskurssiksi* sekä *reflektiodiskurssiksi*. *Moraalisessa diskurssissa* julkinen anteeksipyyntö nähdään väärin toimineen tahon moraalisena velvollisuutena. *Performanssidiskurssissa* anteeksipyyntö nähdään ennen kaikkea välineenä päästä irti vaikeasta tai kiusallisesta tilanteesta. *Reflektiodiskurssissa* anteeksipyyntöä ei puolestaan pidetä yksinomaan velvollisuutena tai välineenä vaan dialogina ja käännekohtana, joka tarjoaa mahdollisuuden vaihtaa toiminnan suuntaa, käydä vuoropuhelua ja reflektoida yksilön ja yhteiskunnan tilannetta ja arvomaailmaa. Vaikka median anteeksipyyntödiskurssien näkökulmat ja olemukset poikkeavat toisistaan, diskurssit eivät sulje toisiaan pois. Samassa tekstissä voi aktivoitua yhtä aikaa useampikin anteeksipyyntödiskurssi, ja toisaalta diskurssit käyvät aineistossa jatkuvaa dialogia myös keskenään. Olemassa olevien anteeksipyyntödiskurssien tunnistaminen ja arvioiminen onkin yksi median anteeksipyyntöpuheen piirteistä.

Taulukko 1 kuvaa tunnistettujen diskurssien jakautumista aineistossani. Yksittäisessä media-artikkelissa voi esiintyä rinnakkain useampia eri diskursseja, joten esiintymien yhteenlaskettu määrä on suurempi kuin aineistoartikkeleiden määrä.

Diskurssi	Aineistoartikkeleita, joissa diskurssia esiintyy (yht. 28 tekstiä)
Moraalinen diskurssi	10 kpl
Performanssidiskurssi	18 kpl
Reflektiodiskurssi	9 kpl

Taulukko 1. Diskurssien jakautuminen aineistossa.

Performanssidiskurssia edustavia tekstejä on kutakuinkin yhtä paljon kuin kahta muuta diskurssia yhteensä, mutta aineiston laajuus on siinä määrin suppea, ettei esiintymien määrästä voi tehdä suoria johtopäätöksiä diskurssien keskinäisestä jakautumisesta laajemmassa media-aineistossa. Esiintymien määrä kuitenkin osoittaa, että kukin kolmesta diskurssista saa mediatilaa tarkasteltavissa näkökulmakirjoituksissa. Median anteeksipyyntöpuhe ei siis rakennu ainoastaan yhden diskurssin ja lähestymistavan varaan.

4.2 Anteeksipyyntö velvollisuutena: moraalinen diskurssi

(2) Anteeksipyyntö olisi ollut paikallaan, mutta sitä ei saatu. (IL 24.9.2023)

Martinin & Whiten suhtautumisen teoriassa keskeinen evaluoinnin ulottuvuus on asenne, joka näkyy diskurssin tasolla monenlaisissa kieliopillisissa kategorioissa (2005: 10). Yksi asenteen ilmenemismuodoista on inhimillisen toiminnan moraalinen arviointi, joka nousee esiin myös omassa aineistossani ja jonka ympärille ensimmäinen tunnistamani anteeksipyyntödiskurssi rakentuu. Journalistisen median näkökulmakirjoituksissa moraalinen arviointi ilmaistaan tyyppillisesti ”kommentoijan äänellä”, jossa arvioinnin kirjo on laaja ja pitää sisällään näkemykset sekä kohteen sosiaalisesta arvostuksesta että sen sosiaalisesta hyväksyttävyydestä. Arvioinnin esittäjä voi siis ottaa kantaa esimerkiksi siihen, onko kohde normaali tai kyvykäs tai nähdäänkö se uskottavana, totuudenmukaisena tai soveliaana. Tällaisia kannanottoja löytyy aineistostani runsaasti. Otan tarkasteluuni myös arvioitavan kielen asteittaisuuden eli sen, kuinka tarkkana tai intensiivisenä arviointi välittyy. (Martin & White 2005: 35–42, 170.)

Tässä luvussa esitän, että median näkökulmakirjoituksissa nousee toistuvasti esiin niin sanottu *moraalinen diskurssi*, jossa julkinen anteeksipyyntö nähdään väärin toimineen tahon moraalisena velvollisuutena. Vaikka median anteeksipyyntödiskursseissa on myös yhteisiä piirteitä,

moraalisessa diskurssissa korostuvat tietyt kielelliset valinnat. Inhimillisen toiminnan moraalinen arviointi näkyy velvollisuuden ilmauksissa, joita rakennetaan muun muassa modaalisuuden keinoin. Julkisen anteeksipyynnön muoto ja toteutus eivät ole median silmissä arvoneutraali valinta, vaan diskurssiin kytkeytyy runsaasti normatiivista, arvottavaa kielenkäyttöä, mittaamisen kieltä ja sekä implisiittisesti että eksplisiittisesti ilmaistuja oletuksia siitä, millainen anteeksipyyntö on hyvä tai huono. Anteeksipyyntöä arvioidaan positiivisen ja negatiivisen akselilla sekä suhteessa *aidon* anteeksipyynnön prototyyppiin, ja diskurssissa hahmottuu toistuvia parametreja, joita vasten julkista anteeksipyyntöä tarkastellaan. Eksplisiittisiä arvioita ilmaistessaan media ottaa samalla usein tuomarin roolin. Näin moraalinen diskurssi luo ja ylläpitää julkisiin anteeksipyyntöihin ja niiden esittäjiin kohdistuvia vaatimuksia ja arvoasetelmia ja pyrkii ohjaamaan myös vastaanottajien tulkintaa niistä.

4.2.1 Moraalinen arviointi ja velvollisuuden ilmaukset

Moraalista diskurssia edustavissa teksteissä hyödynnetään laajasti normatiivista kieltä, jossa korostuvat oikeudenmukaisuuden, totuudenmukaisuuden ja sopivuuden arvot. Martinin & Whiten (2005: 177) mukaan sosiaalista hyväksyttävyyttä koskevat arviot kulkevat usein käsi kädessä eksplisiittisten velvollisuuden ilmausten kanssa: arvioilla otetaan kantaa myös siihen, miten ihmisten tulisi toimia. Tämä näkyy omassakin aineistossani, jossa moraalinen diskurssi rakentaa käsitystä julkisesta anteeksipyynnöstä tavoiteltavana tekona ja suorastaan velvollisuutena. Aineistossani anteeksipyyntöön liittyviä vaateita ilmaistaan tyypillisesti modaalisuudella. Modaalisilla kielenaineiksilla puhuja paljastaa, onko asia hänen mielestään tai yleisesti ottaen esimerkiksi varma, todennäköinen, pakollinen tai toivottava (VISK § 1554–1557; ks. alaluku 2.3). Omassa aineistossani ymmärrystä anteeksipyynnön tarpeellisuudesta ja välttämättömyydestä rakennetaan muun muassa modaalisilla nesessiivirakenteilla.

(3) Saamelaisdokumentin jälkeen ymmärtää, että **Suomen anteeksipyyntö on välttämätöntä.**³ (HS 30.3.2021)

(4) Kriisiviestinnässä **kannattaa olla avoin ja nöyrä.** – – Jos on anteeksipydyttävää, **kannattaa pyytää.** Niin sanotaan **kaikissa kriisiviestintäoppaissa.** – – YIT Roadin yksikönjohtaja Antti Vidgren kertoi Helsingin Sanomien mielipidepalstalla, että **syyllistä ei tarvitse enää etsiä**, virheen teki YIT Road. (HS 29.1.2025a)

³ Kaikki lainauksissa olevat lihavoinnit kirjoittajan.

Esimerkissä 3 predikatiivirakenne *on välttämätön(tä)* ilmaisee eksplisiittisesti, että anteeksi-
 pyyntö on velvoite (KS s.v. *välttämätön* '1. ehdottoman tarpeellinen, ehdoton 2. jota ei voi
 välttää, josta ei voi päästä, väistämätön, pakollinen, pakottava'). Esimerkissä 4 nesessiiviverbi
kannattaa puolestaan implikoi praktista eli arkijärjellä selittyvää välttämättömyyttä (VISK §
 1555): anteeksi-
 pyyntö tulee esittää, koska se on tekijälle edullista osoittaessaan tämän moraa-
 lintajun. Nesessiiviverbi yhdistyy adjektiiviin *nöyrä* 'alistuvainen, kuuliainen, tottelevainen'
 (KS s.v. *nöyrä*) ja vahvistaa käsitystä siitä, että julkisessa anteeksi-
 pyyntötilanteessa oma halu on toissijainen suhteessa ulkopuolelta asetettuihin velvoitteisiin. Ulkoapäin kohdistuvaa pai-
 netta lisää myös universaalinen kvanttoripronomini *kaikki*, joka yleistää ja vetoaa auktoriteet-
 tiin argumentoinnin keinona: koska *kaikissa kriisiviestintäoppaissa* sanotaan, että anteeksi
 kannattaa pyytää, niin on myös syytä tehdä. Lisäksi moraalisesta taustasävystä kielii deonttis-
 tulkintainen, välttämättömyyteen viittaava nesessiiviverbi *tarvitsee* (VISK §1562, §1668) ja
 sananvalinta *syyllinen*: väärin toiminut taho tiedostaa itsekin, että virheen sattuessa \emptyset *tarvit-*
see etsiä taho, joka voidaan asettaa vastuulliseksi rangaistavasta ja tuomittavasta toiminnasta
 (KS s.v. *syyllinen*). Lauseessa oleva nollapersoonaa jättää avoimeksi, kenelle etsintä oikeastaan
 kuuluu, mutta nesessiivisellä nollapersoonalla on yhteys passiiviin, jolloin se on muita nolla-
 persoonalauseita helpommin tulkittavissa useampiin henkilöihin viittaavaksi (VISK § 1355).
 Syyllisen *etsintä* voidaankin nähdä yhteiskunnan ja median kollektiivisena velvollisuutena,
 joka jatkuu, kunnes väärintekijä saadaan kiinni. Esimerkissä 4 *syyllinen* on jo ilmoittautunut,
 joten konstruktio on negatiivinen: häntä ei *enää tarvitse etsiä*.

Myös konditionaali on moraaliselle diskurssille tyypillinen modaalisuuden piirre, jolla media
 korostaa julkisten anteeksi-
 pyyntöjen tarvetta. Konditionaalia käytetään vetoamisen ja ehdotta-
 misen keinona, jolla lukijaa houkutellaan asettumaan kirjoittajan kanssa samalle kannalle an-
 teeksi-
 pyynnön tarpeellisuudesta.

(5) Kuulostaako tutulta, että Sillanpää pyytää kömpelästi anteeksi? Kuulostaa. Sillan-
 pää jäi syyskuussa 2017 kiinni ajamisesta huumausaineen vaikutuksen alaisena. – –
 Tuolloinkin hän selitteli tekoaan asiassa, jossa ei ole mitään selittelemistä. **Rehti an-**
**teeksi-
 pyyntö olisi ollut paikallaan**, mutta sitä ei saatu. (HS 24.9.2023)

(6) Palanderin työpaikan ja maineen **olisi voinut pelastaa** pikainen ja julkinen **anteek-**
sipyntö. Sellaista ei kuitenkaan kuulunut. (HS 29.1.2025b)

Konditionaalinen perfektillä ilmaistaan menneisyyden toteutumatta jäänyt vaihtoehto, jossa anteeksipyyntö olisi parantanut asiantilaa tai ollut oikein (esimerkit 5 ja 6). Esimerkissä 5 *olla*-verbin ja substantiivin muodostama sanaliitto *on paikallaan* rinnastuu samalla nesessiiviseen rakennetyyppiin *on tarpeen ~ syytä ~ aihetta*, joka ilmaisee deonttista, ulkoista velvollisuutta (VISK § 1581). Esimerkissä 6 media puolestaan esittää, että oikea-aikainen ja oikein muotoiltu anteeksipyyntö olisi *voinut pelastaa* seksististen podcast-kommenttiansa vuoksi erotetun Kalle Palanderin työpaikan Ylessä. Mahdollisuutta ilmaisevalla episteemis-dynaamisella modaaliverbillä *voida* media antaa siis jälkikäteen subjektiivisen arvionsa siitä, että menneisyydessä esitetty anteeksipyyntö olisi voinut muuttaa nykyhetken olosuhteita: anteeksipyyntö näyttäytyy toiminnassa konkretisoituvana puheaktina, jolla on vaikutusvaltaa ympäröivään todellisuuteen.

Moraalisessa diskurssissa välttämättömänä ei näyttäydy ainoastaan anteeksipyynnön esittäminen vaan myös anteeksipyyntöön tai sen puutteeseen reagoiminen. Kun anteeksipyyntöä ei esitetty (esimerkki 6), Ylellä ei toimittajan mukaan ollut *muuta vaihtoehtoa* kuin antaa Kalle Palanderin *mennä* (HS 29.1.2025b). Palander ei esittänyt paheksuttuja kommenttejaan Yleen liittyvissä työtehtävissä, ja työnantajana Ylellä on ollut kaikki valtuudet työsuhteen jatkamiseen liittyvissä päätöksissä. Vaihtoehdottomuudella toimittaja vaikuttaakin viittaavan ennen kaikkea moraaliseen, ulkopuoliseen paineeseen, joka Yleen ja Palanderin kanssa tehtävään yhteistyöhön on kohun vuoksi kohdistunut. Kiinnostavasti uutisessa käytetään myös näennäisesti sallivaa kausatiota ilmaisevaa ilmausta *antaa mennä*, vaikka on selvää, että Palander ei lähtenyt vapaasta tahdostaan vaan kyse oli potkuista. Ilmaisuuksista korostaa tilanteen moraalista velvoittavuutta: Palander voi itse päättää, pyytääkö anteeksi vai ei, mutta jos valinta on moraalisesti väärä, työnantaja ei voi hyväksyä sitä. Anteeksipyyntöihin liittyvät valinnat näyttäytyvät siis varsin yksiselitteisinä. Oman virheen jälkeen vaihtoehtona on joko toimia oikein eli pyytää anteeksi tai ottaa vastaan sanktiot, jotka ovat väijäämättä vastassa. Ilman anteeksipyyntöä sekä väärinenteon kohteella että suurella yleisöllä ja medialla on oikeus kyseenalaistaa anteeksipyytäjän moraalit ja vaatia hyvitystä.

Moraalisessa diskurssissa julkinen anteeksipyyntö ja siihen usein liitetty omien virheiden tunnustaminen nähdään väärintekijään ulkoapäin kohdistuvana velvollisuutena, mutta samalla niitä käsitellään myös positiivisena osoituksena tämän omasta moraalintajusta. Semanttisella tasolla anteeksipyyntö näyttäytyy myös kunnian ja oikeudenmukaisuuden ilmentäjänä: se on tekona *rehti* (esimerkki 5). Sama eettinen pohjavire näkyy esimerkissä 7.

(7) Ilmiö [omien virheiden myöntäminen] kertoo siitä, että kansalaiset arvostavat **suoraselkäisyyttä** ja **vastuunkantoa**, vaikka virheet olisivat valtavan vaikeita sulattaa. –
– Poliitikon kohdalla virheiden myöntäminen on myös tehokkaampaa kuin **pelkkä julkinen anteeksipyyntö**. Se osoittaa, että on ainakin jollain tasolla ymmärtänyt tekojensa seuraukset. – – **Ihmistä tai kansakuntaa ei voi pakottaa antamaan anteeksi**, mutta **valtionjohtajan velvollisuus on näyttää esimerkkiä**. **Totuuden ja vastuunkannon voima** on järjestyttävä maailmassa, joka käy läpi kriisiä. (IS 21.10.2022)

Ilta-Sanomien kommenttikirjoituksessa (esimerkki 7) *pelkkä* julkinen anteeksipyyntö ei vielä yksinään näyttäyty riittävänä korjaavana tekona, sillä ainoastaan omien virheiden myöntäminen osoittaa, että tekijä on myös *ymmärtänyt tekojensa seuraukset*. Substantiivin etumääritteenä toimiva adjektiivi *pelkkä* merkitsee tässä kontekstissa samaa kuin partikkeli *vain* (VISK § 844) ja kertoo, että anteeksipyyntöön lisäksi vaaditaan muutakin. Anteeksipyyntöä voi kuitenkin täydentää tunnustamalla puutteensa, mikä johtaa herkemmin myös anteeksiantoon. Omien virheiden myöntämistä osana julkista anteeksipyyntöä kuvataankin moraalisesti latautunein, ylevän metaforisin sanoin: se edustaa moraalisen selkärangan kielikuvaan viittaavaa *suoraselkäisyyttä* ja *totuuden ja vastuunkannon voimaa*, joka on suorastaan *järjestyttävä* eli erittäin voimakas ja intensiteetin vahvuusasteikon yläpäässä (ks. VISK § 666). Anteeksipyyntöön ja väärin tekojen tunnustamiseen ohjaa siis sekä ulkoisesta ympäristöstä ja yhteiskunnasta kumpuava moraalinen velvollisuus että yksilön sisäsyntyinen moraalinen etiikka. Samalla huomionarvoinen on toteamus siitä, että ”ihmistä tai kansakuntaa ei voi pakottaa antamaan anteeksi”: anteeksi pyytäminen nähdään velvollisuutena, mutta anteeksi antamista ei. Kuten luvussa 4.3.1 esitän, tässä katsantokannassaan moraalinen diskurssi poikkeaa performanssidiskurssista, jossa pelkän anteeksipyyntöön nähdään johtavan automaattisesti – jos toki ongelmallisesti – myös anteeksiantoon ja julkisen käsittelyn päättymiseen.

4.2.2 Asteittaisuus, aitous ja hyvän anteeksipyyntöön parametrit

Kaikkia asennetta ilmaisevia merkityksiä yhdistää *asteittaisuus*: arviointi ilmentää aina enemmän tai vähemmän positiivista tai negatiivista suhtautumista sen kohteeseen (Martin & White 2005: 135; ks. myös VISK § 666). Asteittaisuus toimii kahdella akselilla. Kun arviointi kohdistuu luontaisesti asteittaisiin kategorioihin, sitä voidaan kuvata voimakkuudella (*force*). Tällaisia kategorioita ovat esimerkiksi arviot positiivisuudesta tai negatiivisuudesta, koosta, voimakkuudesta tai laajuudesta. Toisaalta arviointi voi kohdistua myös siihen, kuinka hyvin sen

kohde vastaa semanttisen kategorian esimerkillistä ilmentymää eli prototyyppiä. Tällaisia kategorioita ovat esimerkiksi *aitous*, *kunnollisuus* tai *vilpittömyys*. Tällöin puhutaan arvioinnin tarkkuudesta (*focus*). (Martin & White 2005: 135–140.) Molemmat asteittaisuuden akselit näkyvät myös omassa aineistossani, ja asteittainen arviointi nousee esiin erityisesti moraaliseen diskurssiin lukeutuvissa teksteissä, joissa hyödynnetään laajasti esimerkiksi arvottavia adjektiiveja ja adverbejä, arviointiin ja mittaamiseen kytkeytyvää sanastoa sekä eksplisiittisiä ja implisiittisiä oletuksia siitä, millainen on tavoiteltava ja toisaalta vältettävä anteeksipyyntö.

Ancarno (2011: 12–14) on tutkinut julkisten anteeksipyyntöjen mediarepresentaatioita Isossa-Britanniassa ja Ranskassa ja tarkastellut pragmaattisen kielentutkimuksen näkökulmasta sitä, millaisilla edellytyksillä media arvioi anteeksipyyntöt ”onnistuneiksi”. Hänen mukaansa näitä ehtoja ovat erityisesti vilpittömyys, väärin teon tunnustaminen sekä vastuun ottaminen.

Duguidin (2015: 156, 159) mukaan media kiinnittää anteeksipyyntöjä arvioidessaan huomiota muun muassa niiden avoimuuteen, muotoon, ajoitukseen, laatuun, määrään, odotuksiin, ilmaisutapoihin sekä aitouteen. Keskeisiksi arvioinnin parametreiksi nousevat anteeksipyyntöön oikea-aikaisuus, spontaanisuus ja vilpittömyys. Samat arvioinnin mittapuut näkyvät myös omassa aineistossani: moraalisisessa diskurssissa kiinnitetään paljon huomiota siihen, esitetäänkö anteeksipyyntö riittävän nopeasti ja oma-aloitteisesti ja onko se *aito*.

Kahdessa ensimmäisessä parametrissa mittaamisen voimakkuusasteikko kulkee asteittaisilla arviointijanoilla hitaasta nopeaan ja pakotetusta spontaaniin. Oikea-aikaisuuden ja oma-aloitteisuuden ihanteet näkyvät muun muassa Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa, jossa käsitellään kriisiviestintää ja tunnettuja esimerkkejä sen hyvästä ja huonosta hoitamisesta (esimerkki 8). Vaikka lainauksessa ei puhuta suoraan julkisista anteeksipyyntöistä, niitä käsitellään pääkirjoituksen alussa, jolloin anteeksipyyntö ja kriisinhallinta kytkeytyvät yhteen kautta koko tekstin. Pääkirjoituksessa erottuukin useita hyvään ja toisaalta huonoon anteeksipyyntöön liitettäviä evaluoivia ilmauksia.

(8) Yritysmaailma tarjoaa useita esimerkkejä **epäonnistuneesta kriisinhallinnasta**. Nordealta meni viime syksynä **kauan** kertoa, mitä ongelmia sillä oli verkkopankin kanssa. Yhtiö kertoi **jälkikäteen ja patistettuna**, että se punnitsi aikansa, miten palvelunestohyökkäyksissä tulisi taktisesti toimia. – –

Helsingin kaupungin palkanmaksu ajautui kaaokseen, kaaos **kesti ja kesti, eikä kukaan ottanut kriisistä kunnolla vastuuta**. – –

Helsingissä saatiin tällä viikolla todistaa **parempaa kriisiviestintää**, kun Roihuvuoren kirsikkapuiston puita turmellut taho **ilmoittautui**. – – **Ihan hyvä viestintäteko**. (HS 29.1.2025a)

Tekstin alkuosan teemaksi esitellään *epäonnistunut kriisinhallinta*, josta annetaan sen jälkeen esimerkkejä. Nordealta meni *kauan* kertoa ongelmistaan ja se kertoi vasta *jälkikäteen* harkinneensa toimia pitkään. Helsingin palkanmaksun kaaos puolestaan *kesti ja kesti*. Ajan adverbit ja toistolla intensifioitu *kestää*-verbi korostavat oman ulostulon hitautta ja myöhäistä ajankoh-
taa, jotka arvottuvat huonoiksi ominaisuuksiksi ja epäonnistumisen ilmentäjiksi. Negatiivisen sävyn saa myös kommentin antaminen vasta *patistettuna*. Affektinen *patistaa*-verbi sisältää sekä temporaalisuuteen että kausatiivisuuteen liittyvät negatiiviset merkitykset: se 'hoputtaa, hätistää' eli kiirehtii toimimaan nopeammin ja 'kovistaa, vaatii' eli ilmaisee, että aloite toimintaan tulee toiselta entiteetiltä (KS s.v. *patistaa*; VISK § 463). Patistettu taho ei siis ole toiminut nopeasti eikä oma-aloitteisesti.

Myös Helsingin kaupungin palkanmaksuongelmia koskevassa kriisissä ongelmallisena nähdään, ettei *kukaan ottanut kunnolla vastuuta*. Tätä ei perustella tarkemmin, eikä toimittaja avaa, mitä *kunnollinen* vastuun ottaminen tässä tapauksessa tarkoittaa. Kyseessä on siis toimittajan ekplisiittinen arvio, joka sisältää myös moraalista arviointia säädyllisyydestä ja asianmukaisuudesta – tai pikemminkin sen puutteesta. Viimeisessä esimerkikappaleessa itsensä *ilmoittaminen* vastuulliseksi nähdään puolestaan *ihan hyvänä* viestintätekona ja *parempana* kriisiviestintänä: oma-aloitteisuus ja vastuunotto näyttäytyvät jälleen positiivisina ominaisuuksina, vaikka intensiteettipartikkeli *ihan* suhteuttaakin tässä yhteydessä adjektiivia *hyvä* vähemmän intensiiviseen suuntaan (VISK § 828, § 854). Arvotusten taustalla näkyikin moraalinen sävy ja hyvän ja huonon tai oikean ja väärän välinen lineaarinen voimakkuusasteikko.

Moraalisessa diskurssissa paljon huomiota kohdistetaan myös anteeksipyynnön ”aitouden” arviointiin: media arvostaa *aitoa, uskottavaa* tai *vilpitöntä* anteeksipyyntöä muita korkeammalle, mutta sen määritelmää ei usein eksplikoida vaan lukijan oletetaan ymmärtävän, millaista anteeksipyyntöä voi pitää aitona ja millaista ei. Siinä missä oikea-aikaisuutta ja spontaanisuutta voi kuvata asteittaisella voimakkuuden mittajanalla, aitouden parametri on luonteeltaan prototyypinen (ks. Martin & White 2005: 137), ja sen suhteen media arvioi tarkkuutta eli sitä, kuinka lähelle aitouden ihannetta anteeksipyyntöteko asettuu. Tavassa, jolla

tarkastelemani mediatekstit arvioivat julkisen anteeksipyynnön aitoutta, on paljon samoja piirteitä kuin perinteisessä anteeksipyynnön määritelmässä, jossa anteeksipyynnön tärkeimmiksi tehtäviksi nähdään oman virheen myöntäminen, katumuksen ilmaiseminen ja vastuun kantaminen (Lewicki, Polin & Lount 2016). Vastaavasti ”epäaidot” anteeksipyynnot vertautuvat mediassa muka-anteeksipyynnön (*non-apology*) ja pseudoanteeksipyynnön käsitteisiin, joissa puheteko näyttää pintapuolisesti anteeksipyynnöltä mutta väistää oman väärin teon ilmaukset (ks. esim. Kampf 2009, Battistella 2014, Eisinger 2011 & Lazare 2005).

Aitouden arvioinnissa jaottelu on tyypillisesti dikotominen: anteeksipyyntö tai sen esittäjä on joko aito tai epäaito, välvaihtoehtoja ei ole. Dikotomisuus näkyy esimerkissä 9, jossa käsitellään Ison-Britannian entisen pääministerin David Cameronin julkisesti esittämiä lukuisia anteeksipyyntöjä. Uutinen on otsikoitu: ”David Cameron pyysi neljä kertaa anteeksi, mutta niistä yksikään ei ollut aito anteeksipyyntö”. Kyse on siis nimenomaan anteeksipyynnön ”aitouden” arvioinnista. Helsingin Sanomien pakinatekstissä pohditaan:

(9) Mutta pyysikö Cameron johtajuutensa epäonnistumisia The New York Timesissa **aidosti anteeksi vai jättikö pyytämättä?** (HS 29.9.2019)

Rinnastuskonjunktioita *vai* käytetään poissulkevissa vaihtoehtokysymyksissä (VISK § 1689). Kun anteeksi on joka tapauksessa pyydetty, tulkintavaihtoehtoja on siis tasan kaksi: Cameron on pyytänyt anteeksi *aidosti* – tai hän on pyytänyt anteeksi, muttei vilpittömästi. Kuten Duguid (2015: 156) kirjoittaa, aitous on parametrinä siitä kiinnostava, että todellisessa elämässä ainoastaan tekijä itse pystyy kertomaan tekojensa vilpittömyydestä luotettavasti, mutta media arvioi asiaa hyvin usein – ja näkee tyypillisesti, että aitous puuttuu. Puuttuminen kytetään usein anteeksipyyntötilanteessa, anteeksipyynnön kielellisessä muotoilussa tai anteeksipyytäjän persoonassa nähtäviin signaaleihin: esimerkiksi oman väärin teon vaillinainen muotoilu, toisten osapuolten vetäminen keskusteluun ja sanojen kanssa ristiriidassa olevat teot saatetaan nähdä todisteiksi anteeksipyynnön epäaitoudesta. Cameroninkin tapauksessa media päätyy arvioimaan, ettei kyse ole vilpittömästä teosta:

(10) 1. Aluksi Cameron oli pahoillaan siitä, ettei brexit-kansanäänestys mennyt kuten hän oli halunnut. **(Ei aito anteeksipyyntö, päinvastoin, syy vieritetään väärin äänestäneelle kansalle.) 0 pistettä.** 2. Seuraavaksi Cameron oli pahoillaan siitä, että Britannia on kriisin halvaannuttama eikä kukaan tiedä, mitä tehdä. **(Ei aito anteeksipyyntö, syy vieritetään kaikille muille ja etenkin nykyiselle pääministerille Boris**

Johnsonille.) **0 pistettä.** – – **Lopputuloks: 0/4 aitoa anteeksipyyntöä. Merkitään pöytäkirjaan.** (HS 29.9.2029)

Esimerkissä 10 anteeksipyyntöön ”epäaitouden” paljastaa anteeksipyytäjän pyrkimys *vierittää syy muille* eli ’selittää epäoikeudenmukaisesti joku syyppääksi johonkin’ (KS s.v. *vierittää*). Anteeksipyyntöön sisältyy siis epäoikeudenmukaisuuden elementti: anteeksipyytjä ei myönnä omaa virhettään ja kanna vastuutaan vaan syyttää teostaan ulkopuolista osapuolta. Tällaista toimintaa ja kielenkäyttöä moraalinen diskurssi ei käsittele suopeasti: aineistossani media ilmaisee toistuvasti tuomitsevan kantansa julkisiin anteeksipyyntöihin, jotka eivät täytä sen taustaoletuksia onnistuneesta tai aidosta anteeksipyyntöstä.

Moraalinen, arvioiva kieli näkyy konkreettisesti myös leksikaalisissa valinnoissa, joissa julkinen anteeksipyyntö nähdään toisaalta arvioitavana suorituksena, toisaalta mittarina kriisiviestinnän onnistumiselle laajemmin. Media-aineistossa anteeksipyyntö voi rinnastua arvioitavaan opiskelu- tai urheilu-suoritukseen. Teksteissä arvioidaan esimerkiksi, että *kriisiviestinnän arvosana* olisi noussut, jos anteeksipyyntö olisi esitetty toisin (HS 29.1.2025a). Helsingin Sanomien pakinassa (esimerkki 10) tarkastellaan ja arvioidaan kaikkiaan neljää Cameronin esittämää anteeksipyyntöä ja pisteytetään ne sen perusteella, ovatko anteeksipyyntöt ”aitoja”. Vaikka tyylikeino on leikillinen, pisteytys vahvistaa käsitystä siitä, että julkinen anteeksipyyntö on hyvin konkreettisesti mitattava suoritus, jossa voi joko onnistua tai epäonnistua ja jonka tuomarina toimii media. *Merkitään pöytäkirjaan* -loppukaneetilla voi nähdä kaksoismerkityksen: kuvaannollisella tasolla se viittaa pisteytettävien suoritusten kirjaamiseen, mutta samaan aikaan anteeksipyyntöön tulokset taltioidaan myös hyvin konkreettisesti ja katoamattomasti valtakunnalliseen mediaan.

Moraalisen diskurssin sisällä käytävä keskustelu anteeksipyyntöön aitoudesta näkyy myös kirjoituksissa, joissa pohditaan, onko anteeksipyyntönä esitetty lausuma *tosiasiallisesti* anteeksipyyntö lainkaan.

(11) Viime vuosina on keskusteltu yritysjohtajien/poliitikkojen/taiteilijoiden julkisista anteeksipyyntöistä, jotka **pinnaltaan näyttävät anteeksipyyntöiltä mutta tosiasiallisesti ovat juuri päinvastaisia**. Sellaisen **arkkiversio** kuuluu näin: **Olen pahoillani siitä, jos ihmiset loukkaantuivat** sanoistani/teoistani... Tuolloinhan anteeksipyytjä on pahoillaan toisten ihmisten loukkaantumisherkkydestä – ei omista törppöilyistään. (HS 29.9.2019)

(12) Sillanpää pyysi **anteeksi, jos joku ”tuntee tulleensa loukatuksi”**. **Ei se ole mikään anteeksipyyntö**. Anteeksipyynnössä pyydetään anteeksi omia tekojaan, ei sitä, että joku on pahoittanut mielensä. (IL 24.9.2023)

Esimerkissä 11 korostuu ristiriita anteeksipyynnön pintatason ja syvemmän merkityksen välillä: presuppositio on, että anteeksipyynnössä pahoitellaan *omia törppöilyitä*, mutta näennäisissä anteeksipyynnöissä ollaankin pahoillaan vain muiden ihmisten loukkaantumisesta. Sama teema näkyy myös esimerkissä 12, jossa toimittaja linjaa eksplisiittisesti ja kieltohakuksella kvanttoripronominilla *mikään* polarisoiden, että toisen pahan mielen pahoittelu ei ole *mikään anteeksipyyntö*. Kampf (2009: 2264) mukaan tällainen vastaanottajan reaktiota korostava anteeksipyyntö on tyypillinen muka-anteeksipyyntö, jolla vastuu siirretään loukatulle osapuolelle: kun anteeksipyöntäjä pahoittelee toisen osapuolen loukattuja tunteita ja reaktiota eikä omaa toimintaansa, hän samalla implikoi, että ongelmana on pohjimmiltaan vastapuolen herkkähiipiäisyys. Media tunnistaakin tällaisen loukkaantumisreaktion ympärillä käytävän argumentoinnin ”epäaidon” anteeksipyynnön tunnuspiirteeksi.

Esimerkeissä 11 ja 12 näkyy myös toinen kielellinen piirre, jonka media liittää anteeksipyynnön ”epäaitouteen”: anteeksipyynnön yhteydessä ei käytetä episteemistä varmuutta ilmaisevaa *että*-konjunktioita vaan adverbiaalikonjunktioita *jos*, joka luo kahden lauseen välille konditionaalisen suhteen (VISK § 1134). Siinä missä *että*-konjunktio on modaalisuusasteeltaan varma ja ilmaisee teon todella tapahtuneen, *jos*-konjunktio jättää ilmaan epävarmuuden siitä, onko mainittu tilanne varmuudella toteutunut, ja kyseenalaistaa näin myös anteeksipyynnön tarpeen. Muotoilu mainitaankin suorastaan *arkkiversioksi* eli prototyyppiseksi esimerkiksi epäaidosta anteeksipyynnöstä. Myös tutkimuskirjallisuudessa konjunktio *jos* tunnustetaan tyypilliseksi tavaksi tehdä omasta anteeksipyynnöstä ehdollinen ja siten pyrkiä vähentämään omaa syyllisyyttä (Kampf 2009: 2267).

Moraalisessa diskurssissa esiintyvään aitouden arviointiin kytkeytyy myös terminologinen rajanveto *pahoittelun* ja *anteeksipyynnön* välillä. Anteeksi pyytäminen nähdään vahvempana viestintätekonä kuin pahoittelu.

(13) **Anteeksipyyntöön liittyy aina nöyrytystä, koska pyytäessään anteeksi ihminen myöntää toimineensa väärin. Pahoittelun painoarvo on vähäisempi**. Esimerkiksi kokoomuksen Martin Paasi pahoitteli hiljattain uhkaavaksi koettua käytöstään

sosiaali- ja terveystieteiden kunnassa, mutta ei missään vaiheessa lausunut **a-sanaa**. (Uusi Juttu 25.1.2025)

(14) Kriisiviestinnän **arvosana olisi noussut vielä paremmaksi**, jos munauksesta olisi kerrottu hieman nopeammin eikä Vidgren olisi tekstissään ”**välittänyt pahoitteluja**” kaupunkilaisille ja tilaajalle. **Kielitoimiston sanakirjan mukaan pahoittelu on yleistä surkuttelua, ei anteeksipyyntö**. Huonoa onnea voi pahoitella, eikä pahoittelussa pahoittelu ole välttämättä kärsimyksen aiheuttaja. **Parasta onkin käyttää suoraa ilmaisua, jossa virheen anteeksipyyttäjä on ”minä” tai ”me”**. (HS 29.1.2025a)

Esimerkissä 13 todetaan, että ”pahoittelun painoarvo on vähäisempi” suhteessa anteeksipyyntöön, sillä anteeksipyyntöön liittyy aina nöyryminen ja väärin toimimisen tunnustaminen – toisin kuin pahoitteluun, kirjoittaja tulkitsee lausutun implikaatioita. Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa (esimerkki 14) pahoittelua kuvataan puolestaan ”yleiseksi surkutteluksi”, vaikka Kielitoimiston sanakirjan mukaan pahoitteluun sisältyy myös anteeksipyyntömerkitys: *Pahoittelun käytöstäni* ’olen pahoillani käytöksestäni, pyydän anteeksi käytöstäni’ (KS s.v. *pahoitella*). Mediassa pahoittelu ei kuitenkaan näyttäytyä todellisena tai täysimittaisena eli aitona anteeksipyyntönä. Samalla peräänkuulutetaan anteeksipyyntöä, jonka esittäjä puhuu *minusta* tai *meistä* ja ottaa persoonamuodon kautta aktiivisen toimijuuden ja vastuun väärästä teosta (ks. persoonista ja toimijuudesta Pälli 2003). Pelkkä pahoittelujen *välittäminen* voi näyttäytyä geneerisyyden resurssina, jolla yksilö yleistää ja mahdollisesti vähättelee omaa toimijuuttaan (mt.: 69): anteeksipyyttäjä näyttäytyy vain viestinviejänä, ei varsinaisena väärintekijänä.

Esimerkin 13 lopussa anteeksipyyntöarvoa korostetaan myös viittaamalla siihen *a-sanana* eli eufemismilla, jossa sana *anteeksi* korvataan lyhenteellä. Vastaavaa keinoa käytetään usein esimerkiksi kirosanon ja halventavien ilmaisujen kohdalla (vrt. *v-sana*, *n-sana*). Näin performatiivi *anteeksi* rinnastuu tabuun: moraalinen diskurssi rakentaa vaikutelmaa siitä, että *anteeksi* sisältää niin vahvoja merkityksiä, ettei moni tohdi sanoa sitä edes ääneen. Myös englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa tunnustetaan ero sen välillä, pyydetäänkö anteeksi (”*I apologise*”) vai ollaanko pahoillaan (”*I’m sorry*”) (Lazare 2004: 28; Kampf 2009: 2259). Duguidin (2015: 152) mukaan pahoillaan olemisella on kaksi eri merkitystä: ”Olen syyllinen ja pyydän anteeksi” tai toisaalta ”Tunnen empatiaa tilannettasi kohtaan”. Näistä vain ensimmäinen merkitys kielii pahoittelijan henkilökohtaisesta virheestä: pahoittelu ei siis aina kannata väärinolon ja katumuksen ilmaisemisen tai vastuunkannon merkityksiä. Duguidin mukaan

tämä saattaakin selittää, miksi julkinen pahoittelu tuntuu toisinaan vaikealta, kun taas toisinaan se esitetään auliisti, vaikka vika ei olisi ollut itsessä.

4.2.3 Media tuomarina ja muut roolit

Kuten Duguid (2015: 166) esittää, julkisia anteeksipyyntöjä käsitellessään media ottaa herkästi tuomarin roolin. Anteeksipyyntöjä arvioidessaan se asettuu kaikkietävän kertojan asemaan ja tulkitsee anteeksipyyntäjän henkilökohtaisia tunteita lukijalle. Media kertoo, mitä ilmaisuista tulisi ajatella, ja ottaa kantaa esimerkiksi anteeksipyyntöjen aitouteen ja vilpittömyyteen, vaikka niiden todellisia tarkoituksia on vaikeaa arvioida ulkopuolelta (ks. alaluku 4.1.2). Myös Pukkisen (2023) mukaan media kertoo auliisti näkemyksensä siitä, kenen pitäisi pyytää anteeksi ja läpäiseekö anteeksipyyntö sen itsensä asettamat kriteerit. Tästä huolimatta media näyttäytyy mielellään tapahtumien neutraalina välittäjänä ja kommentoijana. Pukkisen on tarkastellut julkisia anteeksipyyntöjä käsitteleviä uutistekstejä, joissa esiin nousee niin sanottu toimittajan ääni (ks. Martin & White 2005: 164–173). Tässä rekisterissä toiminnan sosiaalista arvostusta ja hyväksyttävyyttä ei arvioida eksplisiittisesti vaan pääsääntöisesti implisiittisesti, ulkopuolisten lähteiden kautta. Tällöinkin ”neutraaliuden” mielikuva on kuitenkin näennäinen ja luonnollistaa median vallankäyttöä, kun diskursiivisesti erotellut roolit antavat ymmärtää, että uutisartikkeleiden sisältö edustaa suodattamatonta totuutta (Martin & White 2005:184). Omassa aineistossani eli median näkökulmakirjoituksissa esiin nousee pääsääntöisesti niin sanottu kommentoijan ääni, joka arvioi toiminnan sosiaalista arvostusta ja hyväksyttävyyttä eksplisiittisesti (Martin & White 2005: 164–173). Onkin syytä olettaa, että median näkökulmakirjoituksissa tuomarin rooli näkyy vielä uutistekstejä vahvemmin. Tässä alaluvussa esitän, että moraalisisessa diskurssissa media asettaa itsensä usein tapahtumien moraaliseksi vartijaksi, mutta samalla se jakaa itselleen myös muita roolituksia: kiinnostava on erityisesti kysymys siitä, kenelle anteeksipyyntö tulisi esittää ja kuka sitä voi vaatia.

Media rakentaa rooleja monenlaisin kielellisin keinoin. Kommentoijan ääni näkyy muun muassa tavassa, jolla toimittaja esittää omia asenteellisia ja affektisia huomioitaan kertovan ja kuvailevan tekstin lomassa.

(15) Jari Sillanpää pyysi anteeksi rikoksiaan MTV3:n Huomenta Suomi -ohjelmassa, **tavallaan**.

– Pyydän kaikilta niiltä sydämeni pohjasta anteeksi, jotka oikeasti tuntevat, että ovat tulleet loukatuiksi, tuoreen Siltsu-dokumentin tiimoilta ohjelmassa vierailut Sillanpää sanoi.

Aha.

Ennen **niin sanottua** anteeksipyynnön Sillanpää perusteli haluttomuuttaan pahoitella. (IL 24.9.2023)

Esimerkissä 15 selväksi käy, että kirjoittaja ei pidä Jari Sillanpään esittämää anteeksipyynnön suuressa arvossa, vaikka asiaa ei sanota suoraan. Asenne käy kuitenkin ilmi pienistä affektisävytteisistä sananvalinnoista, joilla toimittaja tekee näkyväksi oman läsnäolonsa ja suhtautumisensa. Kirjoittaja toteaa ensin, että Sillanpää on pyytänyt anteeksi, mutta lisää loppuun suunnittelupartikkelin *tavallaan*, joka haastaa väitelauseen: toimittajan näkemyksen mukaan anteeksi ei olekaan pyydetty yksiselitteisesti ja ehdoitta vaan ainoastaan 'tietyissä mielessä' tai 'jollakin lailla' (KS s.v. *tavallaan*). Siteerattua anteeksipyynnön kirjoittaja kommentoi lakonisesti prosodisella interjektioilla ja dialogipartikkelilla *aha*, jolla osoitetaan suhtautumista toisen puhujan vuoroon. Kirjoittaja käy siis tekstissä dialogia anteeksipyytäjän kanssa. Vaikka *aha* voi osoittaa myös ei-affektista asennoitumista, jolla ilmaistaan vastaanotettu tieto uutiseksi (VISK § 856), tässä yhteydessä sen merkitys näyttäytyy affektisena, kontrastiivisena ja kyseenalaistavana: kirjoittaja ei hyväksy anteeksipyytäjän lausumaa ehdoitta. Samalla myös lukija jää epäilemään, tuleeko anteeksipyynnön todella *sydämen pohjasta*. Seuraavassa lauseessa kirjoittaja ilmentää asennoitumisensa vielä suuremmin puhumalla *niin sanotusta* anteeksipyynnöstä. Määritteellä voi avata termiä, joka ei ole lukijalle entuudestaan selvä, mutta yhdistettynä tuttuun *anteeksipyynnön*-sanaan *niin sanottu* saa toisenlaisen merkityksen ja osoittaa, että kirjoittaja ei täysin sitoudu termiin, pitää sitä kyseenalaisena tai suhtautuu siihen varauksella (ks. Nykysuomen sanakirja 1951–1961 s.v. *niin*). Tässä esimerkissä toimittajan kommentoiva ääni siis kyseenalaistaa anteeksipyynnön aitouden ja ohjaa myös lukijaa suhtautumaan siihen kriittisesti.

Moraalisessa diskurssissa media tekee myös eksplisiittisempiä kannanottoja, joissa toimittaja esittää oman näkemyksensä ja antaa ymmärtää, että se edustaa myös tarkemmin määrittelemättömän yhteisön kollektiivista kantaa.

(16) Ylälle antamassaan haastattelussa Sillanpää esitti toiveensa.

– Nyt on aika katsoa eteenpäin ja tehdä sitä, mitä olen tullut tänne tekemään, eli laulamaan ja viihdyttämään. Toivon, että sarja (Siltsu) laittaa tälle koko jupakalle pisteen, Sillanpää sanoi.

Ei laita. Pisteiden laittamista ei edes harkita niin kauan kuin Sillanpää ei pyydä **aidosti anteeksi**. (IL 24.9.2023)

(17) Kuvitelkaapa seuraavanlainen skenaario: Johtavassa asemassa oleva, omalla alalla arvostettu ja vaikutusvaltainen hahmo jää kiinni vakavasta väärinkäytöksestä. Virheen myöntämisen sijaan hän kiistää virheen ja väittää toimintaansa normaaliksi. – – Kun bussin alle heitettyjen kollegoiden ja tavallisten kansalaisten kritiikki ei siitä huolimatta hiljene, annetaan johtajalle ”erittäin vakavat moitteet”, syytetään epäonnistunutta viestintää ja esitetään joukko anteeksipyyntöjä – yli vuosi väärinkäytöksen paljastumisen jälkeen.

Kysymys kuuluu: Olisiko tällainen anteeksipyyntö teistä **uskottava**? Herättäisikö tällainen toiminta teissä **luottamusta**?

Ei minussakaan. (Yle 1.12.2023)

Esimerkissä 16 kirjoittaja ottaa suoraan kantaa anteeksipyytäjän eli laulaja Jari Sillanpään veetoomukseen siitä, että hänestä kertova sarja laittaisi päätepisteen ”jupakalle”: *ei laita*, ei niin kauan kuin anteeksi ei pyydetä *aidosti*. Muotoilu on ehdoton eikä anna sijaa vaihtoehdoille tai toisille äänille, vaan toimittaja yksin nousee tilanteen tuomariksi. Esimerkki sisältää myös presupposition eli implisiittisen taustaoletuksen, jonka mukaan Sillanpää ei ole pyytänyt anteeksi *aidosti*. Kirjoittaja arvioi siis anteeksipyytäjän toiminnan sisäistä vilpittömyyttä anteeksipyyntönsä ulkoisen muotoilun ja kontekstin perusteella, kuten moraalisisessa diskurssissa ja ”aitouden” arvioinnissa usein. Myös esimerkissä 17 ilmenee kirjoittajan henkilökohtainen näkemys kuvattun anteeksipyyntönsä moraalisisesta hyväksyttävyydestä. Vaikka kysymykset ovat konditionaalissa ja alussa puhutaan *skenaariosta*, tekstin konteksti tekee selväksi, että kyse ei ole pelkästään kuvitellusta tilanteesta vaan tekstissä käsitellään todellisia tapahtumia eli Journalistiliiton puheenjohtajaan kohdistuneita plagiointisyöttöjä ja niiden käsittelyä. Kun toimittaja kysyy lukijalta, vaikuttaako anteeksipyyntö uskottavalta ja herättääkö se luottamusta, kyse on lähinnä retorisisesta kysymyksestä, sillä vastaus tarjotaan jo valmiina. Heti kysymyksiä seuraava vastaus *ei minussakaan* paljastaa toimittajan negatiivisen asenteen anteeksipyyntöön ja sen tarkoituksiperiin. Kirjoittaja ei kuitenkaan tyydy ilmaisemaan vain omaa kantaansa vaan kutsuu myös lukijat mukaan puolelleen. Lukijalle suunnattua kysymystä seuraava inklusiivinen fokuspartikkeli *-kaan* kertoo, että puhuja olettaa myös tekstin vastaanottajan kuuluvan samaan ryhmään kanssaan ja olevan yhtä mieltä asiasta (VISK § 839). Jos vastaus olisi pelkästään ”minussa ei”, sävy olisi toinen.

Siinä missä media ottaa moraalista diskurssia edustavissa teksteissä itselleen herkästi tuomarin ja arvioijan tehtävän, anteeksipyyntönsä varsinaisen kohde ja uhri jää usein sivurooliin. Esimerkissä 16 passiivimuoto häivyttää toimijuutta: kun kirjoittaja toteaa varmana faktana, että pisteen laittamista *ei edes harkita*, lukijalle on epäselvää, kenelle harkintavalta anteeksiantosta ja tilanteen päättämisestä lopulta kuuluukaan: väärin teon uhreille – vai sittenkin medialle ja julkiselle yhteisölle? Mielikuvaksi jää, että media asettaa myös itsensä julkisen anteeksipyyntönsä osapuoleksi, jolla on oikeus vaatia anteeksipyyntöä ja päättää itse, annetaanko anteeksi vai ei. Duguid (2015: 164) onkin havainnut, että media ei halua anteeksipyyntönsä menevän ohi liian pian: julkisen anteeksipyyntönsä ympärillä käytävä keskustelu on niin kiinnostava uutisaineistoa, ettei media ole valmis päästämään aiheesta irti nopeasti. Median rooli anteeksipyyntönsä vaatijana näkyy myös esimerkeissä 18 ja 19.

(18) Palanderin työpaikan ja maineen olisi voinut pelastaa **pikainen ja julkinen anteeksipyyntö**. **Sellaista ei kuitenkaan kuulunut**. (HS 29.1.2025b)

(19) Kuulostaako tutulta, että Sillanpää pyytää kömpelösti anteeksi? Kuulostaa. Sillanpää jäi syyskuussa 2017 kiinni ajamisesta huumausaineen vaikutuksen alaisena. – – Tuolloinkin hän selitteli tekoaan asiassa, jossa ei ole mitään selittelemistä. **Rehti anteeksipyyntö olisi ollut paikallaan, mutta sitä ei saatu**. (HS 24.9.2023)

Esimerkeissä sanotaan selvästi toimittajan näkemys siitä, että anteeksipyyntö olisi ollut tarpeen kuvatuissa tilanteissa eli Kalle Palanderin seksististen podcast-puheiden (18) ja Jari Sillanpään seksuaali- ja rikostuomioiden (19) jälkeen. Epäselväksi kuitenkin jää, kenelle anteeksipyyntö oikeastaan tulisi kohdistaa. Esimerkissä 18 partitiivisubjektillinen, aistihavaintoverbiin perustuva eksistentiaaliverbi *kuulua* viittaa anteeksipyyntönsä yleiseen olemassaoloon ja kirjoittaja peräänkuuluttaa nimenomaan *julkista* eli yleisölle suunnattua anteeksipyyntöä, vaikka Palanderin seksistiset podcast-puheet ovat kohdistuneet yksittäisiin, nimeltä mainittuihin naisurheilijoihin. Esimerkissä 19 *saada*-verbi suuntaa huomioon anteeksipyyntönsä vastaanottajaan, mutta passiivimuoto jättää kohteen avoimeksi: jäävätkö anteeksipyyntöä kaipaamaan rikosten kohteet vai pikemminkin media ja suuri yleisö? Moraalisessa diskurssissa julkinen anteeksipyyntö esitetäänkin usein velvollisuutena, jonka vastaanottaja on kollektiivinen yleisö, eivät ainoastaan väärin teon suorat kärsijät. Media ei siis analysoi ainoastaan anteeksipyyntönsä ja loukatun kohteen välistä kanssakäymistä vaan näkee myös itsensä kohun osapuolena, joka on oikeutettu anteeksipyyntönsä.

Moraalisessa diskurssissa media ottaa yleensä tuomitsevan roolin, mutta paikoitellen tuomari voi todeta kohteen myös syyttömäksi ja antaa tunnustusta anteeksipyyntöteosta. Erityisesti kansanedustaja, näyttelijä Pirkka-Pekka Peteliuksen syksyllä 2019 saamelaisille esittämä anteeksipyyntö on nostattanut mediassa myös positiivisia arvioita.

(20) **On kuitenkin rohkeampaa** pyytää vanhoja virheitään anteeksi kuin sanoa, että ei tekisi niitä enää, koska se olisi nykyään hankalaa. – – **Petelius teki silti oikein**, kun pyysi anteeksi. (IS 22.11.2019)□

(21) Petelius on **ilmeisesti ihan tosissaan** pyrkinyt luomaan keskusteluyhteyden saamelaisiin ja sittemmin romaneihin. Anteeksipyyntönsä Petelius totesi: ”Pyydän anteeksi sitä haitallista vaikutusta, joka sketseillä on ollut.”

Se taisi olla vilpittömän anteeksipyyntö. (HS 29.12.2019)

Esimerkissä 20 kirjoittaja kuvaa virheiden pyytämistä anteeksi *rohkeaksi* teoksi ja arvioi suoraan, että anteeksipyytjä *teki silti oikein*. Adjektiivi *rohkea* sisältää merkitykset ’peloton, arkailematon, uskalias’ (KS s.v. *rohkea*). Lausumapartikkeli *silti* taas on vahvasti konsessiivinen konnektiivi eli se ilmaisee asiantilojen yhteensopimattomuutta: odotuksenmukainen tilanne olisi pikemminkin se, että anteeksi ei olisi pyydetty (VISK § 1139, § 1142). Anteeksipyyntö on siis vaatinut oma-aloitteisuutta ja ennakko-oletusten kumoamista ja vertautuu jälleen moraalisesti tavoiteltavaan toimintaan ja suoraselkäisyyteen. Näissä näkemyksissään kirjoittaja ei vetoa ulkopuolisiin lähteisiin vaan esittää moraalisen arvionsa varsin eksplisiittisesti.

Myös esimerkissä 21 toimittaja tuo esiin oman positiivisen näkemyksensä anteeksipyytäjän tarkoitusperistä mutta lisää pienet varaukset: Petelius on ”ilmeisesti” ihan tosissaan, ja anteeksipyyntö ”taisi” olla vilpittömän. Modaalinen adverbi *ilmeisesti* ilmaisee epäsuoraa evidentialisuutta: tieto perustuu omaan päättelyyn. Episteeminen modaaliverbi *taistaa* merkitsee lauseen niin ikään evidentialiseksi päätelmäksi (VISK § 1572). Molemmat viittaavat siihen, että tapahtuma on todennäköinen, muttei täysin varma. Tässä näkyy kiinnostava kontrasti median arvioihin, joissa anteeksipyyntö on nähty epäaidoksi: niissä varmuusaste on suurempi ja ehdollisuuksia vähemmän. Media uskaltaa siis todeta suoraan, että anteeksipyyntö on epäaito tai vilpillinen, mutta aitouden tai vilpittömyyden arvioinnin taakse se ei asetu yhtä varmasti. Tämä tukee Duguidin (2015: 165) havaintoa, jonka mukaan media on julkisia anteeksipyyntöjä tarkastellessaan selvästi taipuvaisempi negatiivisiin kuin positiivisiin arvioihin.

4.3 Anteeksipyyntö välineenä: performanssidiskurssi

(22) Anteeksipyynnön tarkoitus ei ole korjata aiempia vääryyksiä tai ottaa niistä opikseen, vaan ainoastaan lopettaa niistä käytävä keskustelu. (HS 29.12.2019)

Julkisia anteeksipyyntöjä ja niiden mediaautisointia tutkiessaan Duguid (2015: 160) on havainnut, että media käsittelee anteeksipyyntöjä usein kuin kyseessä olisi esitys, jota arvioidaan esiintyjän eli anteeksipyytäjän käytöksen, ulkonäön ja kehonkielen kautta. Tällöin anteeksipyyntö nähdään harjoiteltuna, suunnitelmallisena ja käsikirjoitettuna performanssina, jossa roolit on jo valmiiksi jaettu ja juonenkulku päätetty. Esitys palvelee ennen kaikkea anteeksipyytäjän tarkoitusperiä: anteeksipyyntö nähdään strategisena liikkeenä, jolla pyynnön esittäjä pyrkii eroon tukalasta julkisuustilanteesta. Kuten Lakoff (2005) kuvailee, ”julkisuuden henkilöistä tulee kielellisiä akrobaatteja, jotka käyttävät luovasti erilaisia pragmaattisia ja kielellisiä strategioita vähentääkseen vastuutaan julkisessa keskustelussa käsiteltäviin tapahtumiin”. Toisaalta anteeksipyyntö voi näyttäytyä myös tyhjänä rituaalina, jonka kautta anteeksipyynnön kohde tai media painostaa anteeksipyytäjää menettämään kasvonsa ja nöyrytyään julkisuudessa (Duguid 2015: 161–163). Myös omassa aineistossani moraalisen diskurssin rinnalle nouseekin toistuvasti toinen diskurssi, jota nimitän *performanssidiskurssiksi*. Kuten tässä alaluvussa esitän, performanssidiskurssissa anteeksipyyntöä ei nähdä niinkään moraalisena velvollisuutena kuin pragmaattisena keinona, jolla on ennen kaikkea välinearvo: anteeksipyynnön arvo ja merkitys määräytyvät sen kautta, auttaako se anteeksipyytäjää pääsemään irti negatiivisesta tilanteesta tai johtaako se anteeksipyytäjän julkiseen nöyryymiseen. Julkista anteeksipyyntöä ei siis esitetä automaattisesti oikeana tai kaikkien osapuolten kannalta hyvänä tekona – päinvastoin performanssidiskurssi kehystää sen jopa esteenä todellisille ratkaisuille ja rakentavalle yhteiskunnalliselle keskustelulle.

Myös performanssidiskurssi sisältää runsaasti arvioivaa kieltä, mutta sen tunnusomaiset piirteet poikkeavat moraalista diskurssista. Performanssidiskurssissa leksikko ja semanttiset valinnat eivät korosta anteeksipyynnön moraalista velvoittavuutta vaan esittävät anteeksipyynnön toisaalta anteeksipyytäjän etua ajavana suunnitelmallisena näytöksenä, toisaalta tätä nöyryyttävänä tyhjänä rituaalina. Koska performanssidiskurssi ei usko julkisen anteeksipyynnön moraaliseen itseisarvoon, se ei myöskään arvioi anteeksipyynnön *aitoutta* ja onnistuneen anteeksipyynnön edellytyksiä, sillä jo lähtöoletus on, että julkinen anteeksipyyntö ei ole vilpittön

teko vaan yleisöä varten luotu esitys. Arviointi voi kuitenkin kohdistua anteeksipyyntöön julkisuusnäytöksensä ja keskustelun esteenä. Tällöin median äänensävy on vahvasti kyseenalaistava ja arvottava kieli näkyy muun muassa affektisten ilmausten, kuten kvanttoriadverbien, toiston ja frekventatiivisten johdosten, runsaana käyttönä. Samalla performanssidiskurssissa ilmenee niin sanottu *mielensäpahoitusretoriikka*, joka haastaa anteeksipyyntövaateiden oikeutusta ja kehystää julkiset anteeksipyynnot sananvapautta rajoittavaksi ilmiöksi. Tällöin esiin nousee Martinin & Whiten suhtautumisen teoriassa (2005) sitoutumisen osa-alueeseen liitetty moniäänisyys: performanssidiskurssi rakentaa julkisen anteeksipyynnön merkityksiä suhteessa moraaliseen diskurssiin ja esittää sen anteeksipyyntövaatimukset ja normatiiviset tuomiot naiiveina ja naurunalaisina.

4.3.1 Strategisen esityksen kieli

Performanssidiskurssin kielelle ja sananvalinnoille on tyypillistä arvioida julkista anteeksipyyntöä suunniteltuna strategiana ja kielellisenä esityksenä. Tätä diskurssia edustavassa media-aineistossa nousee esiin ajatus siitä, että esityksen tavoin anteeksipyynnön käsikirjoitus on laadittu jo valmiiksi ja roolit sovittu etukäteen. Huomio kohdistuu anteeksipyyntöön ja sen esittäjään, ei sen kohteeseen tai vastaanottoon. Ajatus anteeksipyytäjälle ennalta asetetusta roolista näkyy muun muassa Ylen analyysissa, jossa käsitellään julkisia anteeksipyyntöjä yhteiskunnallisena ilmiönä.

(23) Joka viikko joku joutuu pyytämään jotain julkisesti anteeksi. **Seuraavaa anteeksipyyntöä odotellessamme** arvioidaan anteeksipyynnön **oikea-aikaisuutta, vakuuttavuutta ja aitoutta**. – – Jokaiselle julkista keskustelua seuraavalle **lienee iskostunut selkärutoon asti**, kuinka tärkeää on pyytää anteeksi **piirulleen oikein**. – – Samalla julkiset anteeksipyynnot herättävät epäluuloja **laskelmoinnista ja keinotekoisuudesta**. Niistä puhutaan usein **performansseina eli esityksinä**. (Yle 21.12.2023)

Esimerkissä 23 Yle kuvaa julkisia anteeksipyyntöjä termillä *performanssi eli esitys*. Kirjoittaja antaa ymmärtää, että esityksen tapaan myös anteeksipyyntöön liittyy valmis käsikirjoitus, jossa tulkinnalle tai improvisoinnille ei ole sijaa, sillä anteeksi on pyydetty *piirulleen oikein*. Kirjaimellisesti kulman mittayksikköön viittaava adverb *piirulleen* toimii tapaa kuvaavan adverb *oikein* täsmentimenä ja ilmaisee Martinin ja Whiten tarkkuusasteikon (2005) ääripäätä, jossa täsmällisyys on mahdollisimman suuri (vrt. *täsmälleen ~ prikulleen*; VISK § 663). Anteeksipyynnölle on siis olemassa tiukkarajainen sapluuna, ja moraalisisessa

diskurssissa hyvän anteeksipyynnön tunnuspiirteinä pidetyt *oikea-aikaisuus*, *vakuuttavuus* ja *aitous* näyttäytyvät lähinnä julkisuuden sanelemana vaatimuslistana, joka tarkistetaan jokaisen anteeksipyynnön kohdalla. Myös *selkäruotoon iskostumisen* fyysinen metafora synnyttää paineen ja puristumisen mielikuvan (KS s.v. *iskostua* 'puristua t. painua tiiviiksi'). *Selkäruoto* rinnastuu *selkärankaan* ja sen kuvaannollisiin merkityksiin, ja metaforalla kuvataan luonteenlujuutta ja moraalista ryhtiä tai toisaalta automaattiseksi opittua reaktiota (KS s.v. *selkäranka*). Vaade määrämuotoiselle anteeksipyynnölle tulee siis ulkoapäin ja pakottaa *jokaisen* julkista keskustelua seuraavan eli sekä anteeksipyytäjän ja uhrin että median ja sen yleisön omaksumaan yhteneväiset, vaistomaisesti esiin kumpuavat käsitykset julkisen anteeksipyynnön sisällöstä ja muodosta.

Vaikka julkinen anteeksipyyntö näyttäytyy esimerkissä 23 ulkoapäin asetettuna velvollisuutena samaan tapaan kuin moraalisisessa diskurssissa, kirjoittajan katsontakanta anteeksipyynnön merkitykseen on kyynisempi. Analyysi liittää julkisiin anteeksipyyntöihin myös negatiivisävytteiset *laskelmoinnin* ja *keinotekoisuuden* käsitteet. *Laskelmoinnin* merkitykseen sisältyy ajatus 'ovelan itsekkäästä suunnittelusta', ja *keinotekoisuuden* merkityksiä ovat muun muassa 'tekemällä tehty, teennäinen, epäaito' (KS s.v. *laskelmoida*; *keinotekoinen*). Molemmat asetuvat suoraan vastakkain moraalisisessa diskurssissa esiintyvien spontaanisuuden ja vilpittömyyden ehtojen kanssa: performanssidiskurssissa julkinen anteeksipyyntö nähdään jo määritelmällisesti kaikkea muuta kuin aitona (vrt. luku 4.2.2). Näytösluontoisuudesta kertoo myös se, että anteeksipyynnön arviointi tapahtuu *seuraavaa anteeksipyyntöä odotellessamme*. E-infinitiivillä kirjoittaja luo samanaikaisuuden vaikutelmaa (ks. VISK § 490) ja implikoi, että anteeksipyynnöt ja niiden tarkastelu limittyvät toisiinsa: arviointi tehdään tiedostaen, että luvassa on pian jälleen seuraava anteeksipyyntöesitys. Monikon ensimmäinen persoona *me* puolestaan konstruoi lukijan osaksi samaa sisäryhmää kirjoittajan kanssa (Pälli 2003: 101–102) ja asettaa oletuksen siitä, että lukija osana suurta yleisöä arvioi anteeksipyyntöä samasta näkökulmasta kuin media.

Leksikaaliset valinnat paljastavat median katsovan, että julkisissa anteeksipyynnöissä kyse ei ole ainutkertaisesta spontaanin tilanteen synnyttämästä puheaktista vaan toistuvasta kielellisestä operaatiosta, jonka kulku etenee ennalta suunnitellun kaavan mukaan riippumatta anteeksipyynnön syistä, tarkoituksesta tai osapuolista.

(24) **Standardiproceduuri** on se, että munausta **peitellään**, ja kun se peiton alta lopulta paljastuu, virhettä **vähätellään**. Jos ihan ahtaalle joudutaan, virhettä **pahoitellaan**. Tai useinhan ei edes pahoitella epäonnistumista vaan sitä, että joku on saattanut pahoittaa siitä mielensä. (HS 29.1.2025a)

(25) Joku Twitterissä vauhkoontui eli syntyi nykyajan "kohu". Seurasi Särkiön henkilökohtainen katumus, anteeksipyyntö ja lopulta koko tekstin poistaminen. – – [K]uvio kaikkienensa on naurettava. (MTV 23.6.2020)

(26) Rakennettiin **pelastautumispaketti**. Ensin Pettersson soitti anteeksipyyntöpuhelun loukkaamilleen tutkijoille. – – **Pakettiin** kuuluivat myös Petterssonin tiistaina Facebookissa julkaisema uusi nöyrä anteeksipyyntö sekä liiton tiedote, jonka mukaan hallitus on antanut ”erittäin vakavat moitteet” päätoimittajalle. – – Näillä eväillä jotkut kentän edustajat antanevat valtuustossa liiton johdolle moitteita, mutta **anteeksiannon hengessä kohu kuitataan loppuun käsitellyksi**. (HS 30.11.2023)

Esimerkeissä 24–26 julkisen anteeksipyyntökokonaisuuteen viitataan *kuviona, pelastautumispakettina* tai *standardiproceduurina*. Kyse on siis toistuvasta tilanteesta, yhteen liittyvien asioiden kokonaisuudesta tai vakiintuneesta, sovitusta menettelytavasta (KS s.v. *kuvio; paketti; proseduuri*). Sananvalinnoillaan media rakentaa mielikuvaa julkisten anteeksipyyntöjen yhteneväisyydestä, suunnitelmallisuudesta ja säännönmukaisuudesta. Performanssidiskurssin narratiiveissa julkinen anteeksipyyntö näyttyy monivaiheisena prosessina, jossa oma virhe tunnustetaan vasta kun sen ympärille syntynyt kohu on kasvanut riittävän suureksi – jos silloinkaan. Tätä kuvaavat esimerkin 24 verbivalinnat, joissa vakavuusaste kasvaa asteittain sitä mukaa kuin ulkopuolinen paine lisääntyy ja jo käytetyt keinot osoittautuvat riittämättömiksi. Virhettä ensin *peitellään* eli piilotellaan ja sitten *vähätellään* eli myönnetään sen mahdollisuus mutta pyritään esittämään sen merkitys mahdollisimman pienenä. Lopulta *pahoitellaan* vastaanottajan reaktioita, mutta ei edelleenkään varsinaista tekoa – eikä esitetä anteeksipyyntöä, joka nähdään pahoittelua painavammaksi puheaktiksi (vrt. esimerkit 13 ja 14 alaluvussa 4.2.2). Siinä missä moraalisen diskurssin ihanteena on mahdollisimman oikea-aikainen, spontaani ja aito anteeksipyyntö, performanssidiskurssissa anteeksipyyntö on vain ulkoinen näyttös, josta väärintekijä haluaa selvittää mahdollisimman pienin myönnytyksin ja vähäisin väärin teon ja vastuunkannon ilmauksin.

Performanssidiskurssissa anteeksipyyntö nähdäänkin palvelevan ennen kaikkea anteeksipyyntäjän eli väärin toimineen tahon etua. Samalla anteeksipyyntö vastaanottaja eli loukattu osapuoli jää passiiviseen sivurooliin, jossa tehtävänä on lähinnä ottaa anteeksipyyntö vastaan

ja unohtaa tapahtunut. Esimerkissä 26 kirjoittaja paljastaa anteeksipyytäjakeskeisen suhtautumisen puheessaan anteeksipyynnöstä *pelastautumispakettina*. Refleksiiviverbi *pelastautua* kuvaa toiminnan kohdistumista subjektitarkoitteeseen itseensä ja antaa ymmärtää, että anteeksipyyntö kumpuaa anteeksipyytäjän omasta tarpeesta päästä pois 'vaarallisesta' tai 'uhkaavasta' tilanteesta (KS s.v. *pelastaa*). Oletusten vastaisesti uhrina näyttäytyy siis *pelastusta* kaipaava anteeksipyytjä eikä anteeksipyynnön kohde. Tällöin anteeksipyynnön roolit kääntyvät päällelleen ja sen tarkoitukseksi jää väärintekijän kasvojen säilyttäminen.

Vaikka aiempi toiminta herättää myös moitteita, jatkumoon kuuluu, että *anteeksipyynnön hengessä* eli anteeksipyyntöön liittyvän vallitsevan ajattelutavan (KS s.v. *henki*) mukaisesti kohu *kuitataan loppuun käsitellyksi*. Passiivimuotoinen performatiiviverbi *kuitata* jättää epäselväksi, kuka päätepisteen lopulta asettaa, ja häivyttää entisestään loukkauksen kohteen roolia. Näin anteeksipyyntö näyttäytyy välineenä, jolla väärintekijä pääsee helposti eroon mainettaan uhkaavasta tilanteesta, sillä keskustelun päättäminen kuuluu sen *henkeen* – riippumatta siitä, mikä anteeksipyynnön varsinaisen kohteen näkemys on. Performanssidiskurssille onkin tyypillistä esittää anteeksipyyntö yksipuolisena performatiivina, jota seuraa automaattisesti anteeksianto. Tämä vertautuu Kampfín ja Löwenheimin (2012: 48–50) esittelemään *puhdistautumisen* rituaaliin, jossa loukkaaja esittää anteeksipyynnön puhdistukseen menneisyytensä, muttei edellytä loukatun tahon hyväksyntää. Tuloksena on epätasapainoinen, usein myös ulkopuolista kritiikkiä herättävä asetelma, jossa valta on anteeksipyynnön esittäjällä eikä vastaanottajan reaktiolla ole vaikutusta lopputulokseen.

Performanssidiskurssi katsoo myös, että julkisen anteeksipyynnön ensisijainen tarkoitus on päättää väärintekoon liittyvä keskustelu ja suunnata huomio muualle, ei niinkään auttaa väärintekijää ottamaan opikseen tai muuttamaan toimintaansa jatkossa. Tämä sanoitetaan eksplisiittisesti esimerkiksi 27, jossa Helsingin Sanomien toimittaja käy läpi edellisten vuosien tunnettuja anteeksipyyntötapauksia ja tulee siihen tulokseen, että ne ovat ennen kaikkea julkisuustekoja.

(27) Anteeksipyyntö on **kätevä konsepti**. – – Kun pyytää **nöyrästi** anteeksi, **toisen on hankala jatkaa asian vatvomista**. – – Anteeksipyynnön **tarkoitus ei ole korjata aiempia vääryyksiä tai ottaa niistä opikseen**, vaan ainoastaan **lopettaa niistä käytävä keskustelu**. (HS 29.12.2019)

Anteeksipyynnön kuvaileminen *käteväksi konseptiksi* rinnastuu esimerkkien 24–26 luonnehdintoihin, jotka esittävät julkisen anteeksipyynnön suunnitelmallisena kokonaisuutena. Puhe anteeksipyynnön *konseptista* (‘toiminta-ajatus; tuoteidea’, KS s.v. *konsepti*) liittää jälleen anteeksipyynnot yhteen ja korostaa niiden toistuvuutta ja välineellisyyttä. Adjektiivista johdettu *nöyrästi*-adverbi kuvaa anteeksipyynnön tapaa ja ilmaisee, että kunhan anteeksi pyydetään siten että siinä ainakin näyttää toteutuvan anteeksipyynnön tunnusmerkkinä pidetty *nöyryys* (Olshtain 1989: 156; Kampf 2009: 2258), keskustelu päättyy eikä loukattu osapuoli pysty enää jatkamaan eli *vatvomaan* sitä. Affektinen verbi *vatvoa* on sävyltään negatiivinen ja viittaa tapaan käsitellä samaa asiaa aina uudelleen (KS s.v. *vatvoa* ’jauhaa, märehtiä, vatkuttaa’). Keskustelun jatkaminen anteeksipyynnön jälkeen näyttäytyy siis tarpeettomana viivyttelynä, eikä anteeksipyynnön kohteella ole mahdollisuutta ohjata tilannetta. Viimeisessä virkkeessä kirjoittaja ilmaiseekin eksplisiittisesti kyynisen näkemyksensä anteeksipyynnön tehtävästä: sen tarkoitus ei ole *korjata vääryyksiä* tai *ottaa niistä opikseen* vaan *lopettaa keskustelu*. Väite kyseenalaistaa anteeksipyyntöön tyypillisesti yhdistetyt tehtävät, kuten vastuun kantamisen ja korjaavien toimenpiteiden tarjoamisen (Lewicki, Polin & Lount 2016: 181, 191). Sen sijaan anteeksipyyntö näyttäytyy vaientamisen keinona.

Julkiseen anteeksipyyntöön kytkeytyy myös strategisempi merkitys, jossa anteeksipyynnön ei nähdä ainoastaan torjuvan anteeksipyytäjään kohdistuvaa mainehaittaa vaan suorastaan edistävän tämän henkilökohtaisia tavoitteita ja statusta (ks. Duguid 2015: 163). Tällöin anteeksipyynnön välineellinen merkitys korostuu entisestään.

(28) **Pyytämällä anteeksi on mahdollista ohittaa usein hidas ja vaikea prosessi, jolla tavoiteltaisiin lainsäädännön, resurssien tai käytäntöjen muutosta.** (Uusi Juttu 25.1.2025.)

(29) Marinin ja Kyllösen reaktiot kyselytunnilla osoittavat, että sosiaalisessa mediassa kyteneestä **loukkaantumisen kulttuurista on tullut vahvaa poliittista vaikuttamista**. Loukkaantumisten ja anteeksipyyntöjen ilmaisut voivat olla **keino vastakkaisen osapuolen hiljentämiseksi** aivan samalla tavalla kuin vähemmistöihin kohdistettu vihapuhekin. **Tätä asetta** on ensin hyödynnetty erityisesti sosiaalisessa mediassa, ja nyt se pulpahti myös pintaan translakikeskustelussa. (IS 4.2.2023)

Esimerkissä 28 jo syntaktinen rakenne paljastaa, että anteeksipyyntö nähdään välineenä: MA-infinitiivin adessiivi *pyytämällä anteeksi* osoittaa päämäärään pääsemisen keinoa (VISK § 517). Kirjoittajan mukaan anteeksipyynnön avulla on mahdollista ohittaa yhteiskunnalliseen

muutokseen tähtäävä *prosessi*, jota kuvataan negatiivisin adjektiivein *hitaaksi* ja *vaikeaksi*. Anteeksipyyntö näyttäytyy siis eräänlaisena ohituskaistana, joka nopeuttaa ja helpottaa anteeksipyytäjän tilannetta, mutta ehkäisee samalla rakentavaa yhteiskunnallista kehityskulkua. Konditionaalimuoto *tavoiteltaisiin* saa tässä yhteydessä toteutumattoman modaliteetin tulkinnan (VISK § 1594): muutoksen tavoittelu esitetään vaihtoehtoisena maailmana, joka anteeksipyyntönsä vuoksi sivuutetaan.

Samankaltaisena keskustelua jarruttavana välineenä anteeksipyyntö esitetään myös esimerkiksi 29, jossa *anteeksipyyntöjen ilmaisut* nähdään *keinona vastapuolen hiljentämiseksi*. Verbikantaisen *-minen*-substantiivin translatiivin muodostama lauseke on verrattavissa finaalityyppiseen ja ilmaisee tarkoitusta (VISK § 549). Anteeksipyyntö nähdään siis jälleen välineenä, jonka päämääränä on päättää keskustelu yksipuolisesti ja sivuuttaa toisen, vastakkaisena nähtävän osapuolen tahto. Tässä tapauksessa roolit ovat kuitenkin kääntyneet toisin päin: hiljentämisen kohde ei olekaan loukattu taho vaan pikemminkin väärintekijä, joka painostetaan myönnytyksiin hyödyntämällä *loukkaantumisen kulttuuria poliittisena vaikuttamisena*. Anteeksipyyntönsä lisäksi myös *loukkaantuminen* nähdään siis strategisena välineenä ja 'yhteisön piiriin vakiintuneena ajattelu- ja toimintatapana' (SK s.v. *kulttuuri*) ja kirjoittaja implikoi, että teoista loukkaantuminen ja anteeksipyyntöjen vaatiminen ei kumpua vilpittömästä moraalista lähteestä vaan samankaltaisesta pahantahtoisesta pyrkimyksestä kuin *vihapuhe*. Kirjoittaja liittääkin anteeksipyyntöihin myös *aseen* metaforan, jonka kautta anteeksipyyntö näyttäytyy potentiaalisesti haitallisena ja vaarallisena, vastapuolen voimakeinoin omaan tahtoon taivuttavana välineenä. Alaluvussa 4.3.3 käsittelen tarkemmin performanssidiskurssin tapaa kehystää julkinen anteeksipyyntö keskustelun hiljentäjäksi ja jopa sananvapauden rajoitteeksi.

4.3.2 Tyhjä rituaali nöyryytyksen näyttämönä

Tutkimuksessa yhdeksi anteeksipyyntönsä perustavanlaatuisista tehtävistä nähdään *nöyryminen*: esittäessään sanallisen anteeksipyyntönsä väärintekijä osoittaa nöyryyttä myöntäessään virheensä (Olshtain 1989: 156). Kaikissa julkisissa anteeksipyyntöjä koskevissa diskursseissa esiintyykin nöyryyteen kytkeytyvää kieltä: aineistossa puhutaan *nöyrästä anteeksipyyntöstä*, *nöyrymisestä* ja *nöyryytyksestä*. Nöyryyspuhe korostuu erityisesti performanssidiskurssissa, jossa anteeksipyyntönsä kehystetään kaksijakoinen merkitys: toisaalta se nähdään anteeksipyytäjän etua palvelevana strategisena näytöksenä (ks. alaluku 4.3.1), toisaalta loukatun tahon keinona nöyryyttää väärintekijää painostamalla tämä sisällöllisesti merkityksettömään

anteeksipyynnön rituaaliin. Anteeksipyynnöistä *nöyryyttämisenä* puhuu myös Duguid (2015: 156), joka on tarkastellut julkisten anteeksipyyntöjen mediavastaanottoa ja tunnistanut aineistostaan runsaasti nöyryytykseen ja häpeään kytkeytyvää sanastoa, jota nimittää *nöyryyttämistehtijäksi (humiliation factor)*. Duguidin mukaan mediassa näkyy vahingoniloinen asenne anteeksipyytäjää kohtaan: anteeksipyyntöjä ei tulkita yrityksenä korjata vääräys vaan merkinä anteeksipyytäjän epäonnistumisesta ja kasvojen menettämisestä, ja tästä keskustelusta media pyrkii saamaan kaiken irti (mt.: 162, 166). Myös Kampf (2009: 2261–2262) toteaa, että julkisissa anteeksipyynnöissä anteeksipyynnön esittäjän ja kohteen ulkopuoliset tahot, kuten media, luovat ”rankaisevaa ilmapiiriä” ja pyrkivät usein nimenomaan nöyryyttämään väärintekijää.

Performanssidiskurssi tiedostaa tämän kritiikin ja katsoo, että nöyryytyksen ilmapiiriä luo mediassa erityisesti moraalinen anteeksipyyntödiskurssi, joka vaatii anteeksipyyntöjä ja kritisoi ja arvioi niiden esittäjiä. Performanssidiskurssi kehystääkin julkiset anteeksipyynnöt keskeiseksi nöyryytyksen välineeksi, ja diskurssia edustavat tekstit suhtautuvat hyvin varauksellisesti anteeksipyyntövaatimuksiin, joita loukkauksen kohteet, suuri yleisö ja moraalista diskurssia edustava media asettavat. Tämä ilmenee muun muassa kesän 2023 näkökulmakirjoituksista, joissa käsitellään perussuomalaisen rasistisesta kielenkäytöstä herännyttä kohua ja sen mukanaan tuomia vaatimuksia puolueen anteeksipyynnöistä. Affektinen, nöyryytyksen kuvastoa hyödyntävä kieli paljastaa rinnastuksen anteeksipyyntövaatimusten ja julkisen häpäisyn välillä.

(30) Perussuomalaisia on **pyöritelty** rasismisyytösten kera **tervassa ja höyhenissä**. **Täyttämättömien anteeksipyyntövaatimusten** määrä on ollut lukematon. (IS 1.8.2023)

(31) Hallituksen haaksirikko ei ole perussuomalaisille mikään peikko. Päinvastoin. Hallituskriisi antaisi hyvän tilaisuuden **uhriutua lisää** ja puhua me vastaan muut -asetelmasta. Siksi Purralta **on turha odottaa nöyriä anteeksipyyntöjä ja katumusharjoituksia** Tampereen kokouksessa. (IS 11.8.2023)

Esimerkissä 30 kerrotaan, että perussuomalaisia *on pyöritelty tervassa ja höyhenissä*. Idiomaattinen metafora kumpuaa historiallisesta rangaistus- ja häpäisykeinosta ja saa nykykielessä merkityksen näkyvänä julkisena nöyryytyksenä. Lause on passiivimuotoinen, jolloin huomio kohdistuu teemapaikalle asetettuun partitiiviobjektiin eli perussuomalaisiin ja toinen osapuoli jää piiloon. Syntaktisella keinolla tekijästä tuleekin kohde: vaikka perussuomalaiset

poliitikot ovat joutuneet huomion keskelle omien puheidensa vuoksi ja heidät voitaisiin esittää myös aktiivisina väärintekijöinä, tässä tekstissä he kääntyvät pikemminkin julkisen häpäisyn kohteiksi ja suorastaan uhreiksi. Tilanteen kohtuuttomuutta korostetaan mainitsemalla, että perussuomalaisiin kohdistuvien anteeksipyyntövaatimusten määrä on ollut *lukematon* eli 'erittäin runsaslukuinen', jopa 'ääretön' (KS s.v. *lukematon*). Lukumäärän voimakkuusasteikon ääripäätä ilmaiseva adjektiivi luo mielikuvaa siitä, että mikään määrä anteeksipyyntöjä ei riittäisi vastaamaan esitettyihin vaatimuksiin, ja tilanne näyttäytyy epäoikeudenmukaisena loukkauksen tehnyttä tahoja kohtaan.

Väärintekijän kytkeminen uhrin rooliin näkyy myös esimerkissä 31, jossa kerrotaan, että rassistisen puheiden aikaansaama hallituskriisi antaa perussuomalaisille tilaisuuden *uhriutua lisää*. Kvanttoriadverbi *lisää* luo tässä yhteydessä jatkuvuuden tunnetta ja antaa ymmärtää, että perussuomalaiset ovat toimineet samoin jo aiemminkin. Verbivalinta *uhriutua* on kiinnostava, sillä se rinnastuu (Ut)U-muotoisiin refleksiiviverbeihin, joissa toiminta heijastuu subjektiin itseensä (VISK § 335). Aino Piehl on esittänyt Kotimaisten kielten keskuksen verkkokirjoituksessa (Piehl 2008), että *uhriutua* ei kuvaa tietoista ja aktiivista tekemistä, kuten englannin kielen sana *victimise*. Tässä yhteydessä *uhriutuminen* näyttäytyy kuitenkin selvästi tietoisena valintana, antaahan hallituksen kriisikin *tilaisuuden* eli positiivisen mahdollisuuden siihen. Uhriksi asettuminen voi siis olla väärintekijän strateginen teko ja vastaveto nöyrytymisen vaatimuksille.

Myös tässä tapauksessa tekijään kohdistuu ulkoapäin anteeksipyyntöä ja nöyrytymisen vaatimia. Kun kirjoittaja sanoo, että *on turha odottaa nöyriä anteeksipyyntöjä ja katumusharjoituksia*, verbi *odottaa* saa deonttisen modaalisuuden merkityksen: anteeksipyyntö on odotusarvoinen tai velvoitettava teko. Samalla lause ilmaisee, ettei anteeksipyyntöä ole luvassa. Nesessiivinen predikatiivirakenne *on turha odottaa* on kielteinen vastine käytännölliselle tulkittavalle nesessiiviverbille *kannattaa* (VISK § 1555) ja kertoo, ettei anteeksipyyntöä vaatiminen ole tässä tilanteessa hyödyllistä. Performanssidiskurssille tyypilliseen tapaan käytössä on nolla-subjekti, jolloin anteeksipyyntöä vaatijan ja vastaanottajan rooli on häivytetty ja epäselväksi jää, vaatiiko anteeksipyyntöä loukattu taho vai media ja julkinen yleisö laajemmin. Adjektiivi *nöyrä* ja rinnastus syyllisyyteen kytkeytyviin, uskonnollisesta syntikuvastosta kumpuvaan *katumusharjoitusten* metaforaan kehystävät julkisen anteeksipyyntöä jälleen nöyrytymisen merkiksi: anteeksipyyntöjä häpäisee itsensä julkisesti ja menettää kasvonsa.

Näkökulmakirjoituksissaan media tekee selväksi myös suhtautumisensa julkiseen anteeksi-
pyyntöön ”tyhjänä rituaalina”, jolla ei ole laajempaa sisältöä eikä merkitystä. Toisin kuin mo-
raalinen diskurssi ja reflektiodiskurssi, performanssidiskurssi ei näe anteeksi-
pyyntöä puheak-
tina tai performatiivina, jossa sanat olisivat tekoja itsessään. Anteeksi-
pyyntö ymmärretään lä-
hinnä moraalista tekoa imitoivaksi ulkoiseksi eleeksi, jonka avulla anteeksi-
pyynnön esittäjä
voi irrottautua ikävästä julkisuustilanteesta tai anteeksi-
pyynnön kohde nöyryyttää väärinteki-
jää. Todellista muutosta se ei kuitenkaan tuo.

(32) **Anteeksi.** Vuoden **loukkaavimpia** sanoja. **Tyhjä muodollisuus**, joka aiheuttaa
jättimäisiä pahoinvoinnin tunteita niissä, joihin anteeksi-
pyyntö **ei liittynyt millään
lailla**, mutta silti anteeksi pyydettiin väärin, ja nyt tulisi pyytää anteeksi-
pyyntöä an-
teeksi niiltä, joita asia **ei edelleenkään koske**. (IS 28.11.2019)

Esimerkissä 32 Ilta-Sanomien kolumnisti listaa kuluneen vuoden ajankohtaisia sanoja ja tar-
joaa eksplisiittisen, vahvasti karrikoidun määrittelynsä sanalle *anteeksi*: kirjoittajalle se on ai-
noastaan *tyhjä muodollisuus*, sana vailla merkitystä. Substantiivi *muodollinen* viittaa ’säntö-
jen vaatimaan menettelyyn’ (KS s.v. *muodollinen*), ja kirjoittaja implikoi, että anteeksi pyyde-
tään vain olosuhteiden pakosta, ulkopuolisesta velvoitteesta. Anteeksi-
pyynnön näytösluonteis-
suutta korostaa kirjoituksen affektinen, kontrastinen sävy. Yleensä sovituksen keinona nähty
anteeksi-
pyyntö mainitaan hyperbolisesti ja odotustenvastaisesti vuoden *loukkaavimmaksi* sa-
naksi, jolloin sen merkitys kääntyy pääläelleen: korjaavasta teosta tuleekin offensiivinen. Vai-
kutelma anteeksi-
pyynnön turhanpäiväisyydestä tai jopa haitallisuudesta vahvistuu, kun sen
kerrotaan herättävän *jättimäisiä pahoinvoinnin tunteita* niissä, joihin se ei liity *millään lailla*,
ja kun anteeksi-
pyyntöä vaaditaan niille, joita se ei *edelleenkään koske*. Asteittaisuuden ääri-
pään ilmaukset ja esiin nostetut roolit korostavat anteeksi-
pyynnön absurdiutta ja antavat teks-
tille liioittelevan, ironisen sävyn. Affektinen adjektiivi *jättimäinen* vahvistaa anteeksi-
pyynnön
herättämiä negatiivisia reaktioita, mutta tarkemmin katsoen anteeksi-
pyyntö näyttää kiinnosta-
van eniten täysin ulkopuolisia tahoja, joiden vähäistä yhteyttä itse tapahtumiin korostetaan
kieltoa vahvistavilla, fokuspartikkelin *-(kA)An* saavilla polaarilla vahvistussanoilla *millään
lailla* ja *edelleenkään* (VISK § 1722). Anteeksi-
pyyntö vaikuttaa siis irtautuneen täysin alku-
peräisestä tehtävästään eikä palvele pyynnön esittäjää tai kohdetta.

Myös muussa aineistossa esiin nousee leksikaalisia valintoja, jotka ilmentävät toimittajan suh-
tautumista anteeksi-
pyyntöön pelkkinä sanoina vailla teon ulottuvuutta ja merkitystä. Esimer-
kiksi Ilta-Sanomien kolumnissa anteeksi-
pyyntöön viitataan ”tyhjänä anteeksi-
pyyntönä”,

”opportunistisena, rituaalisena eleenä” ja ”anteeksipyyntörituaalina” (IS 24.11.2019a). Uskonnolliseen toimitukseen tai juhlamenojen vakiintuneeseen toimintatapaan viittaava substantiivi *rituaali* saakin performanssidiskurssissa mitätöivän ja vähättelevän sävyn: *anteeksi*-sanantapaan myös siltä riisutaan sen merkitys vaikuttavana toimintana ja muutoksen aikaansaajana. Puhuessaan anteeksipyynnön *tyhjyydestä* ja *rituaalisuudesta* media lähestyykin Laclau ja Mouffen (Laclau 2005; Laclau & Mouffe 2001) diskurssiteoriassaan esittelemää *tyhjän merkittävyyden* käsitettä. Tällä he viittaavat termiin tai symboliin, joka on niin laajasti käytetty, että sen sisältö on hämärtynyt, jolloin eri toimijat voivat käyttää käsitettä omiin tarkoituksiinsa. Myös *anteeksipyyntö* saa hyvin erilaisia, keskenään ristiriitaisia merkityksiä eri anteeksipyyntödiskurssien välillä. Kuten seuraavassa alaluvussa esitän, performanssidiskurssissa se nähdään myös esteenä todelliselle sovitukselle ja yhteiskunnalliselle muutokselle.

4.3.3 Affektiset ilmaukset ja mielensäpahoitusretoriikka

Suhtautumisen ja asenteen ilmaisemisessa keskeinen kielellinen keino ovat affektiset ilmaukset eli konventionaalistuneet konstruktiot ja muut kielenaineokset, joilla kirjoittaja ilmaisee omaa suhtautumistaan tai asennoitumistaan puheenaiheena oleviin asioihin ja ihmisiin. Affektiset ilmaukset vaativat aina tilannekohtaista tulkintaa, mutta yhteistä niille on puhujan asennoitumista osoittava elementti, joka ohjaa vastaanottajan reaktiota. (VISK §1707.) Arviot ja kannanotot sisältävät tyypillisesti affektisia ilmauksia, ja median näkökulmakirjoituksissa affektisia kielenaineoksia esiintyykin runsaasti. Omassa aineistossani ne korostuvat erityisesti performanssidiskurssissa, jossa affektiset ilmaukset antavat teksteille liioittelevia, jopa karnevalistisia sävyjä. Kirjoittajien kantaottavuutta korostavat myös asteittaisuuden voima- ja tarkkuusasteikon ääripäitä hyödyntävät ilmaukset (ks. Martin & White 2005).

Kuten olen edellisissä alaluvuissa esittänyt, performanssidiskurssissa suhtautuminen julkiseen anteeksipyyntöön ja sen merkitykseen on kyyninen ja torjuva: anteeksipyyntö nähdään joko näytösluontoisena, strategisena esityksenä, jonka tarkoitus on kohottaa anteeksipyytäjän omaa statusta, tai tyhjänä rituaalina, jolla loukattu taho haluaa nöyryyttää anteeksipyytäjää. Julkisia anteeksipyyntöjä ei arvioida pelkästään hyödyttömiksi vaan suorastaan haitallisiksi, ja näitä arvioita esittäessään performanssidiskurssia edustavat näkökulmatekstit rakentavat myös puhetaapaa, jota nimitän tässä *mielensäpahoitusretoriikaksi*. Sen ytimessä on kärjistetty näkemys, jonka mukaan julkinen anteeksipyyntö on ennen kaikkea tapa vaientaa keskustelu: anteeksipyynnön *kuvioon* kuuluu se, että anteeksipyyntöä seuraa automaattisesti anteeksianto

riippumatta vastaanottajan todellisesta reaktiosta. Tämän jälkeen ongelma on pyyhitty pois julkisesta keskustelusta eikä todellisten juurisyiden äärelle enää palata.

Toisaalta anteeksipyyntöä vaaditaan niin herkästi, että se voi toimia myös pelotteena: pienistäkin rikkeistä loukkaannutaan ja *pahoitetaan mieli* hyvin herkästi, ja seurauksena on anteeksipyyntö eli julkisen nöyrytyksen vaatimus. Performanssidiskurssin kirjoittajat esittävät, että anteeksipyyntö toimii myös ennaltaehkäisevänä pelotteena, jonka vuoksi kaikki eivät edes uskalla avata suuntaan. Tästä seuraa performanssidiskurssissa sitkeästi elävä narratiivi, jonka mukaan ”mitään ei saa enää sanoa”. Saman kielenkäytön ilmiön on havainnut myös Soininen (2020: 40), joka on tutkinut argumentointistrategioita sananvapautta käsittelevissä kolumneissa ja todennut, että kiistävä argumentointistrategia kiteytyy väitteeseen ”Nykyään ei saa sanoa enää mitään”. Soinisen mukaan fraasilla ilmaistaan, ettei keskusteluissa voi enää kommentoida asioita ottamatta riskiä siitä, että joku ”provosoituu, ärsyyntyy tai loukkaantuu”.

Affektisuuden kielellisten keinojen kirjo on varsin laaja, mutta tässä alaluvussa käsittelem erityisesti suhtautumista ilmaisevan voimakkuus- tai tarkkuusasteikon ääripäihin sijoittuvia ilmauksia sekä affektisia sävyjä saavia kvanttoireita, toistomuotoja ja frekventatiivisia johdoksia, jotka korostuvat aineistossani usein ja ovat leimallisia nimenomaan performanssidiskurssin kielenkäytölle. Yhdessä nämä rakentavat teksteihin hyperbolaa eli liioittelua, jonka kautta performanssidiskurssi saa usein ironisia, kohdettaan huumorin kautta ivailevia sävyjä. Ironiaan kytkeytyy kielteinen viesti: sillä pilkataan, kritisoidaan ja saatetaan naurunalaiseksi, mutta verhotussa muodossa, jolloin tekstin voi saada päinvastaisen tulkinnan kuin sen kirjaimellinen merkitys (ks. Muukkonen 2021; Rahtu 2004). Performanssidiskurssiin lukeutuvat näkökulmatekstit ilmentävätkin kirjoittajiensa henkilökohtaisia kriittisiä arvioita hyvin eksplisiittisesti, eikä niissä pelätä esittää jyrkkiä tai kontroversaalejakaan kannanottoja.

Alaluvussa 4.3.1 esitin, että performanssidiskurssi korostaa anteeksipyyntöjen toisteista, sarjamaista ja säännönmukaista luonnetta. Tämä näkyy myös affektisissa kielenpiirteissä: anteeksipyyntöjen runsasta määrää ja niihin kohdistuvien vaatimusten loputtomuutta tuodaan esiin muun muassa toiston ja affektisten kvanttoriadverbien kautta.

(33) **Kaikesta** loukkaannutaan ja **kaikkea** pyydetään anteeksi, usein varmuuden vuoksi. Tai sitten vaaditaan anteeksipyyntöä **kaikesta**. – – Tuttu kutsuu

herkkähipiäisyyttä mimosailmiöksi. **Aina joku** ottaa nokkiinsa, kun toinen tekee jotakin tai avaa suunsa. **Elämme mielensäpahoittajien kulta-aikaa.** (IS 13.2.2022)

Universaalisia kvanttoriadverbejä ja niiden kaltaisia määrän ja ajan ilmauksia käytetään affektisissa ilmauksissa ”sallittuna liioitteluna” ilman että niiden kirjaimellista tulkintaa edes tavoiteltaisiin (VISK § 1721). Tästä hyvä esimerkki on Ilta-Sanomien kolumni (esimerkki 33), jossa toimittaja ottaa kantaa tilanteeseen, jossa seurakunta on pahoitellut rokotusaiheista some-julkaisuaan. Tekstissä kvanttoriadverbit *kaikki* ja *aina* luovat vahvan mielikuvan anteeksipyynnöistä koko keskusteluilmapiirin läpäisevänä yhteiskunnallisena ilmiönä, jota on mahdotonta paeta: *kaikesta* loukkaannutaan, *kaikkea* pyydetään anteeksi, *kaikesta* vaaditaan anteeksipyyntöä – ja *aina* joku ottaa nokkiinsa, kun toinen tekee *jotakin*. *Kaikki*-adverbin toistaminen korostaa runsauden vaikutelmaa ja *aina* ilmaisee tilanteen vallitsevan kaikkina aikoina (VISK § 649; Shore 2009): joku siis pahoittaa mielensä joka tapauksessa. Kun anteeksipyyntö yhdistetään kaikkeen inhimilliseen tekemiseen, se menettää merkityksensä ja näyttäytyy automaationa, jota sekä tarjotaan että vaaditaan ilman tarkempaa harkintaa tai juurisyiden käsittelyä. Kirjoittaja viittaakin *herkkähipiäisyyteen* eli antaa ymmärtää, että taustalla on ihmisten matala loukkaantumiskynnys. Toteamus, jonka mukaan elämme *mielensäpahoittajien kulta-aikaa*, tuo näkyväksi verbi-idiomista *pahoittaa mielensä* johdetun, leksikaalistuneen tekijännimen *mielensäpahoittaja*, jota performanssidiskurssi käyttää väheksyvässä sävyssä synonyymina henkilölle, joka loukkaantuu ja vaatii anteeksipyyntöjä turhankin herkästi ja omien etujensa edistämiseksi. Metafora nykypäivän anteeksipyyntökulttuurista mielensäpahoittajien *kulta-aikana* eli kukoistuksen ja onnen aikakautena paljastaa performanssidiskursin taustaoletuksen siitä, että anteeksipyynnön vaatiminen on vallankäyttöä, josta loukatut tahtot hyötyvät ja jopa nauttivat.

(34) **Anteeksi. Anteeksi.** Tämän kirjoituksen Setä Arkadia aloittaa noudattamalla kansanedustaja Pirkka-Pekka Peteliuksen (vihr) viisasta esimerkkiä eli **pyytämällä anteeksi**. Kaikkivaltiaan Jumalan silmissä **perisyinnistä** ei tietenkään pääse eroon edes pyytämällä, mutta muilta osin **tulkoon pyydetyksi anteeksi kaikilta, kaikkea mahdollista ja mahdotonta, tuleviakaan unohtamatta**, sillä kirjoitettuna lista ei tähän mahtuisikaan. (IS 24.11.2019b)

(35) Nykyaikaisten mediakonsulttien nyrkkisääntö julkisuuden pahantekijöille on, että **kannattaa pyytää anteeksi mahdollisimman aikaisessa vaiheessa ja kernaasti jo ennen, kun on mitään tehnytään**. Sillä anteeksipyynnön jälkeen **kollektiivinen tuomio ja paheksunta** suunnataan uusiin väärintekijöihin. (Yle 25.4.2024)

Esimerkeissä 34 ja 35 toisto ja muut affektiset keinot luovat niin ikään ironista, liioiteltua mielikuvaa yhteiskunnasta, jossa julkisten anteeksipyyntöjen ja niiden vaatimusten määrä on paisunut kohtuuttomiin mittoihin. Ilta-Sanomien kolumnissa (esimerkki 34) sanaa *anteeksi* toistetaan kaikkiaan neljä kertaa, mitä itseään kolmannessa persoonassa tituleeraava ja siten hyvin näkyväksi astuva toimittaja perustelee saamelaisille anteeksipyyntönsä esittäneen Pirkka-Pekka Peteliuksen *viisaan esimerkin* noudattamisella. Sävy on ironinen, ja kauttaaltaan liioittelevan tekstin kontekstissa näennäisen kehuun takana piileekin päinvastainen merkitys, joka vihjaa Peteliuksen saamelaisille esittämän anteeksipyyntönsä olevan pikemminkin naiivi ja naurettava siinä missä muidenkin anteeksipyyntöjen. Anteeksipyyntövaatimusten kohtuuttomuutta korostaa jälleen myös affektinen kvanttoriadverbi *kaikki*: ”tulkoon anteeksi pyydetyksi *kaikilta ja kaikkea* mahdollista ja mahdotonta” – myös tulevaa. Imperatiivi on muotoiltu kiinnostavasti jussiivin muotoon (VISK § 1666), mikä lisää affektista vaikutelmaa. Jussiivimuotoinen imperatiivi on kielessä harvinainen ja tyyliiltään vanhahtava, ja yhdistettynä virkkeeseen *kaikkivaltiaasta Jumalasta ja perisyynnistä* se saa raamatullisen, tuomitsevan sävyn: anteeksipyyntö kytkeytyy moraaliseen velvollisuuteen ja ylempään tuomiovaltaan ja näyttäytyy jälleen moraalisen diskurssin aikaansaamana nöyryyttävänä vaatimuksena. Virkkeen kirjaimellisesti esittämä modaalinen välttämättömyys on kuitenkin mahdotonta toteuttaa: kaikkea, varsinkaan tulevaa, ei voi pyytää anteeksi niin, että performatiivien ehdot täyttyisivät. Imperatiivilause, joka kuvaa vaikeaa tai mahdotonta tehtävää, onkin tulkittavissa ironiseksi väitteeksi (VISK § 1734).

Myös esimerkki 35 ilmentää kriittistä suhtautumista anteeksipyyntöön julkisuustekona. Tekstissä esitetään, että mediakonsulttien ohje *julkisuuden pahantekijöille* on esittää anteeksipyyntö mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, *kernaasti ennen, kun [sic] on mitään tehnyt-kään*. Vaatimuksen mahdottomuus luo myös tässä tapauksessa liioittelevan ironisen vaikutelman ja rinnastuu julkisten anteeksipyyntöodotusten kohtuuttomuuteen: niin oikein tai ajoissa anteeksipyyntöä ei voi esittää, etteikö siitä löydettäisi parannettavaa. Tekstin voikin nähdä piikittelevän moraalista diskurssia edustavaa mediaa ja siinä esiintyviä asiantuntijoita, jotka arvioivat julkisten anteeksipyyntöjen muotoa ja toteutusta ja antavat ohjeita esimerkiksi niiden oikea-aikaisuudesta. Samalla kirjoittaja implikoi, että anteeksipyyntöt ovat menettäneet merkityksensä ja alkuperäisen tehtävänsä – niinpä sellaisen voi yhtä hyvin esittää ennen kuin on mitään tehnyt-kään. Nöyryytyksen kuvastoa toisintavat sananvalinnat tuovat näkyväksi performansidiskurssin taustaoletuksen, jonka mukaan anteeksipyyntö on nöyryytyksen väline ja automaattinen keino hiljentää keskustelu: heti sen esittämisen jälkeen kollektiivinen *tuomio ja*

paheksunta suuntautuvat jo uuteen kohteeseen. Anteeksipyyntö näyttäytyy jälleen automaattisena keinona siirtää kriittinen huomio toisaalle.

Performanssidiskurssin arvioivaa katsetta anteeksipyyntöä ja sen vaatimuksia kohtaan vahvistavat myös frekventatiiviset johdokset, jotka ilmaisevat toistuvuutta ja jatkuvuutta (VISK § 1509). Esimerkiksi frekventatiivisen *le*-johdoksen käyttö voi saada myös vähättelyn tai ironian sävyjä (VISK § 354). Tästä on kyse myös seuraavissa esimerkeissä, joissa verbistä johdettu teonnimi *anteeksipyytäminen* on korvattu frekventatiivisellä verbijohdoksella *anteeksipyytely*.

(36) Epäonnistunut anteeksipyyntö kyllä tunnetaan. Jos vaikkapa nimittelee toista ja pyytää anteeksi, mutta jatkaa haukkumistaan, käy selväksi, että **anteeksipyytely oli vain huulten heiluttelua**. (HS 6.2.2026)

(37) Olkoonkin, että Särkiön tapauksessa todennäköisesti **anteeksipyytelyn** taustalla vaikuttaa Puolustusvoimat, kuvio kaikkinsa on naurettava. Kerta toisensa jälkeen Twitterissä häärivä **nanomillin tuhannesmiljardisosa väestöstä** alkaa **möykätä milloin mistäkin**, ja kohta on joku **nöyristelemässä** julkisessa tuomioistuimessa. (MTV 23.6.2020)

(38) **Anteeksipyytely** tuntuu politiikassa olevan etenkin liberaalin vasemmiston suosiossa. Ja se **tuntuu riistäytyneen täysin käsistä**. Obaman mukaan poliittisesta keskustelusta uhkaa tulla ”kananmunankuorien päällä kävelyä”, jossa **sosiaalinen paine pakkottaa poliitikot varomaan sanojaan eikä aidosta keskustelusta** tule mitään. (HS 29.12.2019)

Esimerkeissä 36–38 *anteeksipyytely* saa selvästi negatiivisen, vähättelevän latauksen. Frekventatiivisuus rakentaa toisteisuuden mielikuvaa, mikä palvelee performanssidiskurssin keskeistä näkemystä anteeksipyynnöistä lukuisana, jatkuvana ja kaikkialle ulottuvana ilmiönä. Kun harkitusta, toimijan oman virheen aiheuttamasta anteeksipyynnöstä tulee *anteeksipyytelyä*, sen merkitys ja symbolinen arvo laskevat ja anteeksipyynnön kytkös sen todellisiin juurisyihin löyhenee. Esimerkissä 36 Helsingin Sanomat kirjoittaa *epäonnistuneesta anteeksipyynnöstä*, jossa sanat eivät vastaa tekoja: anteeksipyynnöstä huolimatta haukkuminen jatkuu. Tässä tilanteessa toimittaja kuvaa anteeksipyyntöä *anteeksipyytelyksi*, joka onkin vain *huulten heiluttelua*. Niin ikään frekventatiivista johdosta hyödyntävä, ihmisen fysiikasta kumpuava metafora *huulten heiluttelusta* rinnastuu *leukojen louskuttamisen* tai *sanahelinän* kaltaisiin kielikuvuihin, joissa puheiden sisällöllistä tyhjyyttä ilmaistaan fyysistä puheentuottamista tai sen

vaikutelmaa kuvaavalla lausumalla. Tausta-ajatus on, että puhuja näyttää tai kuulostaa puhuvan, mutta sanat eivät tarkoita mitään tai niille ei ole vastinetta. Näin myös anteeksipyyntö näyttäytyy jälleen tyhjänä esityksenä, jossa yhteys sanojen ja tekojen välillä on katkennut. Toiminnalla, että tällainen anteeksipyyntö *kyllä tunnetaan*, kirjoittaja vahvistaa mielikuvaa ilmiön yleisyydestä, sillä sävypartikkeli *kyllä* korostaa puheenaiheen astetta tai intensiteettiä (VISK § 1717).

Esimerkissä 37 toimittaja puhuu *anteeksipyyntelystä* tilanteessa, jossa pitää anteeksipyyntöä *kuviona naurettavana*. Anteeksipyyntöä *kuviona* käsiteltiin jo samasta kirjoituksesta otetun esimerkin 25 yhteydessä, mutta puhe tilanteen *naurettavuudesta* on linjassa frekventatiivisen johdoksen käytön kanssa: kirjoittaja ei pidä anteeksipyyntöä vakavasti otettavana vaan kyseenalaistaa sen esittämisen. Hyvin selväksi tämän tekee seuraavan virkkeen muotoilu, jonka mukaan *kerta toisensa jälkeen* some-palvelussa *häärivä nanomillin tuhannesmiljardisosa väestöstä* alkaa *möykätä milloin mistäkin*. Virkkeen sävy on korostetun affektinen, ja negatiivista suhtautumista ilmaisevat useammat kielelliset piirteet. Toistorakenne *kerta toisensa jälkeen* on luonteeltaan intensifioiva ja kuvastaa sosiaalisessa mediassa syntyvien kohujen säännöllisyyttä ja jatkuvuutta: yhden päätyttyä edessä on aina uusi vastaava tilanne. Verbi *hääriä* merkitsee muun muassa 'hosumista' ja 'hyörimistä' (KS s.v. *häärätä*) ja näyttäytyy merkitykseltään vähäisenä toimintana: sosiaalisessa mediassa toimivat ihmiset tekevät näennäisesti paljon, mutta saavat vähän aikaa.

Kirjoittaja vahvistaa myös performanssidiskurssissa elävää mielikuvaa vähemmistön mieltävaltaisista vaatimuksista puhuessaan *nanomillin tuhannesmiljardisosasta* väestöä. Hyperbolinen, määräästeikon alkupäässä liikkuva määrän ilmaus vertautuu tapaan käyttää kvanttoriadverbejä affektisten ilmausten tehokeinona niin, ettei niitä ole edes tarkoitus tulkita kirjaimellisesti (ks. VISK § 1737): ilmaisulla halutaan korostaa, että äänekkäiden vaatimusten takana on vain pieni joukko ihmisiä. Arkikielinen, affektissävyinen verbi *möykätä* sisältää negatiivisen miellelyhtymän ja viittaa kovaääniseen mekastukseen, jonka alle varsinainen asia jää. Kyse on siis jälleen sanoista vailla sisältöä. Tätä korostaa myös paralleeli-ilmaus *milloin mistäkin*, joka koskee satunnaista, kirjoittajan kannalta samantekevää tarkoitetta (vrt. *mitä milloinkin*, VISK § 761). Anteeksipyyntövaatimukseen johtava kohu voi siis johtua varsin merkityksettömistä syistä. Lopputuloksena on kuitenkin jälleen julkinen häpäisy: kohta on joku *nöyristelemässä tuomioistuimessa*. Frekventatiivinen *le*-johdos antaa myös *nöyristelylle* vähättelevän,

toisteisen sävyn ja liehittelyn tai teeskentelynkin merkityksen. Anteeksipyyntönäytös on kaikkea muuta kuin aito.

Esimerkissä 38 kirjoittaja yhdistää jälleen anteeksipyynnön poliittiseen aseeseen (ks. alaluku 4.3.1) mainitessaan *anteeksipyytelyn* olevan etenkin liberaalin vasemmiston suosiossa. Teksti vahvistaa mielikuvaa laajaksi levinneestä ilmiöstä kirjoittaessaan, että *se [anteeksipyytely] tuntuu riistäytyneen täysin käsistä*. Metafora *käsistä riistäytymisestä* vahvistaa mielikuvaa anteeksipyynnöistä yksittäisten puhetekojen sijaan laajana, yhtenäisenä yhteiskunnan ilmiönä ja liittää siihen toimijuutta ja hallitsemattomuutta: ilmiö on luonteeltaan niin arvaamaton, etteivät inhimilliset voimat riitä pitelemään siitä kiinni tai hillitsemään sen laajenemista. Presidentti Barack Obaman sanoihin viitaten anteeksipyynnöt saavatkin jälleen merkityksen keskustelun rajoittajana ja ennaltaehkäisijänä: poliittisesta keskustelusta uhkaa tulla *kananmunkuorien päällä kävelyä*. Metafora viittaa varuillaanoloon, jossa omia tekoja on jatkuvasti varottava rangaistuksen pelossa. Moraaliseen diskurssiin yhdistyvä sosiaalinen paine ja velvollisuus *pakottaa* poliitikot varomaan sanojaan, eikä *aidosta* keskustelusta tule enää mitään. Kirjoittaja esittää anteeksipyynnöt siis haitallisena ja voimallisena poliittisena välineenä, joka hiljentää poliitikot ja keskustelukulttuurin väkisin. Samaa näkökulmaa edustaa MTV:n toimittaja, joka maalaa esimerkissä 39 synkkää kuvaa anteeksipyyntövaatimusten synnyttämästä it-sensuurista.

(39) Erimielisiä on todellisuudessa nurkat täynnä, mutta he istuvat kiltisti **suut supussa. Ei synny haastamista eikä tarvetta perustella kantojaan paremmin**. Syntyy ainoastaan harha yksimielisyydestä. Tuollainen julkinen keskustelu on paitsi ahdistavaa myös tappavan tylsää. Sen korjaamiseksi on vain yksi keino: **Sano se**, anna sen olla, **äläkä pyytele anteeksi**. (MTV 23.6.2020)

Toimittajan mukaan yltyneiden anteeksipyyntövaatimusten seuraus on, että erimieliset istuvat *kiltisti suut supussa*. *Kiltteys ja suiden supussa pitäminen* eivät näyttäyty ihmisten omina valintoina vaan tottelevaisuuden ilmentyminä, jotka jarruttavat yhteiskunnallista keskustelua: julkisessa keskustelussa ei synny *haastamista* eikä *tarvetta perustella omia kantoja paremmin*, jotka molemmat ovat keskeinen osa demokraattista keskustelua (ks. esim. Elster 1998). Yhteiskunnan tasolla julkinen anteeksipyyntö näyttäytyy siis *status quon* ylläpitäjänä, ei positiivisena muutosvoimana. Yksikön toisen persoonan imperatiivilla kirjoittaja esittääkin lukijalle oman suoraviivaisen reseptinsä julkisen keskustelun avaamiseksi: *sano se äläkä pyytele anteeksi*. Performanssidiskurssissa kannustetaan näin ilmaisemaan ääneen myös näkökulmat,

joiden tiedetään herättävän keskustelua ja ehkä loukkaavankin jotakin tahoa. Suorapuheisuus ja katumattomuus näyttäytyvät positiivisena vaihtoehtona *anteeksipyytelylle*, jonka merkitystä kirjoittaja kyseenalaistaa jälleen frekventatiivisen johdoksen avulla.

Kuten tässä alaluvussa olen esittänyt, performanssidiskurssissa media käyttää jatkuvasti affektisia kielellisiä keinoja kyseenalaistaakseen anteeksipyynnön merkityksen ja tarkoituksen sekä rakentaakseen mielikuvaa anteeksipyynnöistä strategisina esityksinä, nöyryytyksen välineinä ja tarpeellisen yhteiskunnallisen keskustelun jäädyttäjinä. Ylen kolumni kiteyttää diskurssin kevyen, ironisoivan otteen, joka esittää julkisen anteeksipyynnön helppona työkaluna anteeksipyytäjän näkökulmasta ikävän keskustelun hautaamiseen.

(40) Journalistiliiton hallitus näyttää Suomen hallituksen tavoin luottavan anteeksipyynnön ja nuhtelun **maagiseen voimaan. Heristetään sormea, sanotaan anteeksi, höpistään opiksi ottamisesta ja tadaa, asia on loppuunkäsitelty.** Kansalaisen näkökulmasta **mikään ei takaa sitä, ettei kaikki jatkuisi kuten ennenkin.** (Yle 1.12.2023)

Journalistiliiton toimintaa kritisoivassa kirjoituksessa julkinen anteeksipyyntö ja sen käsittely näyttäytyvät helppona ja nopeana näytöksenä, jolla ikävä asia saadaan jätettyä taakse hetkessä. Mielikuvaa anteeksipyynnön pinnallisuudesta ja näytösluonteisuudesta vahvistaa taikuuteen yhdistettävä kielenkäyttö. Sekä Journalistiliiton hallitus että päättäjätasolla koko Suomen hallitus *näyttävät luottavan* anteeksipyynnön ja nuhtelun *maagiseen voimaan* eli siihen, että ne korjaavat tilanteen kuin itsestään. Arvio on kirjoittajan oma: evidentialisen vaikutelmaverbin *näyttää* yhteydessä toimiva referatiivirakenne kertoo esittäjänsä omasta käsityksestä, jonka varmuusaste ei kuitenkaan ole ehdoton. Vaikutelmaa anteeksipyynnön keveydestä vahvistaa se, että sekä anteeksipyynnön herättämät reaktiot että sen seuraukset ovat kevyenlaiset: nuhtelun lisäksi *heristetään sormea* ja *höpistään* opiksi ottamisesta. Jo aiemmin mainittu *nuhtelu* ja *sormen heristäminen* ovat sävyiltään kesyjä, suorastaan naiiveja moittimisen tapoja, jotka rinnastuvat *torumiseen* ja *läksytykseen*. Kumpaankaan ei yhdisty merkittäviä sanktioita, ja samat moitteet voisi esittää vaikkapa lapselle. *Höpisemiseen* puolestaan liitetään merkitys 'puhua turhia, perättömiä, höpsii' (KS s.v. *höpistä*). *Opiksi ottamisesta höpiseminen* on siis turhaa, paikkansapitämätöntä puhetta: tosiasiasa opiksi ei oteta eikä mikään välttämättä muutu. Suurelle yleisölle ja julkisuudelle tämän kuitenkin uskotaan riittävän: *tadaa, asia on loppuunkäsitelty*. Taikasananakin käytetty, affektinen interjektio *tadaa* päättää anteeksipyyntönäytöksen ja vahvistaa mielikuvaa silmänkääntötempusta, jossa yleisö tulee

huijatuksi. Kunhan anteeksipyyntö on ilmaistu ja paheksuntaa esitetty, asia on loppuunkäsittely eikä siihen enää palata. Kuten kirjoittaja kuitenkin toteaa, *mikään ei takaa sitä, ettei kaikki jatkuisi kuten ennenkin.*

4.4 Anteeksipyyntö käännekohtana: reflektiodiskurssi

(41) Anteeksipyyntöä nimittäin ei seuraa ”mielensäpahoittajien totalitarismi”, vaan mahdollisuus parempaan dialogiin tulevaisuudessa. (HS 30.3.2021)

Median anteeksipyyntöpuheessa toistuu myös kolmas diskurssi, jota nimitän *reflektiodiskurssiksi*, sillä siinä huomio keskittyy median oman kielenkäytön ja vaikutusvallan reflektointiin. Tässä diskurssissa media tarkastelee kriittisesti myös omaa toimintaansa julkisten anteeksipyyntöjen uutisoinnissa ja kritisoii moraalille diskurssille tyypillistä arvottavaa akselia. Reflektiodiskurssi moittii moraalista diskurssia edustavaa uutisointia väärintekijän nöyryyttämisestä ja kohtuuttomasta rankaisemisesta. Se ei kuitenkaan taivu myöskään performanssidiskurssin näkökulmaan, jossa anteeksipyyntö on vain välinearvoa, vaan näkee julkisella anteeksipyyntöillä myös rakentavia merkityksiä. Reflektiodiskurssissa korostetaan, että on ongelmallista, jos keskustelu julkisista anteeksipyyntöistä supistuu vain niiden oikean tai väärän muodon arviointiin tai kärjistyksen siit, ettei ”mitään saa enää sanoa”: median tulisi keskittyä siihen, mihin anteeksipyyntö johtaa ja mitä se kertoo yhteiskunnan ongelmista laajemmin.

Muiden anteeksipyyntödiskurssien tavoin myös reflektiodiskurssin kielessä on paljon arvioivia aineksia, mutta arviointi kohdistuu pikemminkin muun median ja yhteiskunnan anteeksipyyntöpuheeseen kuin itse anteeksipyyntöjen ja niiden esittäjien arviointiin. Esiin nouseekin sitoutumisen ulottuvuus (ks. Martin & White 2005: 98–102) ja tekstien moniäänisyys, jota arvioidaan muun muassa modaalisuuden ja referoinnin keinoin. Katse kohdistuu myös affektisiin ilmauksiin ja muihin evaluoivan kielen piirteisiin. Erityisesti moraalista diskurssia arvioidessaan reflektiodiskurssi hyödyntää häpeään ja nöyryytyksen kuvastoon kytkeytyvää kieltä, jonka kautta se kyseenalaistaa moraalisen diskurssin mustavalkoista, lineaarista arviointiasteikkoa. Performanssidiskurssin arvioinnissa esiin puolestaan nousee niin sanotun mielensäpahoitusretoriikan (ks. alaluku 4.3.3) kritiikki: reflektiodiskurssi ei näe anteeksipyyntöjä välineenä lopettaa tai tukahduttaa rakentava yhteiskunnallisen keskustelu vaan pikemminkin mahdollisuutena aloittaa ja avata se.

Samalla reflektiodiskurssi laajentaa keskustelua anteeksipyyntöön merkityksistä ja nostaa esiin anteeksipyyntöt tekoina. Inhimillisen toiminnan moraaliseen arviointiin kytkeytyvät usein myös direktiivit, joilla vastaanottajaa ohjataan kohti haluttua toimintaa (Martin & White 2005). Direktiivien kautta reflektiodiskurssi haastaa mediatekstien vastaanottajan pohtimaan asenteitaan ja kyseenalaistamaan median ja yhteiskunnan vallitsevia anteeksipyyntökäsityksiä. Reflektiodiskurssi ei siis tyydy ainoastaan kritisoimaan moraalista diskurssia ja performanssidiskurssia vaan rakentaa myös kolmatta anteeksipyyntöön merkitystä. Se näkee julkisen anteeksipyyntöön käännekohtana ja mahdollisuutena: anteeksipyyntö on pysähtymisen paikka, joka johtaa parhaimmillaan korjattavien rakenteiden tarkasteluun, yhteiseen dialogiin ja positiiviseen muutokseen. Kansalaisia kannustetaan jatkamaan rakentavaa keskustelua siitä, mihin anteeksipyyntö päättyy.

4.4.1 Muiden anteeksipyyntödiskurssien evaluointi

Nimensä mukaisesti reflektiodiskurssin tunnusomainen piirre on reflektiivinen, itsekriittinen katse median omaan anteeksipyyntöpuheeseen ja kahteen muuhun anteeksipyyntödiskurssiin. Moraalista diskurssia tarkastellessaan reflektiodiskurssi palaa samoihin nöyryytyksen ja häpeän teemoihin, joita myös performanssidiskurssi nostaa esiin (ks. alaluku 4.3.2). Kritiikki ei kuitenkaan kohdistu niinkään anteeksipyyntöön osapuoliin kuin median omaan rooliin julkisena vallankäyttäjänä. Reflektiodiskurssi kyseenalaistaa erityisesti moraalista diskurssia edustavalle medialle tyypillisen pyrkimyksen toimia anteeksipyyntökeskustelun tuomarina (vrt. alaluku 4.2.3). Samalla se nostaa esiin toimittajien kyvyttömyyden reflektoida omaa toimintaansa kohujen keskellä.

(42) Tänä syksynä **tuomareiksi** ovat **tarjoutuneet** erityisesti iltapäivälehtien kolumnistit. – – Valtakunnassa **korkeinta moraalista valtaa** käyttävät ilmeisesti **omiin mielipiteisiinsä erehtymättä tukeutuvat näkökulmakirjoittajat**. (Yle 21.12.2023)

(43) **Toimittajat ovat hanakoita arvioimaan** rasististen ministereiden, ahneiden toimitusjohtajien ja ahdistelevien näyttelijöiden anteeksipyyntöjen **”aitoutta” ja vakuuttavuutta. Ilmeisesti samoja kriteereitä ei sovelleta oman alan edustajiin**. (Yle 1.12.2023)

Esimerkki 42 kritisoi median vallankäyttöä ja omahyväisyyttä: keskeinen viesti on, että media tuomitsee auliisti ja uskoo sokeasti omaan erehtymättömyyteensä. Affektisilla ja evaluoivilla ilmauksilla kirjoittaja tekee näkyväksi torjuvan suhtautumisensa toimittajien rooliin julkisten

anteeksipyyntöjen tuomarina. Julkisessa keskustelussa toimittajat eivät suinkaan jää anteeksipyyntöjen neutraaleiksi raportoijiksi, vaan erityisesti iltapäivälehtien kolumnistit ovat *tarjoutuneet tuomareiksi*. Refleksiiviverbi *tarjoutua* kuvaa toiminnan kohdistumista subjektiin itseensä: kolumnistit ovat olleet halukkaita ottamaan itselleen roolin *tuomareina* eli toiminnan arvioijina ja rangaistusten langettajina. Kirjoittaja kohdistaa kritiikkinsä median moraalille diskurssille tyypilliseen arvostelevaan katseeseen. Näkökulmakirjoittajat tukeutuvat *erehtymättä omiin mielipiteisiinsä* eli argumentoivat ja jakavat tuomioita subjektiivisin perustein samaan aikaan kun pitävät näkemyksiään *erehtymättöminä* eli virheettöminä, mihin sisältyy ilmeinen ristiriita. Näin tehdessään he käyttävät yhteiskunnan *korkeinta moraalista valtaa*. Median edustajat asettuvat siis valtapaatioon, jossa ylittävät sekä maallisen että hengellisen tuomiovallan – suorastaan jumalalliseen asemaan. Tämä asemoituminen saa tekstin kontekstissa ironisen sävyn ja antaa ymmärtää, että asetelmassa on kyse ennen kaikkea toimittajien liioittelusta uskosta omaan valtaansa ja arviointikykyynsä.

Myös toisessa Ylen näkökulmakirjoituksessa (esimerkki 43) reflektiodiskurssin kritiikki kohdistuu median edustajiin ja moraalille diskurssille tyypilliseen taipumukseen arvioida anteeksipyyntöjen ”*aitoutta*” ja *vakuumavuutta* soveltamatta samoja arviointikriteereitä omaan toimintaansa. Taustalla on kohu, jossa Journalistiliiton puheenjohtajaa Maria Petterssonia epäiltiin tutkijoiden tutkimusten plagioinnista tietokirjassaan ja Petterssonin ja liiton reagointia pidettiin hitaana ja vastahankaisena. Adjektiivi *hanakka* kuvaa halukkuutta ja suorastaan kärkkäyttä (KS s.v. *hanakka*): toimittajat ovat innokkaita tarjoamaan moraalisia arvioita muiden tahojen toiminnasta. Sitaattimerkit *aitouden* ympärillä kielivät kirjoittajan ironisoivasta asenteesta (ks. VISK § 1460) ja vihjaavat lukijalle, ettei kirjoittaja suhtaudu aitouden arviointiin täysin vakavasti vaan näkee ongelmallisuutta myös siinä. Vielä suurempi ongelma kuitenkin on, että *ilmeisesti samoja kriteerejä ei sovelleta oman alan edustajiin*. Modaalinen adverb *ilmeisesti* ilmaisee epäsuoraa evidentiaalisuutta ja sitä, että väite perustuu toimittajan omaan päättelyyn. Se saa kuitenkin myös affektisen, kontrastoivan sävyn: muita tuomitaan herkästi, mutta *ilmeisesti* samat säännöt eivät pädekään median sisäiseen toimintaan. Toimittajien moraaliossa arvioinnissa piilee siis kaksoisstandardi: anteeksipyyntö on tehtävä virheettömästi oikein – paitsi jos anteeksipyöntäjä onkin median oma edustaja.

Arvioidessaan moraalista anteeksipyyntödiskurssia reflektiodiskurssissa toistuu häpeään kytkeytyvä, liioitteleva kieli, jonka kautta tuodaan esiin median oma rooli vallankäyttäjänä.

Teksteissä kritisoidaan median ja julkisuuden tapaa nöyryyttää väärintekijää moraalisuuden varjolla: *moraalisuus* nähdään pikemminkin *moralisointina*.

(44) Usein tyydytäänkin kokemaan voitonriemuista ja omahyväistä **lällättelyn** nautintoa. **Rynnätään yksissä tuumin** (vailla tuumaamisen häivääkään) **juntaamaan häpeäpaaluun** yksi yksittäinen ihminen, **teidän puolestanne tyrmistely**, skrollataan eteenpäin. **Moraalisesta pohdiskelusta** tulee halpaa **moralisointia**. (Yle 21.12.2023)

(45) **Häpeäpaalut**, huorapallit ja mitä niitä nyt oli, olivat käytössä keskiajalta pitkälle uuteen aikaan saakka. – – **Samalla lailla** nykyään on tullut **muodiksi** se, että **anteeksipyyntö vaaditaan** – tosin enemmän ja vähemmän sattumanvaraisesti – ja kun väärintekijä pyytää anteeksi, **jatketaan elämää**. Paitsi siinä tapauksessa, että anteeksipyyntö ei tunnu tulevan sydäimestä, tai se on jotenkin muuten tehty väärin, väärällä tavalla tai liian myöhään... **vaatijoiden** mielestä. (Yle 25.4.2024)

Esimerkeissä 44 ja 45 kuvataan värikkäästi, liioitellusti ja metaforia hyödyntäen väärin toimineen tahon osakseen saamaa julkista tuomiota ja rangaistusta. Kummassakin rankaisevaan osapuoleen viitataan passiivimuodolla, joka häivyttää subjektiargumentin taka-alalle. Passiivin voi kuitenkin tulkita viittaavaan suurempaan ihmisryhmään ja kaikkiin niihin tahoihin, jotka seuraavat ja vaativat anteeksipyyntöä: kvanttoriadverbi *usein* viittaa reaktion toistuvuuteen ja adverbiaalinen kiteytynyt lauseke *yksissä tuumin* kielii reagoijien yhtenäisyydestä ja jaetusta päämäärästä. Esimerkin lopussa tarkennetaan, että anteeksipyynnön jälkeen tilanne on ohi – paitsi jos anteeksipyyntö on tehty väärin *vaatijoiden* mielestä. Anteeksipyytäjää on siis vastassaan vaativa joukko, joille rankaisu ja häpäisy tuovat *lällättelyn nautintoa* eli lapselista, kiusanhenkistä mielihyvää. Tunteeseen sisältyy *voitonriemua* ja *omahyväisyyttä* eli ylemmyyttä kuvaavia tuntemuksia, jotka ilmentävät, että väärintekijän arviointia ei tehdä yhdenvertaiselta viivalta vaan korkeammasta valtapositiosta käsin.

Tähän arviointiin sekoittuu myös ilmeinen pyrkimys väärintekijän nöyryyttämiseen. Esimerkissä 44 tuomitsijat suorastaan *ryntäävät* eli syöksyvät innolla *juntaamaan* tekijän *häpeäpaaluun*, ja esimerkissä 45 kirjoittaja vertaa anteeksipyyntöä niin ikään häpeäpaaluun tai *huorapalliin*. Häpeäpaalu viittaa vanhaan häpeärangaistukseen välineeseen, johon rangaistava kiinnitettiin ja asetettiin kaikkien nähtäväksi esimerkiksi kirkonmenojen yhteydessä. Rangaistus oli luonteeltaan ennen kaikkea sosiaalinen: koko yhteisö näki, kuka oli toiminut väärin. Kuvaannollisessa merkityksessä häpeäpaaluun sitominen tarkoittaaakin 'saattamista julkisen häpeän alaiseksi' (KS s.v. *häpeäpaalu*). Kirjoittajat näkevät samankaltaisen vaikutuksen

myös anteeksipyynnön vaatimuksissa, jotka ovat *tulleet muotiin* (esimerkki 45). Tulosijainen olotilanilmaus ilmaisee, että tässäkin julkisten anteeksipyyntöjen kovaääniset vaatimukset ja tuomitseminen tunnistetaan laajemmaksi nyky-yhteiskunnan ilmiöksi. Reflektiodiskurssi siis esittää, että moraalista diskurssia edustavissa teksteissä julkisen häpeän alaiseksi saattaminen on olennainen osa anteeksipyynnön vaatimuksia.

Tilanteen kohtuutonta asetelmaa korostaa se, että väärintekijästä puhutaan toistolla korostaen *yhtenä yksittäisenä ihmisenä*, kun taas passiivin avulla ilmaistu vaatijoiden ryhmä näyttäytyy laajana, tarkemmin määrittelemättömänä joukkona. Asetelma vertautuu klassiseen Daavid ja Goljat -asetelmaan, mutta tällä kertaa vastakkain ovat yksi inhimillinen väärintekijä ja suuri julkisen yleisön ja median mahti. Häpeärangaistus saa muitakin uskonnollisia sävyjä, kun kirjoittaja viittaa väärintekijään sanoin *teidän puolestanne tyrmistely*. Adposition tyyppiseen ilmaukseen kytketty TU-partisiippi on muodostettu epätavanomaisesta verbistä. *Sinun puolestasi annettu* -tyyppinen rakenne, joka on tässä monikossa, on intertekstuaalinen uskonnollinen viittaus Raamatun ensimmäiseen kirjeeseen korinttilaisille ja Jeesuksen sanoihin: ”Tämä on minun ruumiini, joka annetaan teidän puolestanne.” Raamatussa Jeesus uhraa ruumiinsa ihmiskunnan puolesta, kun taas nykyajan anteeksipyynnössä anteeksipyytjä uhraa itsensä yleisön *tyrmisteltäväksi*. Verbi *tyrmistyä* merkitsee ’hämmästyminen, järkyttymistä, pöyristymistä epämiellyttävästä asiasta’ (KS s.v. *tyrmistyä*), ja sen frekventatiivinen johdos saa jatkuvaisluonteisen sävyn. Anteeksipyytjä joutuu siis nöyrytymään yleisön jatkuvan pöyristymisenhalun tyydyttämiseksi – ja ilmeisen turhaan, sillä seuraavassa hetkessä *skrollataan eteenpäin* eli selataan näkymää ja etsitään netistä jo seuraavaa viihdykettä. Esimerkissä 45 anteeksipyynnön jälkeen puolestaan *jatketaan elämää* eli näyttävistä vaatimuksista huolimatta itse anteeksipyyntöteolla ei lopulta näytä olevan vaatijoille suurempaa merkitystä – paitsi jos anteeksipyyntö esitetään *väärin, liian myöhään* tai se ei *tunnu tulevan sydämestä*. Vaatijoille tärkeämpää näyttää olevan anteeksipyynnön muoto kuin seuraukset. Kirjoittajan mukaan moraalista pohdiskelusta tuleekin *halpaa moralisointia* eli halpamaista tai raukkamaista muille saarnavaa tai muita nuhtelevaa käytöstä (KS s.v. *moralisoida*): oikean ja väärän kriittisen tarkastelun sijaan keskitytään esittämään omat moraaliset linjat ohjenuorana myös muille.

Tällaisena moraalinen diskurssi näyttäytyy reflektiodiskurssin linssien läpi myös laajemmin. Reflektiodiskurssi – kuten myös performanssidiskurssi – vaikuttaakin mieltävän anteeksipyytäjän nöyryyttämisen olevan keskeinen osa moraalista diskurssia. Tässä valossa moraalinen diskurssi vertautuu myös Kampfin ja Löwenheimin (2012) esittelemään *nöyryyttämisen*

rituaaliin, jossa loukattu osapuoli painostaa loukkaajaa nöyrytymään ja tilanne on mahdollista päättää vain häpäisemisen kautta. Tällöin anteeksipyyntöä ei esitetä vapaaehtoisesti, eikä sen esittäjä välttämättä tunnista edes tehneensä väärin. Näissä tilanteissa anteeksipyyttäjä voi olla taipuvainen esittämään *muka-anteeksipyyntön* ja tulevaa luottamusta voi olla vaikea rakentaa. *Moralisoinnilla* aikaansaatu anteeksipyyntö ei siis täytä tehtävänsä todellisen muutoksen aikaansaajana.

Reflektiodiskurssi katsoo moraalisen diskurssin ilmentävän median vallankäytön varjopuolia ja lietsovan väärin toimineen tahon nöyryyttämistä. Oman osansa mediakriitikistä saa kuitenkin myös performanssidiskurssi. Reflektiodiskurssi näkee, että julkisilla anteeksipyyntöillä on itseisarvoa ja potentiaalista muutosvoimaa, joten ne ovat paljon muutakin kuin tyhjä rituaali tai keino tukahduttaa negatiivista keskustelua. Reflektiodiskurssia edustavat tekstit kritisoivatkin performanssidiskurssia erityisesti sen tavasta esittää julkiset anteeksipyyntöt ainoastaan nöyryyttämisen välineinä, *mielensäpahoittajien* vallankäyttönä tai sananvapauden esteinä.

(46) Jos vähemmistöryhmä itse antaa asiasta kritiikkiä, **heidät voi leimata mielensäpahoittajiksi tai yrittää hiljentää muutoin**. Jos vähemmistöryhmä ei hiljene, heidän voi sanoa loukkaavan suomalaisen valkoisen valtaväestön **sananvapautta**. (HS 29.11.2019)

(47) Luonnollisesti Petelius-gate nosti esiin myös **iänikuisen itkun ”poliittisesta korrektiudesta”**, jonka vuoksi **”mitään ei saa enää sanoa”** eikä huumorissa saa enää satirisoida mitään. (HS 23.11.2019)

(48) Symbolit ovat tärkeitä. – – **Anteeksipyyntöstä nimittäin ei seuraa ’mielensäpahoittajien totalitarismi’, vaan mahdollisuus parempaan dialogiin tulevaisuudessa**. (HS 30.3.2021)

Esimerkissä 46 kirjoittaja toteaa, että vähemmistöryhmän kritisoidessa loukkaavaksi koettua toimintaa heidät voi *leimata mielensäpahoittajiksi tai yrittää hiljentää muutoin*. Verbi *leimata* on affektinen ja negatiivissävytteinen ja viittaa kohteen halveksivaan tai tuomitsevaan nimitämiseen: performanssidiskurssille yleisen *mielensäpahoittaja*-nimityksen käyttö näyttyy siis kyseenalaisena jo itsessään. *Muutoin*-konnektiivilla kirjoittaja rinnastaa sen myös *hiljentämisyrittäykseen*. Jos tämä ei vielä riitä, vähemmistöryhmää voi syyttää valtaväestön

sananvapauden loukkaamisesta. Tässä kirjoittaja asettuu eksplisiittisesti vastakkaiseen dialogiin performanssidiskurssin edustaman *mielensäpahoitusretoriikan* kanssa.

Performanssidiskurssin keskeinen argumentti on, että vähemmistö voi käyttää valtaa ja yrittää hiljentää valtaväestön syyttämällä sitä loukkaavasta käytöksestä ja vaatimalla nöyryyttävää anteeksipyyntöä. Samalla vähemmistö rajoittaa myös enemmistön sananvapautta. Esimerkki 46 kehystää saman tilanteen täysin vastakkaisesta kulmasta: kun vähemmistöryhmä antaa aiheellista kritiikkiä, valtaväestö käyttää valta-asemaansa leimaamalla heidät *mielensäpahoittajiksi* tai syyttämällä heitä sananvapauden rajoituksista. Näin hiljentämisen kohteeksi jääkin vähemmistö, eikä hiljentämisen väline ole *mielensäpahoittaminen* tai anteeksipyyntövaatimukset vaan vähemmistöjen syyttäminen näistä. Performanssidiskurssin kieli ja kehystykset näyttävät siis valtaväestön haitallisena yrityksenä tukahduttaa vähemmistöjen keskuudessa heräävä yhteiskunnallinen kritiikki.

Myös esimerkissä 47 taustalla on sama ajatuskulku. Reflektiodiskurssi katsoo, että todellinen vallankäyttäjä on vähemmistöjen aiheellisen kritiikin kiistävä valtaväestö, jolla on käytössään kaikki näkyvyys valtakunnallisesta mediasta lähtien. Tällöin väite liiallisesta poliittisesta korrektiudesta tai siitä, *ettei mitään saa sanoa*, näyttää naurunalaisena. Vähättelevä, kyseenalaistava asenne näkyy kirjoittajan affektisessa, idiomaattisessa sananvalinnassa *iänikuinen itku*. Siinä retorisenä keinona on sanojen allitteraatiota hyödyntävä toisto (VISK § 1736) ja esiin nousee *iänikuinen*-adjektiivin merkitys 'kyllästyttävästi jatkuvana, alituisena, ikävystyttävänä' (KS s.v. *iänikuinen*). Performanssidiskurssin mielensäpahoitusretoriikka on siis turhaa ja kohtuutonta, mutta myös rasittavuuteen asti toistuvaa kielenkäyttöä. Esimerkissä 48 kirjoittaja nostaakin esiin, että esitetyistä uhkakuvista huolimatta anteeksipyyntö ei seuraa *mielensäpahoittajien totalitarismia*, jollaisesta performanssidiskurssi varoittaa. *Totalitarismi* merkitsee poliittista järjestelmää, jossa valtion valta ulottuu kaikille yhteiskunnan aloille. Tässä sen voi tulkita tarkoittavan performanssidiskurssin esittämää dystooppista tilannetta, jossa *mielensäpahoittajat* ovat saaneet aikaan ilmapiirin, jossa *mitään ei saa sanoa*, kaikesta loukkaannutaan ja yhteiskunnallinen keskustelu ja sananvapaus on tukahdutettu (vrt. alaluku 4.3.3). Reflektiodiskurssi näkee julkisen anteeksipyyntö roolin ja mahdollisuudet aivan toisin: anteeksipyyntö ei rajoita sananvapautta vaan päinvastoin tarjoaa mahdollisuuden *parempaan dialogiin tulevaisuudessa*.

Pelkkä anteeksipyynnön ilmaisu ei kuitenkaan synnytä toivottuja tekoja automaattisesti vaan vaatii aktiivisia jatkotoimia myös anteeksipyytäjältä.

(49) Toisaalta Purra äityi vielä maanantaina puolustamaan vanhoja verkkotekstejään sanomalla niiden olleen **“vain vihaista tekstiä”**. Poliitikkojen, **jos joidenkin** pitäisi ymmärtää, että **tekstit ovat sanoja ja sanat ovat valtaa ja tekoja**.
Nyt keskeistä onkin, **onko Purran anteeksipyyntö myös teko**. (Yle 11.7.2023)

Esimerkissä 49 käsitellään kahdenlaisia puheakteja. Kohun taustalla ovat valtiovarainministeri Riikka Purran julkisuudessa esiin tulleet rassistiset verkkokirjoitukset vuosien takaa. Purra oli puolustanut tekstejään sanomalla niiden olevan *vain vihaista tekstiä*, mutta päätynyt lopulta pyytämään kirjoituksia anteeksi. Kirjoittaja kyseenalaistaa puolustuksen: hänen mukaansa poliitikkojen *jos joidenkin* pitäisi ymmärtää, että *tekstit ovat sanoja ja sanat ovat valtaa ja tekoja*. Genetiivisubjekti *poliitikkojen* yhteydessä käytetty kiinteä appositiorakenne *jos jokin* painottaa, että poliitikkojen aivan erityisesti pitäisi ymmärtää sanojen performatiivinen luonne – tapahtuvathan koko poliittinen keskustelu ja päätöksenteko pitkälti kielellisten puheaktien kautta. Reflektiodiskurssi palaa siis myös diskurssintutkimuksen ja systeemifunktionaalisen kielikäsitelmän lähtöoletuksiin ja anteeksipyynnön perustavanlaatuisen merkitykseen maailmaa rakentavana tekona. Niiden valossa Purran väite siitä, että vanhat tekstit ovat olleet ”vain tekstiä”, näyttyy erikoisena: reflektiodiskurssi ei jaa performanssidiskurssin näkemystä siitä, että anteeksipyyntö tai muu kielellinen ilmaus olisi pelkkä esitys vailla sisältöä. Toisaalta kirjoittaja ei näe, että anteeksipyynnön lausuminen itsessään täyttäisi vielä kaikkia anteeksipyyntöön liitettäviä tehtäviä. Epäsuoralla kysymyslauseella hän jättää tilanteen arvioinnin avoimeksi: *keskeistä on, onko anteeksipyyntö myös teko*. Vasta anteeksipyynnön jälkeinen toiminta paljastaa siis sen todellisen luonteen. Tämä vertautuu tapaan arvioida esimerkiksi anteeksipyyntöjen *aitoutta* ja performatiivin onnistuneisuuden ehtoja sen perusteella, muuttuuko käytös jatkossa vai oliko anteeksipyyntö vain *huulten heiluttelua* (vrt. esimerkki 36). Reflektiodiskurssissa katse onkin tiukemmin tulevassa kuin mennessä: olennaista ei ole se, mitä on tapahtunut tai miten anteeksipyyntö on tehty vaan se, toimiiko anteeksipyyntö käännekohtana ja johtaako se muutokseen.

4.4.2 Direktiivit ja anteeksipyyntökeskustelun uusi suunta

Median näkökulmateksteissä otetaan toistuvasti kantaa julkisten anteeksipyyntöjen ja niiden esittäjien sosiaaliseen hyväksyttävyyteen ja sopivuuteen. Martinin & Whiten (2005: 178–181)

mukaan inhimillisen toiminnan moraalista hyväksyntää koskeissa arvioissa ja mediakirjoitusten kommentoivassa äänessä esiintyy tyypillisesti myös modaalisuutta ilmaisevia direktiivejä, joilla pyritään saamaan vastaanottajassa aikaan toimintaa ja kielellisiä tai ei-kielellisiä reaktioita. Tällöin ne käyttävät myös diskursiivista valtaa ja asettavat rooleja. Omassa aineistossani direktiivejä esiintyy erityisesti reflektiodiskurssissa, jossa ne ottavat kantaa anteeksipyyntöjen tarpeeseen ja haastavat lukijan tarkastelemaan vallitsevaa anteeksipyyntökeskustelua kriittisesti. Tässä alaluvussa perehdyn tarkemmin direktiivien kielellisiin piirteisiin ja julkiseen anteeksipyyntöön kytkeytyviin merkityksiin aineistossani.

Direktiivi tarkoittaa ohjailevaa lausumaa, jolla käsketään, kehoitetaan, pyydetään tai neuvotaan puhuteltavaa toimimaan tietyllä tavalla (VISK § 1645). Sen prototyypinen ilmaisutapa on imperatiivi- eli käskylause. Media-aineistossa suoranaiset käskyt ja komennot ovat harvinaisia, mutta käytössä on paljon muita ilmaisukeinoja, joilla lukijaa johdatellaan ja ohjataan haluttuun suuntaan (Martin & White 2005: 178; direktiivien moninaisuudesta ja kontekstuaalisuudesta tarkemmin ks. Honkanen 2012). Myös kysymyslauseita, indikatiivisia väitelauseita ja konditionaalien preesensillä alkavia väitelauseita käytetään vetoamuksina, pyyntöinä, ehdotuksina ja kehotuksina. Direktiivisyyttä voidaan ilmaista myös deonttista modaalisuutta merkitsevillä rakenteilla, kun ne kohdistuvat vastaanottajan toimintaan. (VISK § 1659, § 1662, § 1663, § 1668.) Reflektiodiskurssia edustava aineistoni sisältää konditionaalia ja nessessiivirakennetta hyödyntäviä direktiivejä, joilla puhutellaan ja ohjataan lukijoita kohti toivottua toimintaa. Esiin nousevat erityisesti inhimilliset, konsensusta ja dialogia hakevat äänenpainot: direktiivit suostuttelevat lukijaa haastamaan ennakkoluulojaan ja laajentamaan käsityksiään julkisista anteeksipyyntöistä.

Esimerkissä 50 Helsingin Sanomien kolumnisti kirjoittaa julkisesta anteeksipyyntöstä, jonka kansanedustaja, näyttelijä Pirkka-Pekka Petelius on esittänyt saamelaisille menneiden vuosien rassististen sketsiensä vuoksi. Kirjoittaja kuvailee vähemmistöihin kohdistunutta syrjintää laajemminkin ja puolustaa anteeksipyyntöä, joka on saanut osakseen runsaasti julkista kritiikkiä ja ivaa, kuten performanssidiskurssin yhteydessä esitellyt esimerkit osoittavat.

(50) Anteeksipyyntöt ovat tärkeitä etenkin niille, joita on vähätelty tai jopa sorrettu – ja **meidän valtaväestön on se vain kestettävä, vaikkamme asiaa ihan käsittäisi-kään.** – – **Virallinen Suomi voisi aloittaa anteeksipyyntöllä** vaikkapa pakkosuomalaisistamisesta, pakkokäännyttämisestä, vaientamisesta, maiden hyödyntämisestä, saamelaislasten kohtelusta asuntoloissa tai suoranaisestä rasismista. (HS 30.3.2021)

Nesessiivinen verbiliitto (*olla*-verbi + *-tAvA*) on direktiivisessä käytössä erityisesti sisältäessään monikon ensimmäisen persoonan tai yksikön tai monikon toisen persoonan pronominin (VISK § 1670). Kirjoittaessaan, että *meidän valtaväestön on vain kestettävä* anteeksipyyntöjen tärkeys, kirjoittaja antaa toimintaohjeen oletetulle lukijakunnalle eli *valtaväestölle*, joka kutsutaan *me*-pronominin kautta osaksi samaa sisäryhmää kuin kirjoittaja (ks. Pälli 2003: 101–102). Valtaväestö viittaa enemmistöön ja asettuu vastinpariksi vähemmistöille eli niille, joita on *vähätelty* tai jopa *sorretty* eli jotka ovat joutuneet vallankäytön kohteiksi. Tekstissä rakentuu siis kaksi ryhmää: sisäryhmä ”me valtaväestö” sekä ulkoryhmä ”ne vähemmistöt”. Kirjoittaja suuntaa sanansa näistä ensimmäiselle ja implikoi tiedostavansa, että vähemmistöihin kohdistuva anteeksipyyntö herättää kohderyhmässä myös vastustusta. Kuvatessaan, että anteeksipyyntöjen tärkeys on *vain kestettävä*, kirjoittaja paljastaa negatiivisen lähtöoletuksensa. Sietokykyä ilmaiseva modaaliverbi *kestää* vertautuu mielen ja kehon rajoituksiin ja merkitsee epäsuotuisten olosuhteiden sietämistä (Flint 1979: 152–153). Kirjoittaja siis olettaa, että anteeksipyyntö saa valtaväestön keskuudessa negatiivisia merkityksiä. Tälle hän tarjoaa myös potentiaalisen selityksen. Adverbiaalikonjunktioilla *vaikka* alkava sivulause ilmaisee odotuksenvastaisuutta (VISK § 1140) ja esittää, että anteeksipyyntöjä on siedettävä siitä huolimatta, että kohderyhmä ei *käsittäisi* niitä. Mentaaliverbillä kirjoittaja ilmaisee pitävänsä mahdollisena, että syy anteeksipyyntöjen aiheuttamalle vastareaktiolle on tietämättömyys tai ymmärtämättömyys. Direktiivillä tavoitellaan siis asennemuutosta valtaväestössä, joka suhtautuu anteeksipyyntöihin negatiivisesti siitä huolimatta tai sen vuoksi, että ei ymmärrä niiden merkitystä anteeksipyyntökohteille.

Esimerkki 50 sisältää myös toisen direktiivin, joka esitetään konditionaalien preesensillä alkavana vetoamuksena: virallinen Suomi *voisi aloittaa anteeksipyyntöllä* useammastakin saamelaisiin kohdistuneesta teosta. Verbi *voida* on merkitykseltään spesifioimaton modaalisuuden lajin suhteen: sillä voidaan viitata niin dynaamiseen, deonttiseen kuin episteemiseenkin mahdollisuuteen (VISK § 1566). Ohjaavan, direktiivisen tulkinnan rinnalla lausumalla voidaan tarkoittaa siis myös valtion kykenemistä tai ulkoisten edellytysten suomaa mahdollisuutta anteeksipyyntöön. Adessiivimuoto *anteeksipyyntöllä* osoittaa, että anteeksipyyntö nähdään tapana tai keinona eli sillä on myös välineellinen merkitys. Siinä missä performanssidiskurssi näkee anteeksipyyntökohteeksi keskustelun päättämisen, tässä tapauksessa anteeksipyyntö on kuitenkin pikemminkin tapa *aloittaa* se. Näin direktiivi näyttäytyy myös yhteiskunnallisena avauksena, jonka kohteena ei ole niinkään yksittäinen lukija kuin valtio. Puhuessaan

virallisesta Suomesta kirjoittaja vetoaa julkisiin tahoihin, kuten poliitikkoihin, muihin päättäjiin ja virkamiehiin, ja ehdottaa korkeamman tahon anteeksipyyntöä. Ehdotus on siinä mielessä merkittävä, että Suomessa valtiolliset anteeksipyyntöt ovat olleet harvinaisia ja niitä on esitetty vain muutamissa tilanteissa⁴. Direktiivillä pyritään siis ohjaamaan julkisen anteeksipyyntöjen käytäntöä uuteen suuntaan.

Konditionaalien preesensia käytetään direktiivinä myös muualla aineistossani. Esimerkissä 50 konditionaali esiintyy yksikön kolmannessa persoonassa, mutta yleisemmin direktiivistä konditionaalia käytetään monikon ensimmäisessä persoonassa, jolloin kirjoittaja puhuttelee lukijoita *meinä* ja asettaa heidät samaan sisäryhmään kanssaan. Tällöin direktiivit saavat usein huomaanin sävyn: kirjoittaja vetoaa *suhteellisuudentajun* ja *säälin* tapaisiin inhimillisiin, sosiaaliin tunteisiin ja kyseenalaistaa julkisen keskusteluilmapiirin taipumuksen häpäistä väärintekijä tarpeettoman voimakkain keinoin.

(51) Vaikka sikailua ei tarvitse hyväksyä, niin silti **voisi toivoa suhteellisuudentajua** tai edes pientä säälin tapaista, ja sen muistamista, että harva tässä on täydellinen. Ainakaan **meidän ei tarvitsisi potkia jo maassa makaavaa**, etenkin rautavahvisteisin kengin. **Pieni sordiino pöyristymisissä ja kostonhimossa tekisi hyvää** meille kaikille. Erityisen hyvää **se tekisi** koko yhteiskunnan ilmapiirille. (Yle 25.4.2024)

Esimerkki 51 sisältää useampia konditionaalimuotoisia direktiivejä, joista jokainen vetoaa lukijan empatiakykyyn ja kannustaa myötätuntoon anteeksipyytäjää kohtaan. Direktiiveistä ensimmäisessä kirjoittaja esittää, että vaikka *sikailua* ei tarvitse hyväksyä, *voisi toivoa suhteellisuudentajua* tai *edes pientä säälin tapaista*. Adverbiaalikonjunktioilla *vaikka* alkava sivulause ilmaisee odotuksenvastaisuutta (VISK § 1140) ja antaa ymmärtää, että suhteellisuudentaju tai sääli väärintekijää kohtaan voidaan tulkita myös *sikailun* eli huomattavan huonon käytöksen hyväksymiseksi. Tämän käsityksen kirjoittaja kuitenkin haluaa kiistää: moraalisisista rajoista on mahdollista pitää kiinni myös muistaen toisen osapuolen inhimillisyyden, sillä *harva tässä on täydellinen*. Deiktinen *tässä* sitoo ilmauksen esittämiskontekstiinsa ja implikoi, että puhuja tarkoittaa itseään ja omaa viiteryhmäänsä (VISK § 1317). Virheitä eivät siis tee vain

⁴ Vuonna 2000 pääministeri Paavo Lipponen pyysi Suomen juutalaisyhteisöltä anteeksi kahdeksan juutalaisen luovuttamista Saksaan vuonna 1942. Vuonna 2016 perhe- ja peruspalveluministeri Juha Rehula puolestaan esitti valtiollisen anteeksipyyntöä niille, joita oli kohdeltu kaltoin lasten sijaishuollossa. (HS 5.12.2025.) Loppuvuodesta 2025 pääministeri Petteri Orpo ehdotti valtiollista anteeksipyyntöä saamelaisille ja pyysi Aasiassa anteeksi perussuomalaisten rasistisia kuvia (mt.; HS 17.12.2025).

anteeksipyytäjät vaan kaikki ihmiset, myös kirjoittaja ja lukija. Siksi tekstin vastaanottajankin tulisi muistaa armollisuus muita ihmisiä kohtaan.

Toisen direktiivin mukaan *meidän ei tarvitsisi potkia maassa jo makaavaa*. Kuvallinen ja temporaalista partikkelia *jo* hyödyntävä ilmaus *maassa jo makaavasta* väärintekijästä luo mielikuvan jo aiemmin koetusta kärsimyksestä ja puolustuskyvyttömyydestä: rangaistua ei tarvitsisi rangaista enää uudestaan. Kielikuva *rautavahvisteisilla kengillä* potkimisesta vahvistaa vielä entisestään mielikuvaa rankaisun kohtuuttomuudesta suhteessa tekoon. Tässä kirjoittaja ilmentää reflektiodiskurssin kriittistä suhtautumistaan moraalisisessa diskurssissa näkemäänsä nöyryytyksen taipumusta kohtaan. Samassa hengessä kirjoittaja vetoaa, että *pieni sordiino pöyristymisissä ja kostonhimossa* tekisi hyvää meille kaikille – ja erityisesti yhteiskunnan ilmapiirille. Soittimen ääntä vaientavan *sordiinon* metaforalla kirjoittaja toivoo siis ihmisten ja yhteiskunnan hillitsevän ja vähentävän *pöyristymistä* ja *kostonhimoa*, joista kumpikin on negatiivissävytteinen, moraaliseen oikeudentuntoon kytkeytyvä tunne. Reflektiodiskurssi pyrkiikin ulottamaan anteeksipyyntöihin ja niihin kytkeytyviin moraalisiin kysymyksiin liittyvän keskustelun myös laajemmalle yhteiskunnalliselle tasolle.

(52) Kuohuttavien tapausten myötä **voisimme pysähtyä pohtimaan yhteiskunnan moraalialia** eli erilaisia sääntöjä, joiden vuoksi yhteiselämä muiden ihmisten kanssa on edes ajoittain siedettävää. **Me voisimme ravistella tekopyhyttä.**

– –Yhden tapauksen riepotteleminen herättää skeptisyyttä. Se tuntuu älyllisesti epärehelliseltä, jos samaan aikaan ei analysoida, mitkä laajemmat ilmiöt kulttuurissamme tekevät mahdolliseksi tai jopa palkitsevat moraalittomia ja moraalisesti ristiriitaisia tekoja. Olemmeko sekoittaneet keskenään vastuun peräämisen ja anteeksipyynnön tiväämisen? **Retrospektiivisen ruoskinnan sijaan voisimme seurata tekoja: mikä muuttuu jatkossa?** (Yle 21.12.2023)

Monien muiden kirjoittajien tapaan myös Ylen toimittaja käyttää *voida*-verbin konditionaalien preesensia direktiivinä toivoessaan julkista keskustelua yhteiskunnan moraalista ja anteeksipyyntöjen merkityksestä. Monikon ensimmäisen persoonan käyttö kutsuu lukijan asettumaan kirjoittajan puolelle vetoamuksissa, jotka koskevat koko yhteiskuntaa. Esimerkissä 52 *kuohuttavat tapaukset* eli julkisiin anteeksipyyntöihin kytkeytyvät tilanteet toimivat jälleen lähtölaukauksena yhteiskunnalliselle pohdinnalle: niiden *myötä* voisimme *pysähtyä pohtimaan yhteiskunnan moraalialia*. Moraalia kirjoittaja kuvaa ”säännöiksi, joiden vuoksi yhteiselämä muiden kanssa on *edes ajoittain siedettävää*”. Negatiivislähtöinen määritelmä saa affektisen,

liioittelevan sävyn: asteikon alkupäätä koskeva fokuspartikkeli *edes*, vain joihinkin kertoihin viittaava adverbili *ajoittain* ja adjektiivi *siedettävä* 'sietokyvyn rajoissa oleva; mukiinmenevä, laatuunkäypä' (KS s.v. *siedettävä*) rakentavat yhdessä ruohonjuuritason kuvaa moraalisisista säännöistä vähimmäisedellytyksenä inhimilliselle kanssakäymiselle. Moraalisia arvoja ei nosteta jalustalle vaan ne näyttävät arkisena realiteettina. Tässä reflektiodiskurssin voi nähdä jälleen vastaavan moraalisen diskurssin ylemmydentuntoiseen katseeseen väärintekijöitä kohtaan. Kirjoittaja ehdottaakin, että me *voisimme ravistella tekopyhyyttä*. Vilpillisyyteen ja konservatiiviseen moralisointiin viittaava substantiivi *tehopyyhyys* näyttää moraali-puheen ääripäänä, jota tulisi *ravistella* eli haastaa ja herätellä tarkastelemaan uudelleen. Tähän keskustelu julkisista anteeksipyyntöistä voi toimia lähtölaukauksena.

Kirjoitus jatkaa myös reflektiodiskurssille ominaista linjaa, jossa direktiivi ohjaa lukijaa suuntaamaan katseensa yksittäisen anteeksipyyntö arvioinnista kohti laajemman yhteiskunnallisen ilmiön tarkastelua. Kirjoittaja rakentaa näiden vaihtoehtojen välille vertailevan, arvottavan asetelman, jossa ilmiötason tarkastelu esitellään lukijalle moraalisesti perusteltavampana vaihtoehtona. Aluksi kirjoittaja ilmaisee torjuvan suhtautumisensa yksittäisen anteeksipyyntötapauksen tarkasteluun puhumalla siitä *riepotteluna*. Frekventatiivinen verbijohdos viittaa kovakouraiseen, toistuvaisluonteiseen käsittelyyn, ja kirjoittaja kuvaa yksittäiseen tapaukseen keskittymistä *älyllisesti epärehelliseksi* – siis typeräksi – ellei moraalittomien tekojen taustalla olevia ilmiöitä analysoida samalla laajemmin.

Samalla tavoin vastakkain asettuvat anteeksipyyntö *tivaaminen* ja vastuun *perääminen*, joista ensimmäinen rinnastuu yksittäistapauksen pinnalliseen käsittelyyn ja jälkimmäinen laajempaan yhteiskunnalliseen tarkasteluun. Konditionaalimuotoinen, monikon ensimmäisessä persoonassa ilmaistu direktiivi ilmentää samaa kahtiajakoa. Kun kirjoittaja ehdottaa, että *retrospektiivisen ruosinnan sijaan voisimme seurata tekoja*, konnektiivinen partikkeli [*sen*] *sijaan* ilmaisee vaihtoehtojen vastakkaisia suhteita ja toisintaa kahtiajakoa, jossa yksittäisen anteeksipyyntö tarkastelu näyttää *retrospektiivisenä ruoskintana* eli menneisyyteen katsovana ja häpäisemiseen tai rangaistukseen pyrkivänä toimintana. *Ruosinnan* kielikuva rinnastaa anteeksipyyntö vaatimisen nöyryytyksen kulttuuriin ja erityisesti moraalisen diskurssin pyrkimykseen arvioida ja kritisoida anteeksipyyntäjän toimintaa jälkikäteen. Sen vastinpariksi nostetaan toinen, positiivisempi mahdollisuus: huomio voitaisiinkin suunnata *tekoihin* eli siihen, mikä muuttuu jatkossa. Vaikka anteeksipyyntö ei automaattisesti johda muutokseen,

siihen sisältyy aina mahdollisuus reflektoida omaa ja yhteiskunnan toimintaa ja kääntää katse menneestä tulevaan.

Reflektiodiskurssi kytkeytyykin Kampfín & Löwenheimin (2012) anteeksipyyntörituaaleista kolmanteen: *sovituksen* rituaalissa kyse ei ole anteeksipyytäjän nöyryyttämisestä tai pyrkimyksestä puhdistaa yksipuolisesti oma maine. Sen sijaan anteeksipyyntö on vuorovaikutusta, jossa sekä väärin tehnyt että loukattu osapuoli käsittelevät tilannetta ja tekevät töitä palauttaakseen suhteet toisiinsa. Julkisen anteeksipyyntödiskursseissa toimijoita eivät ole pelkääntään anteeksipyytjä ja anteeksipyyntönsä kohde vaan myös media ja suuri yleisö, ja sovituksen käsitettä voi laajentaa koskemaan myös laajempaa yhteiskunnallista keskustelua. Julkinen anteeksipyyntö toteuttaa sovituksen tehtävänsä, kun anteeksipyytjä ottaa opikseen ja muuttaa toimintaansa, loukattu osapuoli pystyy kohtelevaan loukkaajaa inhimillisesti, media reflektoi omaa rooliaan ja rakentaa avointa keskusteluilmapiiriä ja julkinen yhteisö suuntaa katseensa anteeksipyyntöistä yhteiskunnallisten, rakenteellisten ongelmakohtien syihin ja ratkaisuihin. Sanasta tulee teko.

5 Tulokset ja pohdinta

Analyysissäni tunnistin ja erittelin kolme suomalaisen median anteeksipyyntöpuheen diskursseja sekä tarkastelin, millaisin kielellisin keinoin ne rakentavat julkisen anteeksipyyntönsä merkityksiä. Kaikkia kolmea diskurssia yhdistää evaluoiva eli arvioiva kieli, mutta sitä ilmentävät piirteet painottuvat diskurssien välillä eri tavoin. Diskurssit heijastavat myös toisistaan poikkeavia näkemyksiä siitä, mikä on julkisen anteeksipyyntönsä pohjimmainen arvo, tehtävä ja merkitys. *Moraalisessa diskurssissa* julkinen anteeksipyyntö nähdään väärin toimineen tahon moraalisen velvollisuutena ja osoituksena anteeksipyytäjän eettisistä arvoista. Diskurssin kieli on tyypillisesti normatiivista ja arvottavaa, ja velvollisuuden odotuksia rakennetaan eksplisiittisesti ja implisiittisesti muun muassa modaalisuudella ja mittaamista korostavin leksikaalisin valinnoin. Anteeksipyyntönsä onnistumista arvioidaan suhteessa hyvän ja huonon anteeksipyyntönsä kollektiivisina näyttäytyviin parametreihin, jotka koskevat erityisesti anteeksipyyntönsä nopeutta, oma-aloitteisuutta ja aitousia. Samalla media itse ottaa anteeksipyyntökeskustelussa mielellään tuomarin roolin ja implikoi, että oikeus vaatia anteeksipyyntöä kuuluu pikemminkin suurelle yleisölle ja julkisuudelle kuin taholle, johon väärä teko on kohdistunut.

Performanssidiskurssissa anteeksipyyntö nähdään ennen kaikkea välineenä vaikean tai kiusallisen tilanteen käsittelyyn. Anteeksipyyntö ei ole hyve tai oikea teko itsessään vaan pikemminkin kielellinen esitys, jonka arvo määrittyy sen kautta, kuinka hyvin se johtaa anteeksipyytäjän ulos ei-halutusta tilanteesta. Anteeksipyyntö nähdään siis myös suunnitelmallisena strategiana, joka palvelee ensisijaisesti anteeksipyytäjää itseään. Toisaalta se saatetaan esittää myös nöyryyttävänä rituaalina, johon anteeksipyytjä painostetaan. Performanssidiskurssi ei tunnista julkisten anteeksipyyntöjen itseisarvoa vaan pitää niitä jopa esteinä todelliselle muutokselle ja avoimelle keskustelulle, ja mediapuheessa korostuu niin sanottu *mielensäpahoitusretoriikka*, jossa anteeksipyyntöt kehystetään uhkaksi sananvapaudelle. Samalla moraalisen diskurssin pyrkimys vaatia ja arvioida julkisia anteeksipyyntöjä näyttäytyy naurunalaisena.

Reflektiodiskurssissa anteeksipyyntöä ei puolestaan pidetä yksinomaan velvollisuutena tai välineenä vaan dialogina ja käännekohtana, joka tarjoaa mahdollisuuden vaihtaa toiminnan suuntaa, käydä vuoropuhelua ja reflektoida yksilön ja yhteiskunnan tilannetta ja arvomaailmaa. Diskurssille tyypillistä on myös kriittinen katse median omaan anteeksipyyntöpuheeseen ja kahteen muuhun anteeksipyyntödiskurssiin. Kielelle leimallista on moralisoinnin kritiikki ja symbolinen, häpeään kytkeytyvä kuvasto. Samalla diskurssi kyseenalaistaa performanssidiskurssin oletuksen anteeksipyyntöstä tyhjänä rituaalina ja laajentaa keskustelua anteeksipyyntömerkityksistä. Lisäksi reflektiodiskurssia edustavat tekstit sisältävät direktiivejä, jotka puhuttelevat lukijaa tai yhteiskuntaa laajemmin, vetoavat inhimillisiin arvoihin ja ohjaavat kohti rakentavaa yhteiskunnallista muutosta.

Aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa on tunnistettu arvioivaan kieleen ja median anteeksipyyntöpuheeseen kytkeytyviä kielellisiä piirteitä, joita olen hyödyntänyt myös omassa analyysissäni. Suhtautumisen teoriassaan Martin & White (2005) ovat tarkastelleet laajasti sitoutumiseen, asenteeseen ja asteittaisuuteen liittyvää arvioivaa kieltä ja kiinnittäneet huomiota muun muassa velvollisuuden ilmauksiin, modaalisuuteen, intensiteettiä ja tarkkuutta kuvaavaan asteittaisuuteen sekä direktiiveihin. Ancarno (2011: 12–14) on tunnistanut vilpittömyyden, väärin teon tunnustamisen sekä vastuun ottamisen ehtoina, joita media käsittelee ”onnistuneen” anteeksipyyntömerkityksinä, ja Duguidin (2015: 156) mukaan median anteeksipyyntöjä koskevassa arvioinnissa korostuvat oikea-aikaisuuden, spontaanisuuden ja vilpittömyyden parametrit sekä nöyryytykseen kytkeytyvä puhe. Lisäksi Duguid on tarttunut median taipumukseen käsitellä julkisia anteeksipyyntöjä strategisina performansseina ja tyhjinä rituaaleina. Nämä havainnot ovat tukeneet myös omaa analyysiani ja auttaneet jaottelemaan

aineistoani ja sen kielellisiä piirteitä. Aiemmassa tutkimuksessa ei kuitenkaan ole syvennytty tarkemmin median anteeksipyyntöpuheen diskursseihin eikä tunnistettu moraalista ja performatiivista ulottuvuutta erillisinä, joskin toisiaan täydentävinä näkökulmina. Myös median itsereflektio on jäänyt akateemisessa tutkimuskirjallisuudessa vähälle huomiolle, eikä median sisäistä kriittistä katsetta ole tunnistettu osaksi julkisista anteeksipyynnöistä käytävää keskustelua. Esittelemieni diskurssien kautta olen pyrkinyt tekemään näkyväksi median moniäänisyyttä ja laajentamaan ymmärrystä median diskursiivisesta vallankäytöstä anteeksipyyntöjen ympärillä.

Tutkielmassani esittelemäni kolmijako moraaliseen diskurssiin, performanssidiskurssiin ja reflektiodiskurssiin on syntynyt aineistolähtöisesti, mutta diskurssit voi rinnastaa myös Kampfin ja Löwenheimin (2012) esittelemiin anteeksipyynnön kolmeen rituaaliseen tehtävään (ks. alaluku 2.2). *Nöyryyttämisen* rituaalissa loukattu osapuoli painostaa loukkaajaa nöyrytymään ja tilanne on mahdollista päättää vain häpäisemisen kautta. Tämä heijastaa tapaa, jolla sekä performanssi- että reflektiodiskurssit näkevät moraalisen diskurssin: aineistossani julkisten anteeksipyyntöjen vaatiminen, vertailu ja moraalinen arviointi nähdään toistuvasti nöyryyttävänä tekona, johon väärinteon kohde, suuri yleisö tai mediajulkisuus velvoittavat anteeksipyytäjän. *Puhdistautumisen* rituaalissa väärintekijä esittää anteeksipyynnön puhdistukseen menneisyytensä ja maineensa, muttei välttämättä tarvitse loukatun tahon hyväksyntää. Tämä toteutuu performanssidiskurssissa, joka näkee julkisen anteeksipyynnön ennen kaikkea yksipuolisena näytöksenä, jossa anteeksipyytjä pyytää anteeksi valmiiksi suunnitellun käsikirjoituksen mukaisesti eikä vastaanottajalla ole muuta vaihtoehtoa kuin hyväksyä se ja siirtyä eteenpäin. Vastavuoroisemmassa *sovituksen* rituaalissa väärinteon kumpikin osapuoli tekee töitä palauttaakseen suhteet toisiinsa. Tässä voidaan nähdä yhtäläisyyksiä reflektiodiskurssiin. Reflektiodiskurssissa julkinen anteeksipyyntö nähdään parhaimmillaan käännekohtana, joka auttaa molempia osapuolia vahvistamaan dialogiaan, muuttamaan toimintatapojaan ja korjaamaan suhteita toisiinsa – ja joka voi johtaa myös yhteiskunnalliseen muutokseen. Siinä missä Kampf ja Löwenheim tarkastelevat anteeksipyyntöä kuitenkin ennen kaikkea sen esittäjän ja loukatun osapuolen välisenä vuorovaikutuksena ja vallankäyttönä, omassa työssäni esiin nousee kolmas osapuoli: media ei tyydy pelkästään raportoimaan ja kuvaamaan julkisia anteeksipyyntöjä ja niiden vastaanottoa vaan ottaa aktiivisen roolin anteeksipyyntöjen vaatimisessa, arvioinnissa ja tulkinnassa. Samalla se ohjaa ja suostuttelee myös lukijaa asettumaan samalle kannalle kanssaan ja jakamaan laajemman yhteiskunnallisen taustaideologian, jota diskurssit välittävät ja rakentavat.

Kehystäessään julkisen anteeksipyynnön merkityksiä media käyttää aina valtaa. Tämä valta konkretisoituu muun muassa tavassa, jolla moraalinen diskurssi pyrkii jaottelemaan *aidon* ja *epäaidon* anteeksipyynnön toisistaan ja lähestyy tässä jaottelussa muka-anteeksipyynnön (*non-apology*) ja pseudoanteeksipyynnön käsitteitä (ks. Kampf 2009, Battistella 2014, Eisinger 2011 & Lazare 2005). *Aitoudesta* puhuessaan media ilmentää moraalisen diskurssin taipumusta asettaa hyvän ja huonon anteeksipyynnön normit ja valvoa niiden toteutumista. Tällöin näkyväksi tulee median pyrkimys järjestää diskurssia ja diskursseja: anteeksipyyntöjen ja anteeksipyöntäjien eksplisiittinen arviointi on näkyvä osoitus median vallankäytöstä. Sama vallankäyttö ilmenee kaikissa tunnistamissani diskursseissa. Kun performanssidiskurssi kehystää julkiset anteeksipyynnöt sananvapauden esteiksi tai reflektiodiskurssi vaatii medialta itseltään rakentavampaa anteeksipyöntökeskustelua, ne merkityksellistävät todellisuuttamme ja muokkaavat käsityksiämme siitä, mitä on tapahtunut, kuka on uhri ja syyllinen, miten tulisi toimia ja mikä oikeastaan on oikein ja väärin.

Pukkinen (2023: 58) onkin katsonut, että mediajulkisuudessa esitetty julkinen anteeksipyyntö ei synnytä julkista anteeksiantoa tai puhdista pöytää vaan aiheuttaa pikemminkin uusia kiistan aiheita, sillä se palvelee lähinnä mediaa itseään tarjotessaan uutisarvoista, kohahduttavaa sisältöä. Tässä tutkielmassa tarkastelemissani median anteeksipyyntödiskursseissa hahmottuu kuitenkin toinenkin näkökulma: media pystyy refleктоimaan omaa toimintaansa myös kriittisesti ja peräänkuuluttamaan julkisia anteeksipyyntöjä dialogin ja ratkaisujen mahdollistajina. Esitänkin, että julkisia anteeksipyyntöjä käsitellessään media pystyy käyttämään valtaansa sekä hajottavalla että rakentavalla tavalla. Anteeksipyyntöjä arvioivat näkökulmakirjoitukset vahvistavat median valta-asemaa julkisten anteeksipyyntöjen portinvartijana ja tulkitsijana. Samalla ne kuitenkin edistävät myös kriittistä keskustelua väärinkäytöksistä ja yhteiskunnan arvoista. On syytä muistaa, että julkisten anteeksipyyntöjen esittäjät eivät tyypillisesti ole yhteiskunnan hylkiöitä tai vähemmistöjä vaan yleensä merkittävässä asemassa olevia organisaatioiden edustajia tai julkisessa tehtävässä toimivia henkilöitä, joilla itselläänkin on paljon valtaa. Anteeksipyynnön arviointi voikin laukaista julkisen keskustelun, joka ravistelee olemassa olevia valtarakenteita ja kyseenalaistaa vallanpitäjien toimintatapoja. Parhaimmillaan julkisten anteeksipyyntöjen käsittely mediassa voi siis sekä valaista yhteiskunnan epäkohtia että luoda yhteistä ymmärrystä ja rakentavaa dialogia.

Tutkielmassani olen tarkastellut median anteeksipyyntöpuheen diskursseja ja nostanut esiin niiden keskeisimpiä kielellisiä piirteitä. On kuitenkin selvää, että maisterintutkielman puitteissa kaikkia näkökulmia ei ole voinut sisällyttää työhön, ja monia anteeksipyyntöihin kytkeytyviä kiinnostaviakin kielellisiä ilmiöitä on jätetty pois tai tarkasteltu vain lyhyesti. Median ja julkisten anteeksipyyntöjen suhde tarjoaakin edelleen paljon hedelmällisiä jatkotutkimuksen paikkoja. Omassa tutkielmassani esiin nousee median merkittävä rooli anteeksipyyntönsä osapuolena: eksplisiittisiä arvioita tehdessään media asettaa itsensä sekä tilanteen tuomariksi että anteeksipyyntöjen kohteeksi ja oikeutetuksi vaatijaksi. Julkisen anteeksipyyntönsä toteutusta ja ehtoja ei aseta ja tulkitse loukattu kohde vaan ennen kaikkea mediajulkisuus, jolla on valta nostaa toiset väärinteot ja anteeksipyyntönsä valokeilaan ja sivuuttaa toiset. Kiinnostava jatkotutkimuksen paikka olisikin tarkastella vielä syvemmin toimijuutta, rooleja ja fokaalisaatiota median anteeksipyyntödiskursseissa. Kuinka ja missä tilanteissa kirjoittaja tekee itsensä näkyväksi ja milloin eri toimijat nostetaan tekstin keskiöön tai häivytetään taka-alalle esimerkiksi nollapersoonalla tai passiivilla? Myös se, kuka anteeksipyyntönsä lopulta vaatii ja kenelle ne kohdistuvat, ansaitsisi tarkempaa tarkastelua. Anteeksipyyntönsä yhteydessä toistuvasti esiin nousevista aihepiireistä myös loukkaantumisen ja *mielensäpahoittamisen* kieli sekä häpeän, nöyrytyksen ja nöyryytyksen teemat tarjoisivat kiinnostavaa tutkittavaa ja mahdollisuuksia yhdistää kielitieteellistä tutkimusta esimerkiksi psykologiseen tai teologiseen näkökulmaan.

Myös uutisartikkeleiden ja näkökulmakirjoitusten tai toisaalta mielipiteellisen yleisönosastoaineiston ristiinvertailu ja toimittajan, kirjeenvaihtajan ja kommentoijan äänen (ks. Martin & White 2005) tarkastelu suomalaisessa media-aineistossa voisi laajentaa ymmärrystä median rekistereistä ja diskursiivisesta vallankäytöstä. Kiinnostavaa olisi myös diskurssien ajallisen muutoksen ja kehityksen tarkastelu. Milloin anteeksipyyntöpuheen diskurssit ovat ilmestyneet mediaan ja kuinka ne ovat muuttuneet ja kehittyneet vuosien kuluessa? Onko diskursseissa tapahtunut merkittäviä muutoksia, ja tarjoaisiko vertailu kansainväliseen media-aineistoon jotakin yllättävää? Anteeksipyyntönsä voi tarkastella myös toisesta kulmasta. Viimeisten vuosikymmenten aikana median ja tutkimuskentän huomio on kohdistunut julkisiin anteeksipyyntönsä, niiden sanoituksiin, merkityksiin, vaikuttamiskeinoihin ja yhteiskunnallisiin yhteyksiin. Olisiko seuraavaksi aika tutkia julkisia anteeksiantoja?

Lähteet

Aineistolähteet

Helsingin Sanomien arkisto. Viitattu 14.4.2026. <https://www.hs.fi/arkisto/>

Ilta-Sanomien arkisto. Viitattu 14.4.2026. <https://www.is.fi/haku/>

Yle Uutisten artikkeliaineisto. Viitattu 14.4.2026. <https://yle.fi/t/18-39658/fi>

Lyhenteet:

HS = Helsingin Sanomat

IL = Iltalehti

IS = Ilta-Sanomat

Media	PVM	Otsikko	Tekstilaji	Toimittaja	Anteeksipyynnön aihe	Diskurssi
HS	29.9.2019	David Cameron pyysi neljä kertaa anteeksi, mutta niistä yksikään ei ollut aito anteeksipyyntö	Pakina	Tommi Nieminen	Ison-Britannian entisen pääministerin David Cameronin poliittiset virheet	Moraalinen diskurssi / performanssi-diskurssi
IS	22.11.2019	Kommentti: Pirkka-Pekka Petelius teki oikein – ja siksi monet vihaavat häntä nyt - Ilta-Sanomat	Kommentti	Seppo Varjus	Näyttelijä, kansanedustaja Pirkka-Pekka Peteliuksen rasistiset saamelaisketsit	Moraalinen diskurssi
HS	23.11.2019	Pirkka-Pekka Peteliuksesta tuli joidenkin silmissä peturi, kun hän pyysi saamelaisilta anteeksi vanhoja sketsejään – miksi?	Kolumni	Juha Typpö	Näyttelijä, kansanedustaja Pirkka-Pekka Peteliuksen rasistiset saamelaisketsit	Reflektiodiskurssi
IS	24.11.2019a	Jyrki Lehtolan kolumni: Sananvapaus on sitä, että puolustaa mielipiteitä, joita itse ei kestä - Ilta-Sanomat	Kolumni	Jyrki Lehtola	Näyttelijä, kansanedustaja Pirkka-Pekka Peteliuksen rasistiset saamelaisketsit	Performanssi-diskurssi
IS	24.11.2019b	Setä Arkadia: Pekka Haaviston johtamaan ulkoministeriöön hiipi synkkä ilmapiiri – ”Timo Soinia alkaa olla ikävä” - Ilta-Sanomat	Kolumni	Timo Haapala	Näyttelijä, kansanedustaja Pirkka-Pekka Peteliuksen rasistiset saamelaisketsit	Performanssi-diskurssi
IS	28.12.2019	Jyrki Lehtolan kolumni: Vuoden 2019 sanat - Ilta-Sanomat	Kolumni	Jyrki Lehtola	Yhteiskunnan ajankohtainen anteeksipyyntökeskustelu	Performanssi-diskurssi

HS	29.12.2019	Pirkka-Pekka Peteliuksen anteeksipyyntö oli poliitikolle poikkeuksellinen – se ei lopettanut keskustelua vaan aloitti sen	Kolumni	Marko Junkkari	Näyttelijä, kansanedustaja Pirkka-Pekka Peteliuksen rasistiset saamelaisketsit	Performanssi-diskurssi / moraalinen / reflektiodiskurssi
MTV	23.6.2020	Seisokaa mielipiteidenne takana ja lopettakaa jatkuva anteeksipyytely!	Kolumni	Ivan Puopolo	Puolustusvoimien kenttäpiispan konservatiiviset kannanotot	Performanssi-diskurssi
HS	30.3.2021	Olen sukupolveni tuote ja nauroin siis nunnuka-sketsuille – On pysäyttävää tajuta, miten vähän olen ymmärtänyt	Kolumni	Riku Rantala	Näyttelijä, kansanedustaja Pirkka-Pekka Peteliuksen rasistiset saamelaisketsit	Reflektiodiskurssi
IS	13.2.2022	Miелensäpahoittajien kultaaika	Kolumni	Suvi Kerttula	Seurakunnan rokotusaiheinen somejulkaisu	Performanssi-diskurssi
IS	21.10.2022	Kommentti: Entinen pääministeri myönsi virheensä – sama tekisi hyvää monelle muullekin poliittiselle toimijalle - Ilta-Sanomat	Kommentti	Iida Hallikainen	Entisen pääministeri Alexander Stubbin virheet (ym.)	Moraalinen diskurssi
IS	4.2.2023	Tunnepuheesta on tullut poliittinen ase – Marinin anteeksipyyntö transsukupuolisilta viimeisin esimerkki - Ilta-Sanomat	Kommentti	Julia Blomqvist	Eduskunnan translakikeskustelu	Performanssi-diskurssi
Yle	11.7.2023	Analyysi: Riikka Purran anteeksipyyntö mitataan teoilla	Analyysi	Paula Pokkinen	Valtiovarainministeri Riikka Purran taannoiset rasistiset kirjoitukset	Reflektiodiskurssi
IS	1.8.2023	Timo Haapalan kommentti: Petteri Orpon hallituksen kaatuminen johtaisi maan poliittiseen juntturaan – Vladimir Putinkin nauttii taatusti Suomen poliittisesta sekasorrosta - Ilta-Sanomat	Kommentti	Timo Haapala	Perussuomalaisten poliitikkojen rasistiset ulostulot	Performanssi-diskurssi
IS	11.8.2023	Pääkirjoitus: Timo Soini on totaalisen väärässä pestessään käsiään perussuomalaisten nykymentosta – tästä syystä Riikka Purra on nyt vahvoilla - Ilta-Sanomat	Pääkirjoitus	Timo Paunonen	Perussuomalaisten poliitikkojen rasistiset ulostulot	Performanssi-diskurssi
IL	24.9.2023	Näkökulma: Jari Sillanpää pyysi väärin anteeksi, taas	Näkökulma (kolumni)	Mari Pudas	Laulaja Jari Sillanpään päihde- ja seksuaalirikostuomiot	Moraalinen diskurssi
HS	30.11.2023	Journalistiliiton venkoilu tekijänoikeuskohussa aiheutti mainehaitan koko alalle	Analyysi	Outi Salovaara	Journalistiliiton puheenjohtaja Maria Petterssonin plagiointiepäily	Performanssi-diskurssi

Yle	1.12.2023	Plagioinut päätoimittaja selvisi moitteilla – media ei vaadi omiltaan samanlaista vastuunkantoa kuin muilta	Kolumni	Tuija Silta-mäki	Journalistiliiton puheenjohtaja Maria Petterssonin plagiointiepäily	Performanssi-diskurssi/reflektiodiskurssi
Yle	21.12.2023	Analyysi: Anteeksipyynnön käyttäminen on nöyryyttävä sirkus	Analyysi	Hannamari Hoikkala	Yhteiskunnan ajankohtainen anteeksipyyntökeskustelu (useita esimerkkejä)	Reflektiodiskurssi/performanssidiskurssi
Yle	25.4.2024	Elämme häpeärangaistusten kultaa-aikaa	Kolumni	Roope Lipasti	Yhteiskunnan ajankohtainen anteeksipyyntökeskustelu (useita esimerkkejä)	Reflektiodiskurssi/performanssidiskurssi
IS	26.5.2024	Pääkirjoitus: Sanna Marinin hallituksen sote-sotkun sii-voaminen saa jo surkuhupaisia piirteitä eduskunnassa - Ilta-Sanomat	Pääkirjoitus	Pääkirjoitus-toimitus	Pääministeri Petteri Orpon antamat virheelliset tiedot	Moraalinen diskurssi
HS	2.1.2025	Kun Putin anteeksi pyytämään lähti	Kolumni	Jussi Niemeläinen	Venäjän isku azerbaidžanilaiseen lentokoneeseen	Performanssi-diskurssi
Uusi Juttu	21.1.2025	Sori siitä. Anteeksipyynnön on yleistynyt poliittisessa julkisuudessa.	Analyysiar-tikkeli	Vaula Helin	Yhteiskunnan ajankohtainen anteeksipyyntökeskustelu (useita esimerkkejä)	Reflektiodiskurssi / moraalinen diskurssi / performanssi-diskurssi
HS	29.1.2025	Kriisiviestinnässä kannattaa olla avoin ja nöyrä	Pääkirjoitus	Pääkirjoitus-toimitus	Kirsikkapuiston puiden turmeleminen	Moraalinen diskurssi
HS & IS	29.1.2025	Kommentti: Yle toimi täysin oikein Kalle Palanderin tapauksessa - Ilta-Sanomat	Kommentti	Mikko Knuutila	Urheilija Kalle Palanderin seksistiset podcast-puheet	Moraalinen diskurssi
HS	5.12.2025	Virallinen Suomi ei juuri ole pyydellyt anteeksi. Orpon saamelais ehdotus olisi lajissaan kolmas	Kommentti	Heikki Aittokoski	Pääministeri Petteri Orpon ehdotus anteeksipyynnöstä saamelaisille	Moraalinen diskurssi
HS	17.12.2025	Pääministeri pyysi anteeksi hallituskumppanin rasismia	Pääkirjoitus	Saska Saarikoski	Pääministeri Petteri Orpon anteeksipyyntö Aasian perussuomalaisten rassististen kuvien vuoksi	Performanssi-diskurssi
HS	6.2.2026	Saamelaisille ei riitä pelkkä anteeksipyyntö	Kolumni	Mikko-Pekka Heikkinen	Saamelaisten syrjivä kohtelu Suomessa	Performanssi-diskurssi/reflektiodiskurssi

Kirjallisuus

- ANCARNO, CLYDE (2011). Press representations of successful public apologies in Britain and France. *Language* 3, 38–50.
- AUSTIN, JOHN LANGSHAW (1962). *How to do things with words*. Oxford: Oxford University Press.
- BAHTIN, MIHAIL MIHAILOVITŠ (1981). *The Dialogic Imagination*. Englanniksi kääntäneet C. Emerson & M. Holquist. Austin: University of Texas Press.
- BATTISTELLA, EDWIN L. (2014). *Sorry About That. The Language of Public Apology*. Oxford: Oxford University Press.
- BERGER, PETER L. & LUCKMANN, THOMAS (1966). *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Lontoo: Penguin Books.
- BROOKS, ROY L. (1999). *When Sorry Isn't Enough: The Controversy Over Apologies and Reparations for Human Injustice*. New York: NUY Press.
- DIJK, TEUN A. VAN (1988). *News as Discourse*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates, Inc. Publishers.
- DUGUID, ALISON (2015). Public Apologies and Media Evaluations. Teoksessa Bondi, Marina et al. (toim.). *Discourse in and through the Media: Recontextualizing and Reconceptualizing Expert Discourse*, 146–169. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Press.
- EISINGER, ROBERT M. (2011). The Political Non-Apology. *Society* 48, 136–141.
- ELSTER, JON (TOIM.) (1998). *Deliberative Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- FAIRCLOUGH, NORMAN (1997 [1995]). *Miten media puhuu (Media Discourse)*. Suomentaneet Virpi Blom & Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino.
- FLINT, AILI (1979). *Semantic structure in the Finnish lexicon: verbs of possibility and sufficiency*. Columbia: Columbia University.
- FOUCAULT, MICHEL (1980 [1975]). *Tarkkailla ja rangaista: Vankilan synty (Surveiller et punir: Naissance de la prison)*. Suomentanut Eevi Nivanka. Helsinki: Otava.
- GRANATH, VILMA (2018). *Julkinen anteeksipyyntö ja brändiuudistus yrityksen mainekriisin jälkeisinä toipumisstrategioina*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- HAAPANEN, LAURI, KÄÄNTÄ, LIISA & LEHTI, LOTTA (TOIM.) (2018). Diskurssintutkimus – monitieteinen ja monimenetelmällinen ala. *Diskurssintutkimuksen menetelmistä*. Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2018(11), 4–19.
- HALLIDAY, MICHAEL ALEXANDER KIRKWOOD (1994). *An Introduction to Functional Grammar*. Lontoo: Edward Arnold.

- HONKANEN, SUVI (2012). *Kielioppi ja tekstilaji. Direktiivi muotoilusta viraston ryhmäkirjeissä*. Väitöskirja. Helsinki: Unigrafia.
- HUNSTON, SUSAN & THOMPSON, GEOFFREY (2000). Evaluation: An introduction. Teoksessa Hunston, Susan & Thompson, Geoffrey (toim.). *Evaluation in text: Authorial stance and the construction of discourse*, 1–27. Oxford: Oxford University Press.
- JUVONEN, RIITTA (2007). Suhtautumisen systematiikkaa. *Virittäjä* 111(3), 431–435.
- KADAR, DANIEL Z., NING, PUYU & RAN, YONGPING (2018). Public ritual apology – A case study of Chinese. *Discourse, Context & Media* 62, 1–152.
- KAMPF, ZOHAR & LÖWENHEIM, NAVA (2012). Rituals of apology in the global arena. *Journal of Pragmatics* 41(11), 2257–2270
- KAMPF, ZOHAR (2009). Public (non-) apologies: The discourse of minimizing responsibility. *Security Dialogue* 43(1), 43–60.
- KS = KIELITOIMISTON SANAKIRJA (2024). Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. Verkkojulkaisu. Päivitetty 19.3.2024. Viitattu 25.3.2026. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>.
- KUORTTI, JOEL, MÄNTYNEN, ANNE & PIETIKÄINEN, SARI (2008). Kielen rakennustelineillä: Kielellisen ja yhteiskunnallisen käänteen merkitys. *Tiedotustutkimus* 31(3), 25–37.
- LACLAU, ERNESTO & MOUFFE, CHANTAL (2001 [1985]). *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*. Toinen painos. Lontoo: Verso.
- LACLAU, ERNESTO (2005). *On Populist Reason*. Lontoo: Verso.
- LAITINEN, LEA & ROJOLA, LEA (TOIM.) (2020). *Sanan voima. Keskusteluja performatiivisuudesta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAKOFF, ROBIN (2005). Nine Ways of Looking at Apologies. The Necessity for Interdisciplinary Theory and Method in Discourse. Teoksessa Schiffrin, Deborah, Tannen, Deborah & Hamilton, Heidi (toim.). *Handbook of Discourse Analysis*. Lontoo: Blackwell. 199–214.
- LAMSIJÄRVI, ELINA (2020). ”I have made a severe and continuous lapse in my judgment” – Image repair strategies and non-apology features in apologies on YouTube. Kandidaatintutkielma. Oulun yliopisto.
- LAZARE, AARON (2005). *On Apology*. Oxford: Oxford University Press.
- LEWICKI, ROY J., POLIN, BETH & LOUNT, ROBERT B. (2016). An Exploration of the Structure of Effective Apologies. *Negotiation and Conflict Management Research* 9(2), 177–196.
- LUODONPÄÄ-MANNI, MILLA, HAMUNEN, MARKUS, KONSTENIUS, REETTA YM. (2020). *Kielentutkimuksen menetelmiä I–IV*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MACLACHLAN, ALICE (2015). “Trust Me, I’m Sorry”: The Paradox of Public Apology. *The Monist* 98(4), 441–456.

- MARTIN, JAMES ROBERT & WHITE, PETER R.R. (2005). *The Language of Evaluation. Appraisal in English*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- MIKKONEN, INKA (2010). ”Olen sitä mieltä, että...” *Lukiolaisten yleisönosastotekstien rakenne ja argumentointi*. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- MUUKKONEN, SUSANNA (2021). Monitulkintainen ironia. *Kielikello* 4/2021. Verkkojulkaisu. Viitattu 8.4.2026. <https://kielikello.fi/menik%C3%B6-perille-monitulkintainen-ironia/>
- NYKYSUOMEN SANAKIRJA (1951–1961). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Porvoo: WSOY.
- OGIERMANN, EVA (2015). Apology Discourse. Teoksessa Tracy, Karen (toim.). *The International Encyclopedia of Language and Social Interaction*. Hoboken: Wiley-Blackwell.
- OLSHTAIN, ELITE (1989). Apologies across languages. Teoksessa Blum-Kulka, Shoshana, House, Juliane & Kasper, Gabriele (toim.). *Cross-cultural pragmatics: Requests and apologies*. New Jersey: Ablex Publishing Corporation.
- PIEHL, AINO (2008). *Uhriutuminen*. Julkaistu Kotimaisten kielten keskuksen verkkosivuilla 9.4.2008. Viitattu 7.4.2026. <https://kotus.fi/kolumni/uhriutuminen/>
- PIETIKÄINEN, SARI & MÄNTYNEN, ANNE (2019 [2009]). *Uusi kurssi kohti diskurssia*. Toinen painos. Tampere: Vastapaino.
- POTINKARA, NIKA, RAIPPALINNA, LIIA-MARIA & TURUNEN, ARJA (2022). Diskurssintutkimus. Teoksessa Fingerroos, Kajander & Lappi (toim). *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät*. Tietolipas nro 274, 329–350. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PUKKINEN, ELLI (2023). ”Haluan pyytää anteeksi”: julkisen anteeksipyynnön merkitys mediaskandaalissa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- PÄLLI, PEKKA (2003). *Ihmisryhmä diskurssissa ja diskurssina*. Väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.
- PÄLLI, PEKKA & LILLQVIST, ELLA (2020). Diskurssianalyysin menetelmiä. Teoksessa Luodonpää-Manni, Milla, Hamunen, Markus, Konstenius, Reetta et al: *Kielentutkimuksen menetelmiä I–IV*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RAHTU, TOINI (2004). Saako olla ironiaa? *Kielikello* 2/2004. Verkkojulkaisu. Viitattu 8.4.2026. <https://kielikello.fi/saako-olla-ironiaa/>
- ROMPPAINEN, JANNE (2022). Aivan loistava syöttö – arvottava diskurssi suomalaisessa urheiluselostuksessa. *Puhe ja kieli* 42(4), 287–308.
- SAARANEN-KAUPPINEN, ANITA & PUUSNIEKKA, ANNA (2006). *KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto* [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 11.3.2026. <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus>.
- SAINNE, HELI (2019). ”Pyydän anteeksi koko sydämeistäni.” *Argumentaatio ja retoriset keinot julkisissa pahoitteluissa*. Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto.

- SANOMA (2026a). Helsingin Sanomien mediakortti. Viitattu 11.3.2026. <https://media.sanoma.fi/suunnittelijan-tyokalut/mediatiedot/helsingin-sanomat>.
- SANOMA (2026b). Ilta-Sanomien mediakortti. Viitattu 11.3.2026. <https://media.sanoma.fi/suunnittelijan-tyokalut/mediatiedot/ilta-sanomat>
- SHORE, SUSANNA (2009). Mitä tapahtui aina? Aina-partikkelin merkityksestä ja käytöstä Raamatun esimerkkien valossa. *Virittäjä* 113(4), 482–507.
- VISK = HAKULINEN, AULI; VILKUNA, MARIA; KORHONEN, RIITTA ET AL. (2004). *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Viitattu 11.3.2026. <https://kaino.kotus.fi/visk/>
- VOLOŠINOV, VALENTIN NIKOLAJEVITŠ (1995). *Marxism and the Philosophy of Language, Bakhtinian Thought – an Introductory Reader*. Englanniksi kääntäneet S. Dentith, L. Matejka & I. R. Titunik. Lontoo: Routledge.